

**VIVERE!
VINCERE!
CREARE!**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет
Вища Школа Управління і Адміністрації в Ополе (Польща)
Люблянський університет (Республіка Словенія)
Вища Лінгвістична Школа в Ченстохові (Польща)
Державна Вища професійна школа Хелм (Польща)
Університет Humanitas (WSH) в Сосновці (Польща)
Стамбульський університет імені Сабахатина Заїма
(Туреччина)
Український державний університет імені Михайла
Драгоманова, м.Київ
Криворізький державний педагогічний університет
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Національний транспортний університет
Громадська організація «Ліга соціальних працівників»
Благодійна організація «Благодійний фонд “Незалежна
країна”»
Інститут проблем виховання НАПН України

ЗБІРНИК ПРАЦЬ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міжнародної науково-практичної конференції
«ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ»

в рамках V Міжнародного симпозиуму
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ДИСКУРС
ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ:
НАУКА, ОСВІТА, КОМУНІКАЦІЯ
16 березня – 18 травня 2023 р.

Київ 2023

УДК 364:316.422(082)

*Рекомендовано до друку на засіданні кафедри соціальних технологій
Національного авіаційного університету Факультету лінгвістики та
соціальних технологій (протокол №2 від 15 березня 2023 року).*

*Схвалено до друку Вченою радою Факультету лінгвістики та соціальних
комунікацій (протокол № 2 від 16 березня 2023 року)*

Інноваційні методи та технології підготовки фахівців соціальної сфери: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м.Київ, 22 березня 2023 р.) / [ред.кол.: О.М.Котикова, М.І.Радченко, І.В.Прожога та ін.]; Національний авіаційний університет. – К.: НАУ, 2023. – 139с.

У збірнику подані матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні методи та технології підготовки фахівців соціальної сфери», яка відбулася 22 березня 2023 року в Національному авіаційному університеті. На конференції були розглянуті актуальні проблеми інноваційних підходів до реабілітації та соціалізації дітей з особливими потребами; роль фахівця соціальної роботи в контексті інноваційних освітніх змін; виклики та перспективи при підготовці фахівців до соціальної роботи в громаді; використання коучингових технологій у підготовці майбутніх соціальних працівників.

Для викладачів, науковців, молодих дослідників, фахівців соціальної сфери.

УДК 364:316.422(082)

© НАУ, 2023

Халіда БАХТІЯРОВА

к.пед.н., доцент,

професор кафедри філософії та педагогіки

Національного транспортного університету, м. Київ

Роман ЛОВГА

здобувач вищої освіти

спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

спеціалізація 015.38 «Професійна освіта (транспорт)»

Національного транспортного університету, м. Київ

ПРОБЛЕМАТИКА ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РІВНЯ ПРАЦІВНИКІВ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Актуальність теми полягає в тому, що при впровадженні телематичних інформаційних технологій на автомобільному транспорті, які надають можливість покращити ефективність експлуатації сучасних колісних транспортних засобів, виникає необхідність підвищення професійного рівня усіх працівників АТП: від водія, який безпосередньо керує ТЗ, до наглядових рад або власників даних підприємств.

Метою роботи є привертання уваги до необхідності поєднання інженерних знань з педагогічним викладенням матеріалу для підвищення професійного рівня працівників автотранспортних підприємств при впровадженні інформаційних телематичних технологій на автомобільному транспорті.

Для цього в роботі розглянуто деякі аспекти системи телематичних рішень GPS моніторингу рухомого складу, з якими потрібно ознайомити працівників транспортної сфери, які здійснюють вантажні та пасажирські автомобільні перевезення.

Рухомий склад автомобільного транспорту українського вантажоперевізника, який здійснює експортно-імпорتنі перевезення країни, насичений сучасною технікою західних виробників таких як: Scania, Volvo, DAF, Renault, MAN, Mercedes, Iveco.

Усі західні виробники вантажного автотранспорту обладнують свої автомобілі телематичними системами як для покращення логістики при перевезеннях, так і для відслідковування технічної експлуатації чи несправностей автомобілів. Кожен виробник обладнує свої транспортні засоби своїм же обладнанням та своїм програмним забезпеченням. Наприклад: Scania – Scania FMS, Volvo – Volvo Connect, Daf – Telematics Management, Renault – Optifleet і так далі. Дані телематичні системи розробляє кожен виробник окремо і тому вони досить відрізняються або можуть бути зручними чи незручними для користувача, але основним недоліком є те, що вони можуть бути тільки на певній марці автомобіля, а в парку вантажоперевізника, зазвичай, можуть бути різні марки транспортних засобів. Також, з огляду на українське законодавство чи законодавство інших країн, не всі виробники цієї техніки можуть надавати доступ чи збирати інформацію з вантажного автотранспорту українського бізнесу.

Серед таких компаній є Webeye, Ruptela, Wialon, Mapon, FreeTrack, SKT-Globus, RCS, Overseer тощо, які представлені різними формами підприємницької діяльності в Україні, та які змагаються в наданні найбільш якісної та легкої в користуванні інформації від колісних транспортних засобів. Даний вид діяльності надає перевізнику можливість оптимізувати продуктивність транспортних засобів, збільшити прибутковість, зменшити операційні витрати, покращити безпеку водія та безпеку дорожнього руху.

Підвищення ефективності діяльності підприємств автомобільного транспорту на основі використання телематичної інформаційної системи моніторингу автомобільного транспорту пропонується розглянути на прикладі впровадження системи Webeye, яка нами вивчена та яка позиціонує себе в преміум класі систем моніторингу автомобільного транспорту на ринку України.

Це привертає увагу відсутністю певних знань працівників транспортної сфери та пропонує один з можливих варіантів викладення матеріалу. В освітньому процесі для роз'яснення здобувачам освіти наступних експлуатаційних параметрів ТЗ бажано пояснити :

- що таке круїз-контроль (тепмат) на сучасних автомобілях;
- як користуватися круїз-контролем водієві при управлінні ТЗ;
- як слідкувати за статистикою використання круїз-контролю відділу технічної експлуатації АТП;
- які переваги надає належне використання круїз-контролю для фінансових результатів АТП.

В такому ж форматі розглянуто інші параметри: обертн двигуна, натиснення на педаль акселератора та на педаль гальм, використання ретардери (моторне гальмо); середньостатистична швидкість; крутний момент двигуна; розподіл крутного моменту та обертів двигуна по відношенню до швидкості.

Всі наочні навчальні матеріали базуються на статистичних даних, отриманих від CAN шини (Controller Area Network) сучасних вантажних автомобілів та автобусів через GPS систему моніторингу транспорту WebEye.

Характеристики системи WebEye та параметри технічної експлуатації автомобілів і показники, необхідні для визначення ефективності діяльності, а також результати моніторингу рухомого складу підприємства автомобільного транспорту наведені на рисунку 1.

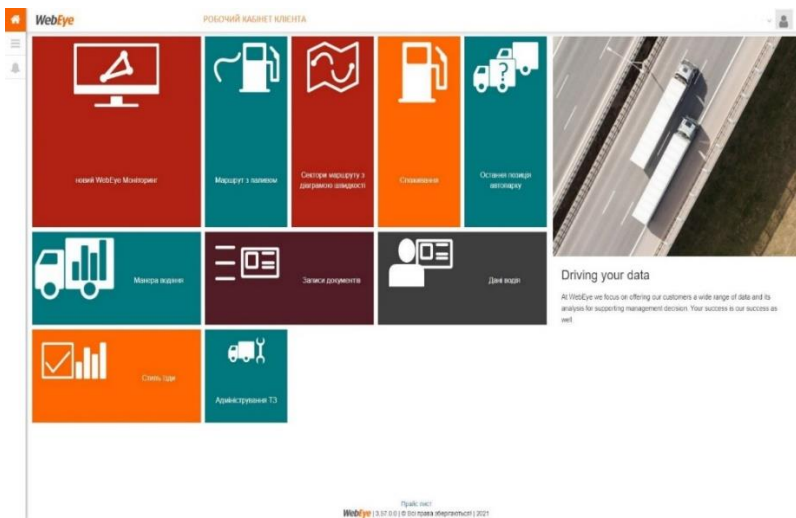

Рисунок 1. – Видгляд робочого кабінету системи моніторингу автомобілів WebEye

Запровадження належного стилю водіння (Driving Style) призведе до зменшення витрат на технічне обслуговування автомобілів та витрати палива.

Впровадження телематичних інформаційних систем при здійсненні вантажо-пасажирських перевезень автомобільним транспортом надає можливість більш ефективного використання рухомого складу та зменшити забруднення навколишнього середовища автомобільним транспортом. При належній експлуатації автотранспортних засобів можна зменшити витрати палива на 10%, що зменшує собівартість перевезень та вартість продукції для кінцевого споживача, а також знизити шкідливі викиди в атмосферу. Це, в свою чергу, надає

конкурентні переваги автотранспортному підприємству на ринку автомобільних перевезень. Економія палива 10 %, при середньому пробігу автомобіля 10 тис. км щомісяця, призводить до заощадження 300 літрів палива на одиницю рухомого складу.

При вартості палива 50 грн/л сума економії складає 15 тис. грн в місяць. Якщо взяти до уваги загальну кількість автотранспорту категорії вантажних автомобілів та автобусів на рівні 100 тис. одиниць, то кількість заощадженого палива зростає до 30 млн. літрів вартістю в 1,5 млрд. грн. А за сучасних умов це важливо як для підприємств автомобільного транспорту, так і для галузі автомобільного транспорту і економіки держави в цілому.

Використання запропонованої телематичної інформаційної системи моніторингу транспортних засобів може бути корисним для усіх підприємств автомобільного транспорту, зокрема при оптимізації параметрів технічної експлуатації автомобілів та підвищення ефективності діяльності, зменшення собівартості експлуатації, забруднення навколишнього середовища та поліпшення показників експлуатаційної надійності рухомого складу автомобільного транспорту.

Необхідний рівень знань для впровадження та використання новітніх інформаційних телематичних технологій вимагає підвищення кваліфікаційного рівня працівників автотранспортних підприємств. Для цього потрібно застосовувати сучасні підходи та методики в освітній галузі.

Список використаних джерел

1. WebEye. URL: <https://www.webeye.eu/ua-ua/pro-nas> (дата звернення 14.03.2023).

2. WebEye. URL: <https://www.webeye.com.ua/> (дата звернення 14.03.2023).

Халіда БАХТІЯРОВА

*кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри філософії та педагогіки
Національного транспортного університету, м. Київ*

Богдан АЛЕКСЄНКО

*здобувач вищої освіти спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»
спеціалізація 015.38 «Професійна освіта (транспорт)»
Національного транспортного університету, м. Київ*

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ТА МЕТОДИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ПРОФЕСІЙНО (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ) ОСВІТІ

Освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства.

Національна доктрина розвитку освіти України [Закон України «Про Національну доктрину розвитку освіти»] та Концепція педагогічної освіти [Концепція педагогічної освіти] – поставили завдання щодо формування нової особистості педагога як високопрофесійної, творчої, активної, здатної виплекати, підтримати, розвинути людину в людині, закласти в ній механізм самореалізації. Тому теоретичного осмислення суті освітнього процесу для належної підготовки педагога недостатньо. Потрібно створити таку систему, щоб впритул підійти до практичної реалізації суб'єкт-суб'єктних стосунків з майбутніми здобувачами освіти. Це дозволить більш впевнено відчувати себе в умовах реального педагогічного процесу і швидше адаптуватися до практичної діяльності, в майбутньому це забезпечить високий рівень професійної підготовки фахівців у галузі освіти.

Ознайомлення з сучасними педагогічними технологіями надасть можливість розширити рамки педагогічної підготовки майбутніх викладачів та підвищити рівень їх педагогічної компетентності. Сучасні вимоги до рівня професіоналізму педагога акцентовані на посиленні технологічного аспекту його діяльності, а також до впровадження особистісно

орієнтованих технологій, оволодіння знаннями про сучасні педагогічні технології особистісно-орієнтованого спрямування та умінням реалізації їх у освітньому процесі, розвитку творчої активності здобувачів освіти та потреб у здійсненні інноваційної педагогічної діяльності.

Тенденції розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в Україні зумовили необхідність впровадження інноваційних процесів в освітньому середовищі, заміну шаблонних освітніх моделей новими, нестандартними, творчими, прогресивними, дієвими та адаптованими до сьогодення.

Важливу роль у забезпеченні реформування професійної (професійно-технічної) освіти відіграє модернізація навчально-методичної роботи, що полягає у стимулюванні професійного зростання педагогічних працівників, підвищенні їх професійної майстерності, пошуку нових ефективних форм та методів навчання.

Успішно реалізувати завдання щодо якісної підготовки фахівців транспортної галузі, які досконало володіють професійними знаннями та практичними навичками, уміло застосовують сучасні виробничі технології, матеріали та інструменти, здатний педагог, який має високий рівень професійної компетентності, інтелігентності, розвинені творчі здібності, здатність до безперервної освіти.

Педагогічному працівнику, який прагне до особистісного зростання, самовдосконалення, сьогодні ніяк не обійтись без використання сучасних технологій навчання а також активних та інтерактивних методів навчання, які можуть стати програмою розвитку ефективних навичок ключових компетентностей.

Саме на це спрямовані і сучасні форми організації навчання у закладах професійно (професійно-технічної) освіти, наприклад, матеріали міні-тренінгів з розвитку педагогічної майстерності, метою яких є підвищення фахового рівня педагогів професійного навчання, формування знань та вдосконалення навичок в оволодінні ключовими soft-skills і hard-skills.

Основоположні дослідження щодо розвитку сучасних технологій навчання та методів їх використання в освітньому процесі вищої школи висвітлено в працях науковців: Антонової О. С. [2015], Барладим В. М. [2013], Дубасенюк О. А. (2001), Кадемія М. Ю. & Кізім С. С. [Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій (2012)], Янкович О. [Янкович О., Беднарк Ю. & Анджеєвська А. (2015)] та інших.

У навчальному плані будь-якої спеціальності до 70% годин припадає на лекційні заняття, решта 30% – на практичні. В переліку практичних занять певне місце відводиться семінарам. Незважаючи на те, що це досконала форма організації навчання, тем не менш, сьогодні ми перевагу віддаємо тренінгам, адже ця форма організації заняття, сприяє інтенсивності навчання, результат якого досягається завдяки використанню активних, інтерактивних методів та сучасних технологій навчання.

Інтерактивний («Inter» – це взаємний, «аст» – діяти) – означає взаємодіяти, перебуває у режимі розмови, діалогу.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що здійснюється у формі спільної діяльності здобувачів освіти. Усі учасники обмінюються інформацією, взаємодіють один з одним, вирішують проблеми, оцінюють власну поведінку та дії інших, моделюють ситуації. При цьому створюються умови комфортного навчання, за яких здобувач освіти відчуває свою успішність, свою інтелектуальну спроможність, вирішувати складні проблеми, приймати відповідальні рішення, брати участь у наукових дискусіях, спілкуватися з різними людьми.

За таких умов у навчанні створюється середовище освітнього спілкування, яке характеризується відкритістю, взаємодією учасників, рівністю їх аргументів, накопиченням спільного знання, можливістю саморозвитку та самоконтролю.

У таких формах навчання створюється освітнє комунікаційне середовище, яке характеризується відкритістю, взаємодією учасників, рівністю їх аргументів, накопиченням спільних знань, можливістю взаємної оцінки та контролю. Викладач відмовляється від ролі свого роду фільтра, який дозволяє академічній інформації через себе, і виконує функцію

помічника у творі, одне з джерел інформації. Тому інтерактивне навчання розроблено для того, щоб спочатку використовуватися для достатньо дослих здобувачів освіти. Основними типами інтерактивних навчальних технологій є такі:

- робота в малих групах (команда) – це спільна діяльність здобувачів у групі під керівництвом лідера, спрямованого на вирішення загального завдання шляхом творчого додавання Індивідуальна робота членів команди для розділення повноважень та відповідальності;
- проєктна технологія – індивідуальні або колективні заходи для вибору, поширення та систематизації матеріалу на певну тему, в результаті чого проєкт складається;
- аналіз конкретних ситуацій (тематичне дослідження) – аналіз реальних проблемних ситуацій, що відбулися у відповідній галузі професійної діяльності та пошук варіантів найкращих рішень;
- рольові та ділові ігри – роль – імітація здобувачів реальної професійної діяльності з ефективністю фахівців на різних робочих місцях;
- модульна підготовка – використання знань у вигляді: а) окремі модулі, автономні частини курсу; б) інтегровані з іншими частинами курсу;
- блоки взаємопов'язаних курсів, які можна вивчити незалежно від іншого блоку дисциплін.
- контекстуальна освіта – мотивація здобувачів освіти до асиміляції знань, виявляючи зв'язки між конкретними знаннями та його застосуванням;
- розвиток критичного мислення – це навчальна діяльність, спрямована на розробку розумного, рефлексивного мислення серед здобувачів освіти, які можуть висунути нові ідеї та побачити нові можливості;
- проблема навчання – стимулювання здобувачів освіти до незалежно здобуття знань, необхідних для вирішення конкретної проблеми якості навчання;
- індивідуальне навчання здобувача освіти у власній освітній траєкторії на основі формування індивідуальної навчальної програми, враховуючи інтерес здобувача;
- навчання на основі досвіду – активація когнітивної діяльності здобувача за рахунок асоціації власного досвіду з предметом навчання;

Дискусії в цілому є важливим засобом пізнавальної діяльності у процесі навчання. За визначенням науковців, дискусія – це широке публічне обговорення якогось спірного питання. Вона значною мірою сприяє розвитку критичного мислення, дає можливість визначити власну позицію, формує навички відстоювати свою думку, поглиблює знання з обговорюваної проблеми і все це повністю відповідає завданням сучасної освітньої системи. Можна віднести дискусію до способу роботи зі змістом навчального матеріалу і формою організації навчання. Дискусія буде певним різновидом інтерактивних, колективних, форм занять, коли в обговоренні проблеми беруть участь і висловлюються всі учасники освітнього процесу.

Важливу роль також має представлення матеріалу – менша кількість лекцій, але більша кількість тренінгів, ініціативи здобувачів освіти, наявність групових завдань – зазвичай такий підхід підвищує якість освітнього процесу, робить його більш ефективним, але водночас буде потребувати колективних зусиль, постійного контролю протягом семестру та виконання письмової модульної роботи.

Усі перелічені технології навчання сприяють вирішенню проблеми якості щодо технології опрацювання дискусійних питань.

В літературних джерелах існують також різні погляди щодо функцій дискусії в навчанні. Вона може виступати як метод засвоєння знань, закріплення їх і вироблення вмій і навичок (компетентностей), як метод розвитку психічних функцій, творчих здібностей і особистісних якостей здобувачів освіти, а також як метод стимулювання і мотивації до здобуття освіти.

Сучасна дидактика визнає велику освітню і виховну цінність дискусій. Вони вчать глибокому розумінню проблеми, оперуванню аргументами, критичному мисленню, зважати на

думки інших, визнавати вдалі аргументи, краще розуміти іншого, сприяють уточненню власних переконань і формуванню власного погляду на світ.

Досвід використання дискусії у навчанні дозволяє сформулювати організаційно-педагогічні орієнтири, які будуть спільними для будь-яких різновидів дискусії: проведення дискусії необхідно починати з постановки конкретного дискусійного питання (тобто такого, яке не має однозначної відповіді і допускає різні варіанти вирішення, зокрема протилежні).

Завдяки інноваційним методам та технологіям навчання сьогодні відбувається зміна освітньої парадигми: відхід від традиційної «репродуктивної» моделі навчання, «пасивно-знаннєвої» до «активно-діяльній», «гібридній». Відтак, до тих, хто отримує освіту, висуваються вимоги мати навички пошуку, оцінки, відбору та організації інформації, вміти самостійно опанувати і досліджувати матеріал, вміти працювати в групі, вміти виявляти проблеми, знаходити шляхи їх вирішення та застосовувати на практиці отримані знання.

Таким чином, сучасні технології навчання та активні, інтерактивні методи їх реалізації в освітньому процесі вищої школи дозволяють творчо застосовувати знання при вирішенні практичних завдань та змінюють не тільки досвід здобувачів освіти, а й навколишню дійсність.

Юлія БАБАНСЬКА

*Студентка, ВСП ЗВО «ВМУРЛ «Україна»
Миколаївський інститут розвитку людини*

ВПЛИВ БАТЬКІВСЬКИХ УСТАНОВОК НА ПІДЛІТКІВ

Батьківство спрямовує значну частину свого життя на розвиток майбутнього покоління. На нашу думку, саме підлітковий вік є головним серед факторів розвитку і успіху. У зв'язку з цим, в першу чергу, виникають питання, пов'язані із умовами в яких зростають підлітки, а саме на батьківське виховання. Батьківство - соціально-культурний феномен. Роль батьківства визначається типом культури та цінностей, що впливає на майбутнє покоління, рівнем розвитку, егалітаризму, гендерними стереотипами.

Батьківство – інтегральна соціальна категорія, якою позначається залучення матері та батька до процесу виховання, реалізації батьківських функцій: виховної, соціально-економічної, комунікативної, рекреативної, господарської, психологічного захисту. Установки у підлітків формуються на основі істотних ознак у сімейному колі, через традиційність. Установки відносно різних ситуацій батьківства можуть бути такими, що набувають характеру упередженості.

Відомі класики психотерапії Е. Фромм, К. Горні, Э. Еріксон, А. Адлер, К. Юнг та ін., пояснюють, що особливим чинником впливу на розвиток підлітків, є особливості їх взаємин в дитинстві зі своїми батьками.

Зокрема, Е. Фромм досліджував проблему становлення особистості в сучасному суспільстві, відзначав, що характер дитини є копією з характеру батьків і розвивається у відповідь на їх характер.

К. Горні вважала, що переживання батьків сприяють формуванню у підлітків особливого складу характеру, який авторка називає базальною тривожністю (нерозривно пов'язаною з базальною ворожістю). Тривожність, в даному випадку у підлітків розвивається через відчуття власної незначності, беспорядності. Схильність до небезпеки, знаходження в світі, відкритому образам, несправедливості, нападкам, зраді, заздрості проявляється у тривожних підлітків. Як вважає авторка, чим більше підліток приховує незадоволеність своїми батьками, наприклад, шляхом підпорядкування установкам, тим більшою мірою він проектує свою тривожність на зовнішній світ. Підлітки таким чином набувають переконання в тому, що світ в цілому небезпечний і страшний. Підліток позбавляється упевненості, цінності, він стає ранимим і образливим, нездібним до самозахисту.

У сучасних дослідників різні підходи до впливу на розвиток особи підлітка С. Сатир, 1992; Ф. Райс, 2000; А.С. Співаковская, 1988; Е.Г. Ейдемільер, 1994; А.С. Лічко, 1983; Е.Т. Соколова, В.В. Столін, 1989 і ін.

Відношення батьків до дитини-підлітка впливає не тільки на становлення до поведінки, але і на емоційне здоров'я; так, невпевненість підлітка провокує пригнічену агресивність. Якщо підліток сприймає відношення дорослого до себе як негативне, то спроби дорослого спонукати до спілкування викликає стан збентеження і тривоги. Тривалий дефіцит емоційного, розуміючого спілкування батьків із підлітком породжує невпевненість, викликає відчуття тривоги і відчуття емоційного неблагополуччя (Л.Філатова, 2021).

Під впливом досвіду спілкування з дорослими у підлітка не лише формуються критерії оцінки себе і інших, але і зароджується дуже важлива здатність - співчувати іншим людям, переживати чужий жаль і радощі як власні. У спілкуванні з батьками і однолітками підліток вперше усвідомлює, що потрібно враховувати не лише свою, але і іншу думку співрозмовника. Саме з налагодженої системи взаємин батьків з підлітками і починається орієнтація на інших, тим більше що підліток також потребує визнання оточуючих людей (Е.Носенко, 2003).

Спільна діяльність підлітків з дорослими слугує свого роду школою почуттів, забезпечує умови для формування особистісних якостей, які сприяють розумінню почуттів навколишніх людей. Підліток навчається співпереживати, проявляти своє ставлення до чужих людей у доступних формах і видах діяльності, адаптуватись в оточуючому середовищі. Кожен вид діяльності містить у собі значний потенціал для розвитку емпатії підлітка. Спільна діяльність є інтеграцією, тобто сприяє налагодженню міжособистісних стосунків, виникненню почуттів єдності, колективності, формує вміння діяти спільно, розуміння і враховування почуттів батьків.

Отже, важливою умовою розвитку емпатії є постановка перед підлітками завдання на ціннісне самовизначення в ситуації морального вибору. Моральний вибір особистості є важливим чинником розвитку емоційно-ціннісної сфери підлітка. Ситуації морального вибору особистості завжди присутні через аспект емпатії враховуючи почуття батьків.

Дар'я БИБИК

*доктор філософії в галузі Соціальна робота, доцент,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Київ*

МІСІЯ І РОЛЬ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ЗМІН

Сфера соціальної взаємодії є однією з найскладніших і найдинамічніша з систем, в якій залучена людина. Щодня на цю систему впливає низка чинників, змінюючи її склад, напрямок діяльності, засоби реалізації мети. Відповідно цим змінам зазнає реформування й місія соціальної роботи в цілому та фахівця соціальної сфери зокрема.

Першочергово професійна роль працівника соціальної сфери визначається теоретико-функціональними особливостями власне соціальної сфери., яка, на думку провідних українських вчених (Скуратівського В.А., Палій О.М., Лібанової Е.М.) визначається як «сфера життєдіяльності людського суспільства, де реалізуються інтереси класів, соціальних груп, етнонаціональних спільнот, що охоплює широку палітру соціального простору – від умов праці, побуту, здоров'я до соціально-класових, етнонаціональних, сімейно-шлюбних відносин» (В. Скуратівський, 1997).

Виходячи з даного визначення та з досліджень українськими вченими особливостей розвитку та функціонування соціальної сфери (Кінаш І., Новікової В., Куценко В. та ін.) сьогодні надзвичайно актуальними стають проблеми захисту прав та безпеки не лише на рівні окремої особистості чи соціальної групи, а цілих народів внаслідок посилення глобального військового протистояння різних суспільств та держав. Дана позиція яскраво продемонстрована

в умовах російсько-української війни, що багатьма соціологами та політологами визнана геноцидом українського народу. Тому на перший план соціальної політики виходять питання соціального розвитку, соціальної інтеграції, впровадження соціальної роботи у різні сфери життєдіяльності людей (охорони здоров'я, освіти, виробництва, культури) для підвищення якості життя, соціальної стабільності як на регіональному, так і на міжнародному рівнях (В. Куценко, 2005).

Важливим професійним завданням фахівців соціального профілю, тобто їхньою місією стає розробка та впровадження технологій допомоги, які б дозволили особам, які перебувають у складній життєвій ситуації, змінювати несприятливі фактори життєдіяльності за участю представників соціальних служб та спеціалізованих установ. У цьому роль фахівця соціальної роботи розглядають як інноваційну діяльність, яка спрямована на зміну соціальних процесів з метою досягнення їхньої оптимальної відповідності потребам суспільства, конкретної особистості (Л. Ситар, 2015); на постійний розвиток, який здійснюється на основі накопиченого досвіду фахової освіти та наявного життєвого й професійного досвіду майбутнього фахівця (І.Савельчук, 2021).

Якість життя більшості громадян нашої країни, особливо представників соціально-незахищеної категорії, значною мірою залежить від інституту соціальної роботи та кваліфікації фахівців, які працюють у соціальній сфері. Досвід розвинених країн світу показує, що для вирішення гострих соціальних проблем Україна повинна йти шляхом утворення системи соціального сервісу, спрямованого на мінімізацію соціальних ризиків для найменш забезпечених верств населення. Для цього соціальна взаємодія має будуватися на таких принципах:

- принцип тристоронньої співпраці в напрямку соціального добробуту (державна — соціальні працівники — населення);
- принцип активізації потенціалу самопомоги громадян (безпосередня участь громадян і соціальних груп у вирішенні соціальних проблем, що виникають);
- принцип превентивної взаємодії з метою недопущення соціальної кризи.

Сучасну роботу фахівців соціальної сфери можна охарактеризувати як антикризовий, соціально-стабілізуючий механізм розвитку суспільства, який має такі особливості:

1. Багаторівневий характер соціальної діяльності, орієнтованої на впровадження широкого спектру стабілізаційних, коригувальних, реабілітаційних технологій, що дозволяють створити в суспільстві систему взаємодопомоги та підтримки проблемних груп населення.
2. Реалізація цільового характеру соціальної роботи, що забезпечує диференційований характер форм соціальної підтримки проблемних груп населення, що відображають специфічні потреби та соціальні запити громадян (наприклад, робота з ВПО, соціально неблагополучними категоріями громадян, робота з молоддю тощо).
3. Превентивна спрямованість соціальної роботи, що передбачає здійснення профілактичних заходів щодо виникнення соціальних проблем, прогнозування їх виникнення та завчасної підготовки кадрів до їх вирішення.
4. Інноваційний характер соціальної роботи, що передбачає реалізацію соціальними працівниками творчого підходу до професійної діяльності, включаючи узагальнення передового практичного досвіду, освоєння нових технологічних та методичних прийомів у роботі з клієнтами, запровадження нововведень як найважливішої передумови підвищення ефективності соціальної роботи.
5. Міжнародний формат взаємодії, що передбачає залучення світових спеціалістів, волонтерів та фахівців до створення та реалізації програм соціального захисту.

Сучасна соціальна робота, як сфера практичної діяльності, націлена на розвиток, або відновлення соціальної компетентності споживачів соціальних послуг, їх здатності та потреби до самореалізації, вільного взаємини з навколишнім світом. Соціалізація громадян, що набуває особливого сенсу в умовах війни та змушеного соціального відчуження, створення, відновлення та коригування життєвих сценаріїв», відродження втрачених смислів та цінностей життя, ведуть до підвищення суспільного благополуччя, в чому й полягає основоположна місія працівників

соціальної сфери (Бибик, 2022).

В умовах воєнного сьогодення соціальні працівники зобов'язані також працювати в напрямку недопущення розшарування суспільства за соціальним статусом, політичними чи релігійними уподобаннями, етнічним походженням чи місцем проживання. Подібні розшарування можуть виникати на тлі емоційного напруження, викликаного війною, інформаційного перевантаження чи навпаки інформаційного голоду, в умовах якого тривалий час перебували громадяни, що наразі мають статус ВПО

Соціальні служби, працівники соціальних установ та соціальні педагоги в межах реалізації програм соціального добробуту мають проводити роботу, спрямовану на соціальне єднання, згуртування населення. В іншому випадку соціальна напруженість може вплинути на оборонну спроможність країни та на її образ в світовій спільноті.

Звичайно, щоб відповісти на виклик, який диктується необхідністю соціального єднання й розбудови суспільного добробуту необхідно пройти шлях справедливого узгодження інтересів основних соціальних груп суспільства і в цьому напрямку теж важливе значення має саме превентивний характер соціальної роботи й спрямування основних зусиль в двох напрямках: на роботу з учнівською молоддю та на процес професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Це твердження ще раз підкреслює необхідність визначення місії і ролі фахівців соціальної роботи саме в контексті інноваційних освітніх змін.

Олег БЛІНОВ

*доктор психологічних наук, професор
професор кафедри соціальних технологій
Національний авіаційний університет, Київ*

МАНДАЛОТЕРАПІЯ В РЕАБІЛІТАЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ АВІАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ

Мандалотерапія – це «найдавніший спосіб лікування природою». Природа наповнена мандалами: круглу і кулясту форму мають дуже багато предметів і явищ природного походження – сонце, соняшники, ялинові шишки. Людина, будучи частиною природи, також є особливим різновидом мандали. Метод дозволяє зміцнити самооцінку, розвинути навички та якості, провести самодослідження за допомогою стихій природи, зміцнитися в інстинктах, які допомагають жити, розвиватися та творити (М. Базика, 2009).

Одним із перших, хто звернув увагу на мандали, був К. Юнг. Він почав розглядати мандали як малюнки, коли помітив спонтанне малювання мандал у своїх пацієнтів. В умовах сьогодення мандала використовується в арт-терапії як дуже потужний інструмент глибокої діагностики та психотерапії. Можна вважати, що це - експрес-діагностика і, водночас, експрес-допомога, тому що, процес терапії відбувається в арт-терапії водночас із діагностикою завдяки психотерапевтичному фактору творчої експресії (О. Копитін, 2007).

Мандала надає доступ до глибокого несвідомого, що дозволяє через аналіз символів визначити стан клієнта (його екзистенційну ситуацію). Допомога відбувається через швидку інтеграцію особистості (тому мандала використовується в будь-яких кризових станах), минаючи усвідомлення. Коло (тобто сама мандала) – це захист, нерозчленованість, нероздільність, цілісність, порядок, межі. Коли людина малює мандалу, вона малює свій внутрішній світ на цей момент, стан, самість, себе справжню, поза соціумом, свою духовну сутність. Вона відповідає на екзистенційні питання: Хто я? Де я? Звідки я? Куди я? Відповіді на ці питання дозволяють переоцінити ситуацію, що дає потужний психотерапевтичний ефект.

Мандалотерапія ефективна у вирішенні найрізноманітніших проблем – від проблем у спілкуванні, сімейних, творчих, до професійних і навіть організаційних, оскільки мандала – як принцип єдності та цілісності, як образне вираження джерела енергії та центру, має онтологічний сенс, і тому зачіпає всі сфери психологічного буття людини: глибокий духовний

рівень, внутрішньо особистісний, душевний, соціальний рівень відносин з людьми, професійний рівень, а так само життя організацій, як спільноти людей. З езотеричної точки зору мандала є енергетичною матрицею, яка взаємодіє з людиною на багатовимірному рівні.

Створення мандали є певним ритуалом та універсальною дією самоінтеграції, тому може застосовуватися для аутопсихотерапії. Цей процес є екстреною допомогою, коли традиційна психотерапія не підходить. Як зображувальна техніка, що використовується в арт-терапевтичній роботі, створення мандали – це створення малюнків у колі, які відображають індивідуальні особливості автора – його психічний стан, ставлення до світу та самого себе, а також неусвідомлені потреби та тенденції розвитку. Одним з провідних фахівців використання мандал в арт-терапії є Д. Келлогг (2002).

Нами була використана мандалотерапія в процесі психологічної реабілітації в умовах санаторно-курортного лікування військовослужбовців та членів їх сімей. У місті Трускавець на базі санаторію «Женева» була проведена психологічна реабілітація більш ніж 1000 учасників бойових дій та членів їх сімей. До 30% з них приїхали разом з дружинами і дітьми. Вони були направлені з місць проживання військкоматами, соціальними службами для проходження психологічної реабілітації в умовах санаторію.

Реабілітаційні заходи здійснювали більш ніж 15 психологів і 2 психіатра. Фахівці вже мали попередній досвід навичок психологічного консультування, деякі з них були фахівцями мандалотерапії, гештальт-терапії, емоційно-образної терапії, роботи з метафоричними асоціативними картами та ін.

За проханням психологів керівництво санаторію надало кошти для закупівлі витратних матеріалів для проведення роботи. Це був чистий папір для письма, ручки, прості олівці, кольорові олівці, фломастери, скотч та ін. В типографії були надруковані 300 бланків 99 мандал для їх розмалювання.

Для широкого інформування військових та членів їх сімей про ресурси психологічної служби щодо надання психологічних послуг були виготовлені інформаційні плакати. Вони були розміщені в місцях масового пересування людей (на входах у холах корпусів санаторіїв, у місцях проведення тренінгів). Для організації ефективної роботи фахівців були складені розклади індивідуальної та групової роботи з учасниками бойових дій та членами їх сімей.

Індивідуальні консультації та групові заняття відбувалися з 9.00 ранку до 20.00 год. вечора. В санаторії був тільки один кабінет психотерапевта придатний для роботи з клієнтами, тому головним лікарем були запропоновані інші приміщення для роботи, також фахівці самі додатково знайшли місця для роботи після ознайомлення з приміщеннями санаторію. Це були медичні кабінети, холи, кімнати психологічної служби та інші зручні місця для роботи.

Переважає більшість військових не зверталася за консультацією до психологів. Тому було організовано відвідування фахівцями місць їх проживання для встановлення існуючих проблем і запрошення до індивідуальної та групової роботи з фахівцями.

Люди зверталися з проблемами як індивідуального характеру так і з сімейними проблемами. Персональні проблеми були пов'язані з поганим засинанням, жахами під час сну, раптовими чи систематичними спогадами про військові події, постійної тривожності, неконтрольованою агресією, проявами різнобічних страхів та ін. Сімейні проблеми полягали в безпідставних конфліктах, непорозумінні один одного у сімейному подружжі після повернення з зони бойових дій, суїцидальними думками у колишніх військових та ін.

Сама професійна діяльність дала підказку фахівцям як долати власний стрес. Одним із найбільш вдалих проєктів, на наш погляд, було малювання мандал. Робота проходила в приміщенні, де зручно могли працювати до 20 осіб. Військові приходили або самостійно або разом з дружинами і дітьми. Приходили також малювати мандали і фахівці психологи. Участь в складному процесі психологічної реабілітації вкрай негативно позначалася на їх психоемоційному стані. Тому малювання мандал дуже позитивно впливало на покращення самопочуття, заряджало позитивною енергією працювати і далі.

На наш погляд, найбільш позитивні перетворення в емоційно-почуттєвій сфері присутніх на заняттях відбувалися коли процес малювання мандал одночасно супроводжувався

прослуховуванням класичних музичних творів. Процес малювання мандал неодноразово переходив у бесіду під час якої встановлювалися і вирішувалися існуючі персональні чи сімейні проблеми. Мандалотерапія на практиці показала себе ефективним інструментарієм зняття нервово-психічної напруги, знаходження психологічної рівноваги, впевненості в себе, залагодженню внутрішньо та міжособистісних конфліктів, спонукала до вирішення особистісних та сімейних проблем, зміцнення сімейних взаємостосунків та їх.

Tamara VASYLIUK

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih*

Iia SHYMKO

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih*

PECULIARITIES OF ORGANISING SOCIAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES WITH CHILDREN IN MODERN CONDITIONS

The modern educational institution, like the entire educational system in Ukraine, is going through difficult times due to the global pandemic and martial law in our country. Of course, socio-political problems and a deep economic crisis have a negative impact on the entire society, and most of all on certain categories of citizens. Children are the most important treasure of the state, its value, future and hope for the further development of the Ukrainian people. In such difficult times, children should be given maximum attention at all levels: in the family, at school, on the street in the community. Schools have a special role to play for children who, for whatever reason, are deprived of the appropriate level of upbringing in their families. These can be children from single-parent families, low-income or large families, children who have lost their parents, etc. The social and pedagogical potential of an educational institution can compensate for the insufficient level of socialisation of a child through methodically competently organised social and pedagogical work.

Scientists still do not have a unanimous opinion on the understanding of the concept of socialisation. This is because the problem of socialisation is too broad to fit within the boundaries of one science, and accordingly, there are many problematic issues that require scientific substantiation. For our study, the theory of personality socialisation through the prism of social pedagogy is relevant. Therefore, we will adhere to the position that socialisation is the process of an individual's entry into society, assimilation of socially accepted norms, values, and gaining experience.

The content, forms, means and methods of social and pedagogical activity are studied by domestic scientists O. Bezpalko, L. Viktorova, I. Zvereva, O. Karaman, V. Moskalenko, V. Polishchuk, S. Savchenko, Z. Shevtsiv, R. Chubuk and others.

According to A. Kapska, socialisation of a personality is a mutually conditioned two-way process of interaction between a person and the social environment, which involves his or her inclusion in the system of social relations through the acquisition of social experience, and the independent reproduction of these relations, in the course of which a unique, inimitable personality is formed (A. Kapska, 2000).

M. Lukashevich considers socialisation as a process of personality formation, during which various connections of the individual with society are formed, orientations, values, social norms are acquired, personal properties are developed, activity and integrity of the individual are formed, social experience accumulated by mankind over the entire period of historical development is acquired (M. Lukashevich, 2011).

V. Moskalenko in her monograph "Socialisation of Personality" defines the most important functions of the socialisation process as follows: the function of constructing a personality (a personality is created as a result of an individual's interaction with other people); the function of social adaptation as an individual's assimilation of social norms and social values of a particular historical

society in order to organise and carry out life activities compatible with the members of this society; and the function of inculturation, which consists in assimilating the traditions of a particular culture of society in order to transfer them to the next generation.

L. Viktorova uses a different classification of socialisation functions. In the textbook "Fundamentals of Personal Socialisation", we find the following list of functions: normative and regulatory; personality-transformative; value-oriented; information and communication; creative (L. Viktorova, 2017).

Students are socialised through gaining social experience, in particular through engaging in various activities, in the process of performing certain social roles, in the process of communicating with groups of people of different ages. The process of socialisation, like any other process, is implemented through a system of methods, ways, and means of organising activities that have an educational and socialising impact on the child.

O. Karaman, studying socio-pedagogical work as a category of social pedagogy, notes that socio-pedagogical activity is a type of professional activity that consists in ensuring purposeful socialisation, creating favourable conditions for the comprehensive development, self-development and self-realisation of the individual. According to O. Karaman, socio-pedagogical activity is social in nature and pedagogical in content (O. Karaman, 2021).

To the above list of functions of socialisation, we can add several more, which, according to R. Chubuk, also relate to the process of socialisation, in particular: procreative (the ability of a person to procreate; transfer of experience to the next generations, support for the development of socialisation and the formation of a person within it); compensatory (this function is aimed at forming the ability to resist public opinion, adapting a person with special needs to live with them in society) (R. Chubuk, 2013).

The functions of social and pedagogical activities include:

- preventive, protective, organisational (O. Karaman, 2021);
- communicative, organisational, prognostic, protective, diagnostic, preventive, correctional, rehabilitation, social and therapeutic (Z. Shevtsov, 2012);
- health and educational, diagnostic and prognostic, regulatory and communicative (A. Mudryk, 2007).

Thus, social and pedagogical activity is understood as a professional activity of specialists aimed at the comprehensive development of the individual - physical, intellectual, spiritual, creative. Socialisation is a process aimed at the formation of socially accepted norms, rules and values, and therefore, social and pedagogical activity is the leading one in this process. The organisation of such activities in an educational institution is a priority task, given the urgent need for a socially active personality with a civic position, capable of self-development, self-education and self-realisation throughout life.

On the basis of theoretical analysis, we will try to identify the main areas of social and pedagogical activity of a social pedagogue of an educational institution and determine the socialising potential of each of them. Thus, we consider the main directions of social and pedagogical activity of a social pedagogue of an educational institution to be the following:

- diagnostic and prognostic;
- advisory;
- preventive and educational;
- correctional;
- organisational and leisure activities.

These are the areas of work that, in our opinion, can have the greatest educational and socialising impact on a student's personality. The choice and implementation of a particular area of social and pedagogical activity depends on several factors, in particular: the age of the object of influence, the form of work (group, individual, family), the degree of complexity of the problem, and the professional competence of the social pedagogue.

The diagnostic and prognostic direction of social and pedagogical activity at school involves conducting surveys, questionnaires, monitoring of students of all grades, so this direction is appropriate

for all age groups of students. Diagnostics is carried out by both class teachers and the school's social pedagogue in order to detect deviations in behaviour and psychological and emotional state in a timely manner. The analysis of diagnostic methods will allow you to see the "full picture" of the team, as well as identify those students who should be given more attention, and, if necessary, conduct additional diagnostics.

Forecasting also falls within the competence of teachers and social educators, as it is important to anticipate possible negative phenomena or processes and to implement appropriate measures at an early stage. This area of work makes it possible to state and assess the level of socialisation of schoolchildren at the individual and collective levels, and to identify deviations in time.

Thus, the diagnostic and prognostic direction of social and pedagogical activities is fundamental in identifying children who need additional attention and assistance.

The advisory direction of social and pedagogical activity is extremely important not only in educational institutions, but also in all social institutions of the state. Today, professional counselling is a form of social and pedagogical assistance that can perform many functions, including informational and explanatory (bringing relevant information to the attention of teachers, children and their families); human rights protection (monitoring the observance of children's rights and freedoms by all participants in the educational process); educational (conducting educational conversations); social (mediation between the child as an object of professional activity and the environment); psychological (reflective listening to the person who has sought advice). This list is not exhaustive. During consultations with a child with an unsatisfactory or insufficient level of socialisation, it is possible to find out information that will be useful for a social worker when planning further work with such a child.

The preventive and educational direction of social and pedagogical activity is designed to reduce the manifestations of negative phenomena and addictions among children through a system of preventive measures. Prevention is known to be the best way to protect children from bad habits, dangerous actions, offences, etc. A knowledgeable child has a choice - to do right or wrong, while a child who does not have the necessary knowledge has no such choice. Educational activities, if organised in accordance with the age characteristics of students, on a relevant topic, using modern technologies and involving relevant specialists (health workers, human rights activists, psychologists, representatives of the juvenile police, etc.), ensure the formation of the necessary knowledge among students, social norms, rules, etc.

Corrective social and pedagogical activities include measures aimed at partially restoring lost skills, correcting misconceptions about social norms and rules, etc. Such work becomes important only after the diagnostic work, because it is appropriate to carry out corrective measures with those students who have certain deviations in behaviour and worldview. When organising this type of work, you need to be a good specialist, have a good understanding of the problem, and have knowledge of age psychology in order to properly address a particular situation. Forms of correctional work can include trainings, educational excursions, individual conversations, work with families, etc.

In our opinion, the organisational and leisure area of social and pedagogical work should provide meaningful and interesting leisure for students, because not only learning is the main goal of school. Entertainment and creativity are an important part of children's life. An educational institution has all the opportunities to organise meaningful leisure for children. The process of socialisation can be ensured through the involvement of children in clubs (creative, technical, artistic, sports, etc. clubs) and in the organisation and conduct of entertainment events. In this way, children are involved in organised activities that are both useful (educational influence) and interesting (development and demonstration of their own talents).

Every child is equal in their rights to full and comprehensive development, and if this right is not fully ensured by the family in which the child lives and is brought up, then the educational institution should be involved as a leading agent of socialisation of the child's personality. The task of an educational institution, in particular the psychological service, is to identify students of special categories in a timely manner and to work systematically with them in a social and pedagogical way. An educational institution has all the opportunities to organise the process of successful socialisation

of students. The process of socialisation can be ensured through the involvement of children in clubs, organisation and conduct of entertainment, sports, calendar holidays, national and patriotic events.

Олена ВАКУЛЕНКО

*кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

Наталія РОМАНОВА

*кандидат педагогічних наук, доцент
доцент Школи соціальної роботи
Національного університету «Києво-Могилянська академія», м. Київ*

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Процес імплементації Європейської Хартії місцевого самоврядування в українське законодавство розпочався фактично у 2014 р., оскільки саме в цей час було схвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування й територіальної організації влади та затверджено План заходів з її реалізації. Територіальне реформування відбувається через запровадження адміністративно-територіального устрою за схемою: громада – район – регіон для більш ефективного надання послуг для населення саме за місцем проживання. Означено, що об'єднана територіальна громада отримує, як ресурс, 60% податку від доходів фізичних осіб на владні повноваження (Практичний посібник з питань формування спроможних територіальних громад, 2015). Серед пріоритетів децентралізації значна роль відводиться процесу організації високоякісних та доступних публічних соціальних послуг; становленню інститутів прямого народовладдя, задоволенню інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, що, безумовно, потребує узгодження інтересів держави та територіальних громад. Важливо зазначити, що публічні послуги повинні надаватися відповідно до державних стандартів з урахуванням необхідного забезпечення; належної матеріально-технічної бази; через поширення прозорої інформації про послуги, порядок та умови їх надання (В. Кравців, І. Сторонянська, 2020). Окреслені процеси вимагають розробки нових підходів у сфері соціальної роботи щодо надання соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) та відповідної підготовки фахівців, які уповноважені їх впроваджувати для різних груп населення, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Конституцією України гарантується право на соціальний захист кожної людини. За останні роки в Україні було розроблено ряд нормативно-правових актів з питань здійснення соціального захисту населення в ОТГ: Порядок визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах (2014 р.), Методичні рекомендації щодо виконання владних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення. (2016 р.) тощо. Прийняття нового Закону України «Про соціальні послуги» (2019 р) надало поштовх до розробки та внесення законодавчих змін до організації соціальної роботи в ОТГ. Було розроблено та впроваджуються Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей (2020 р.), Методичні рекомендації з розроблення положень про структурні підрозділи з питань соціального захисту населення місцевих державних адміністрацій (2020 р.), Державні стандарти соціальних послуг, Порядок проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг (2020 р.), Порядок організації надання соціальних послуг (2020 р.), Критерії діяльності надавачів соціальних послуг (2020 р.), Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення (2020 р.), Класифікатор

соціальних послуг (2020 р.) та внесено необхідні правки до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (який було прийнято у 2001 р.).

Важливо зазначити, що процес реформування системи надання соціальних послуг в Україні зумовлює два підходи щодо надання соціальних послуг в громаді: інтегрований та превентивний. Інтегрований підхід передбачає створення громадою умов для реалізації максимального соціального потенціалу кожного члена своєї громади; надання комплексних соціальних послуг за рахунок зміцнення міжсекторальної взаємодії між різними соціальними інституціями на умовах партнерства, за якого вони спільно розвиваються та досягають спільних цілей; адаптацію не тільки отримувача послуг до громади, але й пристосування ресурсів громади до нього в аспекті розуміння проблеми та своєчасного реагування на потреби. Превентивний підхід забезпечує профілактику виникнення складних життєвих обставин (СЖО) та забезпечення переходу до незалежного життя у громаді осіб чи родин, які опинилися у СЖО шляхом створення відповідних соціальних закладів та організацій з метою збільшення спроможності отримувача соціальних послуг контролювати своє життя, і головне, навчитися самостійно вирішувати проблеми, що виникають у процесі життєдіяльності. Також йдеться про оптимізацію процесів адаптації та соціалізації кожної людини у соціум; створення оптимальних умов для саморозвитку та самореалізації членів громади та попередження виникнення СЖО.

У процесі реформування системи надання соціальних послуг відбуваються дії, які пов'язані із запровадженням превентивного механізму вирішення СЖО; забезпеченням доступності та якості соціальних послуг у громаді; удосконаленням системи адміністрування, проведенням моніторингу та оцінки якості соціальних послуг; дотриманням критеріїв діяльності суб'єктів соціальної роботи та модернізацією діючої інфраструктури, а також розширенням переліку соціальних послуг за місцем проживання (Н. Романова, 2017). Спираючись на досвід впровадження системи соціальної роботи в Україні Н. Романова виокремила такі етапи побудови сучасної моделі надання соціальних послуг: щорічне вивчення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці (громади) у соціальних послугах, визначення індивідуальних потреб осіб, які перебувають у СЖО та потребують сторонньої допомоги у соціальних послугах; затвердження переліку пріоритетних послуг у місцевій громаді (на основі визначених потреб) та планування необхідних видатків з місцевих бюджетів; забезпечення надання послуг через мережу комунальних та недержавних суб'єктів (шляхом проведення соціального замовлення); проведення моніторингу, контролю та оцінки наданих соціальних послуг. Цей процес має відношення до реформування системи соціальної роботи та переходу до ринку соціальних послуг у громаді. Наразі, їх реформування відбувається за такими напрямками: розвиток ринку соціальних послуг; розробка практичного інструментарію (нормативна база щодо стандартів, соціального замовлення, моделей надання послуг тощо); модернізація діючої інфраструктури. Очікувані результати від проведення реформи визначаються таким чином: створення цілісної системи надання соціальних послуг; рівноправність надавачів послуг (державних, комунальних, недержавних, приватних); доступність соціальних послуг; підвищення якості та адресності соціальних послуг; розвиток нових послуг (особливо у період війни).

Відповідно Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001 р.) соціальна робота передбачає оцінювання потреб у соціальних послугах сімей, дітей та молоді, планування, організацію, координацію та надання їм соціальних послуг, державних соціальних допомог, пільг, компенсаційних виплат та іншої соціальної підтримки, а також здійснення моніторингу надання соціальних послуг. Основні цілі надання соціальних послуг в громаді: попередження вразливості особи (сім'ї), а також безпека громадян; подолання СЖО; мінімізація негативних наслідків СЖО; забезпечення мінімального рівня соціальних послуг в ОТГ.

Отже, соціальні послуги – це владні повноваження громад. Наприклад, до відання виконавчих органів міських рад міст обласного значення та рад об'єднаних територіальних громад належить забезпечення процесу надання соціальних послуг для населення. Крім того, до повноважень об'єднаних територіальних громад належить: визначення потреб населення у соціальних послугах, інформування мешканців громади про їхній перелік, забезпечення їхнього

фінансування; виявлення вразливих груп осіб/сімей; оцінювання потреб особи/сім'ї, надання базових соціальних послуг, надання інших соціальних послуг шляхом створення мережі надавачів соціальних послуг, залучення надавачів недержавного сектору; виконання місцевих програм в частині надання соціальних послуг; підвищення професійної компетентності/кваліфікації працівників; забезпечення взаємодії надавачів соціальних послуг та інших інституцій, які надають допомогу вразливим групам населення; ведення Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг; забезпечення підвищення компетентності та кваліфікації надавачів соціальних послуг; моніторинг, оцінка якості послуг, оприлюднення результатів, контроль; забезпечення дотримання прав для отримувачів послуг. Громада зобов'язана забезпечити на своєму рівні надання громадянам базових соціальних послуг, які повинні бути максимально наближено до проживання особи/осіб, що їх потребують.

Для виконання усіх вищезначених завдань необхідно організувати підготовку фахівців у сфері соціальної роботи. Наразі вже сформовано чотирирівневу систему професійної роботи та підготовки фахівців соціальної роботи в громаді:

- Соціальний менеджер.
- Фахівець соціальної роботи.
- Соціальний працівник/ Соціальний працівник (допоміжний персонал).
- Соціальний робітник.

Слід зазначити, що до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001 р.) ще у 2019 р. були внесені необхідні зміни щодо повноваження працівників, які здійснюють соціальну роботу в громаді. В статті 18 цього Закону обґрунтовано відповідні фахові напрями роботи для соціального менеджера, фахівця соціальної роботи та соціального працівника (табл. 1).

Таблиця 1. Напрями роботи фахівців, що здійснюють соціальну роботу в громаді

<i>Соціальний менеджер</i>	<i>Фахівець соціальної роботи</i>	<i>Соціальний працівник</i>
<p>планування, організація, координація, моніторинг здійснення соціальної роботи, надання соціальних послуг у територіальній громаді;</p> <p>залучення ресурсів територіальної громади для здійснення соціальної роботи та надання соціальних послуг;</p> <p>звітуння місцевому органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування про здійснення соціальної роботи та надання соціальних послуг у територіальній громаді;</p> <p>підготовка та подання до місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування пропозицій щодо удосконалення місцевих програм, що передбачають здійснення соціальної роботи та надання соціальних послуг;</p> <p>проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо соціальної роботи та надання соціальних послуг;</p> <p>здійснення оцінювання потреб у соціальних послугах сімей, дітей та молоді;</p> <p>здійснення інших повноважень щодо соціальної роботи та надання соціальних послуг відповідно до закону.</p>	<p>проведення оцінювання потреб у соціальних послугах сімей, дітей та молоді;</p> <p>планування соціальної роботи, надання соціальних послуг, соціальної допомоги, визначення методів соціальної роботи; надання соціальних послуг; представлення інтересів отримувача соціальних послуг в установах та організаціях;</p> <p>здійснення інших повноважень щодо соціальної роботи та надання соціальних послуг відповідно до закону.</p>	<p>надання соціальних послуг відповідно до результатів оцінювання потреб сімей, дітей та молоді;</p> <p>формування знань, умінь, навичок отримувача соціальних послуг відповідно до індивідуального плану надання соціальних послуг; здійснення інших повноважень щодо соціальної роботи та надання соціальних послуг відповідно до закону.</p>

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«Інноваційні методи та технології підготовки фахівців соціальної сфери»

Даним Законом, також, наголошується, що рекомендації соціального менеджера в межах виконання його повноважень є обов'язковими для розгляду місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та обов'язковими для виконання фахівцями із соціальної роботи, соціальними працівниками.

Зміни законодавства викликали необхідність подальших кроків обґрунтування професійної діяльності фахівців соціальної роботи в громаді. У 2020-2021 рр. було розроблено відповідні професійні стандарти: 1) Професійний стандарт «Соціальний менеджер» (2021 р.); 2) Професійний стандарт «Фахівець соціальної роботи» (2020 р.); 3) Професійний стандарт «Соціальний працівник» (2019 р., 2020 р.) (табл. 2).

Таблиця 2. Професійні стандарти фахівців, що здійснюють соціальну роботу в громаді

	<i>Професійний стандарт «Соціальний менеджер»</i>	<i>Професійний стандарт «Фахівець соціальної роботи»</i>	<i>Професійний стандарт «Соціальний працівник»</i>
<i>Ким затверджено</i>	Наказ Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства України від 10.02.2021 р. №261.	Наказ Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства України від 20.06.2020 р. №1179.	1) Наказ Міністерства соціальної політики України від 04.07.2019 р. №1049 2) Наказ Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства України від 18.06.2020 р. №1149.
<i>Основна мета діяльності</i>	Здійснення планування, організації, координації, моніторингу соціальної роботи, оцінювання потреб у соціальних послугах, для забезпечення надання соціальних послуг, соціально підтримки сім'ям, дітям та молоді, які перебувають у СЖО, територіальній громаді. Працює під керівництвом голови територіальної громади/керівника структурного підрозділу, керівника надавача соціальних послуг. Управляє діяльністю фахівців соціальної роботи, соціальних працівників, соціальних робітників.	Надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків особам/сім'ям, які перебувають в СЖО і не можуть їх самостійно їх подолати. Працює під керівництвом керівника надавача соціальних послуг.	Забезпечення дій спрямованих, на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізації негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. 1) Працює під керівництвом керівника суб'єкта, що надає соціальні послуги, та фахівця соціальної роботи. Вік 18 років і старше. 2) Підпорядковується керівнику структурного підрозділу, що надає соціальні послуги.

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«Інноваційні методи та технології підготовки фахівців соціальної сфери»

<i>Назва та код професії відповідно Класифікатора професій</i>	1483 Соціальний менеджер	2446.2 Фахівець соціальної роботи	1) 2446.2 Фахівець соціальної роботи 2) 3460 Соціальний працівник (допоміжний персонал)
<i>Назви типових посад</i>	Соціальний менеджер	Фахівець соціальної роботи, Фахівець соціальної роботи II категорії, Фахівець соціальної роботи I категорії, Провідний фахівець соціальної роботи.	1) Соціальний працівник, Соціальний працівник II категорії, Соціальний працівник I категорії, Провідний соціальний працівник. 2) Соціальний працівник I категорії (допоміжний персонал), Соціальний працівник II категорії (допоміжний персонал), Соціальний працівник (допоміжний персонал).
<i>Документи, що підтверджують кваліфікацію</i>	Диплом магістра із соціальної роботи (кваліфікація магістр із соціальної роботи).	Диплом бакалавра із соціальної роботи (кваліфікація бакалавр із соціальної роботи, фахівець із соціальної роботи); Диплом магістра із соціальної роботи (кваліфікація магістр із соціальної роботи).	1) Диплом бакалавра із соціальної роботи (кваліфікація бакалавр із соціальної роботи, соціальний працівник); Диплом магістра із соціальної роботи (кваліфікація магістр із соціальної роботи). 2) Диплом молодшого бакалавра за спеціальністю відповідної галузі знань; Диплом бакалавра за спеціальністю відповідної галузі знань.

Загальні компетентності, які мають бути сформовано у процесі здобуття вищої освіти із окреслених спеціальностей:

Фахівець «Соціальний менеджер» – здатність здійснювати управлінську діяльність щодо соціальної роботи, генерувати нові ідеї у професійній діяльності, відповідати етичним принципам та стандартам соціальної роботи, забезпечувати конфіденційність особистої інформації про отримувачів соціальних послуг, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, вільно володіти державною мовою, до самоосвіти, до роботи в команді, до критичного мислення, управляти соціальними змінами, налагоджувати соціальну взаємодію, автономно приймати обґрунтовані рішення, дотримуватись норм та правил охорони праці.

Фахівець «Фахівець соціальної роботи», «Соціальний працівник» – здатність виконувати професійну діяльність згідно з етичними вимогами соціальної роботи та особливостями фізичного та емоційного стану отримувачів соціальних послуг; забезпечувати конфіденційність особистої інформації про отримувачів соціальних послуг, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, застосовувати державну мову (мови національних меншин), до самоосвіти, до роботи в команді, до критичного мислення, управляти соціальними змінами, налагоджувати взаємодію, приймати обґрунтовані рішення;

Фахівець «Соціальний працівник (допоміжний персонал)» – здатність виконувати професійну діяльність згідно з етичними вимогами соціальної роботи та особливостями фізичного та емоційного стану отримувачів соціальних послуг; забезпечувати конфіденційність особистої інформації про отримувачів соціальних послуг, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, застосовувати державну мову (мови національних меншин), до самоосвіти, до роботи в команді, до критичного мислення, управляти соціальними змінами, налагоджувати взаємодію, приймати обґрунтовані рішення, організовувати власну діяльність, здійснювати профілактику професійного вигорання, дотримуватись норм внутрішнього розпорядку.

Також, Наказом Міністерства соціальної політики України від 15.08.2019 р. №1243 затверджено Професійний стандарт «Соціальний робітник». Основна мета професійної діяльності соціального робітника – допомога отримувачам соціальних послуг, їхнім сім'ям і родичам, справлятися із соціальними та економічними проблемами, пов'язаними з навколишнім соціальним середовищем, зберігати незалежність і можливість жити в громаді активним життям із врахуванням віку та стану здоров'я. Назва та код професії в Класифікаторі професій – 5133 Соціальний робітник. Має мати Диплом кваліфікованого робітника або Свідоцтво про присвоєння робітничої кваліфікації за професією «Соціальний робітник» з додатками. Трудові функції – надання допомоги в самообслуговуванні, допомоги у веденні домашнього господарства, сприяння в отриманні медичних послуг, навчання та розвиток соціальних навичок, сприяння в отриманні правової допомоги, надання допомоги з мінімізації наслідків складних життєвих обставин.

Отже, сучасні виклики тісно пов'язані з процесом формування спроможних територіальних громад які в результаті об'єднання покликані забезпечувати належний рівень надання послуг, зокрема, у сфері соціальної роботи з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку відповідної інфраструктури. Фахівці соціальної сфери є провідними фахівцями у цьому процесі. Відповідно, в Україні, мають розвиватись такі напрями роботи як: формування законодавчого забезпечення соціальної діяльності в громаді, впровадження навчальних програм (підготовка фахівців, зазначених в Законах України) та проведення наукових досліджень (розробка, апробація методичних розробок). Такі напрями мають впроваджуватися у громаді у поєднанні з практичною соціальною роботою та організацією взаємодії фахівців соціальної сфери, які виконують різносторонню діяльність для жителів громад.

Тетяна ВАСЄЧКО

*Студентка, ВСП ЗВО «ВМУРЛ «Україна»
Миколаївський інститут розвитку людини*

ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ СІМЕЙ

Сім'я є першоосновою соціального та духовного розвитку розвинутого суспільства. В процесі свого існування сім'я набуває функцій саморозвитку та життєдіяльності як соціального інституту. Дослідження сімей та формування сімейних відносин вказують на трансформаційні процеси соціального інституту, з'являються різні форми сімей за ознаками, що класифікують їх.

Українське суспільство на межі ХХІ століття характеризується кардинальними соціальними, політичними, демографічними змінами, які знайшли своє відображення у сфері захисту.

Консультавання передбачає вирішення проблем у відносинах сім'ї. Вирішення життєвих питань обумовлюють необхідність надання професійної допомоги сім'ям відповідно до принципів реалізації психологічного консультування. Консультаційна робота можлива через

центри надання соціально-психологічних послуг. Основа для інтеграції знань про консультування виступають науковці України: доктор психологічних наук, І. Булах, І. Бушай, В. Кузьменко, Е. Помиткін, Л. Помиткіна, Ю. Алексеева, Н. Бігун, В. Волошина, Ю. Капшур та ін.

Консультування - це визначення кола проблем людей, сімей, котрі не мають глибоких порушень. Провідною формою діяльності консультанта є процес консультування, що постає квінтесенцією допомоги людині чи сім'ї поряд з профілактикою, підтримкою, корекцією. Питання, з якими звертаються люди до консультанта визначенні змістом допомоги, яка надається в процесі консультування.

Ціль консультування утворює континуум, на одному полюсі якого – загальні цілі, а на іншому – специфічні короточасні. Цілі консультанта і клієнтів у процесі консультативної взаємодії досить часто уточнюються, конкретизуються, переформулюються, накреслюються необхідні засоби їх досягнення. Консультант з самого початку розбирається в цілях клієнтів. Тому вже на етапі знайомства уточнюються деталі, які привели сімю отримати допомогу. Клієнти, мають загальне уявлення про консультування.

Отже, обов'язком консультанта є поінформувати клієнта про тривалість бесід, як відбуваються консультативні зустрічі та що на них обговорюється. Для того, щоб сім'я зрозуміла можливості та обмеження консультування та запобігти невинуватим очікуванням та певним ілюзорним баченням до допомоги. Консультант є лише помічником, провідником в осмисленні існуючих проблем у сім'ї, а прийняття рішень, особистісний вибір, визначення поведінкових та життєвих стратегій цілком залежить від самої сім'ї, від прагнення до змін в особистому житті, прийняття відповідальності та внутрішнього потенціалу для подолання труднощів.

Наталія ГАЙДУК

*заступник директора з навчально-виховної роботи
Центру технічної творчості та професійної
орієнтації шкільної молоді Дарницького району м.Києва*

ФОРМУВАННЯ ЕМПАТІЇ У ДОШКІЛЬНИКІВ

Ключовим чинником у характеристиці культури особистості є її опанування моральних цінностей і почуттів. Дорослі у нашому сьогоденні, нажаль, можуть висловитись про невихованість та жорстокість деяких дітей. Постає питання: коли та як починати моральне виховання дітей? Так, формування в дітей навичок соціально прийнятної поведінки, вміння орієнтуватися у світі людських взаємин, готовності співпереживати та співчувати іншим, за думкою провідних педагогів та психологів (Л.Божович, Г.Костюк, О.Запорожець, Р.Буре), слід розпочинати в дошкільному віці. Формування гуманних почуттів та взаємвідносин починається в дитинстві, з найперших контактів з іншими людьми – дорослими і однолітками, ще меншими дітьми. Моральна вихованість орієнтується на здатність дитини співпереживати, співчувати, сприяти іншій людині. Тож очевидно є необхідність формування в дітей дошкільного віку емпатії як початкової ланки соціально схвалюваної, моральної поведінки. Емпатія – переживання та стала якістю особистості, емоційне явище, специфічна особливість людини емоційно реагувати на переживання іншого як здатність проникати у внутрішній світ іншої людини.

Слід зазначити, що перш за все слід спрямувати увагу дітей на розуміння самопочуття, настрою, емоційного стану оточуючих. Діти повинні зрозуміти причину виникнення того чи іншого настрою та відповідної реакції на нього в однолітків (пожаліти, підтримати або радіти). Розпочинати формування емпатії варто розпочати з формування знань про емоційну сферу людини, усвідомлення власних емоційних станів та станів оточуючих (почуття радості, горя, сорому, образи, вдячності, суму, жороби, гніву, здивування, цікавості, страждання, відрази, презирства, страху, провини тощо), знання вербальних визначень емоційних проявів людини,

знання способів проявів емоційних станів за допомогою мімік, жестів. Для вирішення цих освітніх завдань використовуються шаблони (пиктограми) з метою розпізнавання емоційних станів людини. Пиктограми являють собою набір карток, на яких за допомогою простих символів зображені різні емоційні стани людини.

На заняттях гуртка в спільній діяльності та спілкуванні, якщо вони вірно організовані, з'являється єдність емоційних переживань. Для розвитку емпатії ефективно можна використати різноманітні засоби: прослуховування музичних творів, слухання казок та художніх творів, ознайомлення з живою природою, творча діяльність. Для розпізнавання дошкільниками емоцій можуть бути використані виразні ілюстрації з книжок, уривки з мультфільмів, фотографії, що добре передають емоційні стани людини. Була розроблена методика проведення бесід, основне завдання яких полягає в забезпеченні розгорнутості, враженості емоційних переживань дітей з метою формування емпатії. В процесі бесіди дітям пропонуються питання на розуміння змісту, визначення емоційних станів героїв, осмислення власного ставлення до героїв. Найбільш вдалим для опрацювання є, наприклад, твори В.Сухомлинського «Добре слово», «Дівчинка і ромашка», українські народні казки «Колосок», «Вовк та семеро козенят» та ін. Тож дітям знайомили з ситуаціями, в які потрапляли герої творів. Потім пропонувалися питання стосовно того, що переживав герой, який опинився в певній ситуації, яким чином йому допомогти.

Наступним етапом у формуванні емпатії у дошкільників є оволодіння невербальними проявами почуттів. Для тренування прояву власних почуттів можна використати етюди: «Круглі очі від здивування», «Смачні цукерки», Зустріч з другом», «Злий тигр» та ін. Для спостереження та обговорення прикладів емоційних станів героїв прекрасним матеріалом є фрагменти казок Г.-Х. Андерсена «Гидке каченя» (зустріч каченя з мешканцями хоздвору) та «Дюймовочка» (представлення Дюймовочки друзям Хруща).

З метою актуалізації набутого досвіду емпатії в освітній роботі гуртка закладу позашкільної освіти використовуються ігри драматизації, конструкторські ігри, сюжетно-рольові, настільні командні ігри, створення ситуацій успіху, що пов'язані з необхідністю тривалого прояву емпатії: «Навчи товариша тому, що добре вмєш сам», «Зробимо корисне та потрібне разом», «День сюрпризів».

Отже, цілеспрямоване проведення вищезазначеної роботи з дошкільниками в умовах закладу позашкільної освіти позитивно впливає на комплексне формування емпатії як умови гуманного відношення до людини.

Знай, розрзняй, раду давай:

9 порад дітям, як опанувати емоції

Як допомогти дітям давати лад усім тим почуттям, що вирують усередині? Як навчити розрізняти їх? А головне – опанувати, а не йти у них на повіді? Отже, 10 порад дітям, як давати раду емоціям.

#1 Усі емоції важливі! Емоції допомагають нам розуміти, що з нами відбувається. Не буває поганих та хороших емоцій, але є неприємні та приємні. Неприємні емоції – знак того, що щось не так, або навіть попередження про небезпеку. Зазвичай такі емоції спонукають нас діяти відповідним чином і захищати себе.

#2 Визначай та називай свої емоції. У емоції, як і у кожної речі, є своя назва й ознаки. Ми краще розуміємо, що з нами, та краще керуємо емоціями, коли даємо їм назви. *Страх* допомагає нам уникати небезпечних ситуацій, при цьому ми стаємо більш зосередженими, настороженими та здатними захистити себе. *Гнів* допомагає нам відстояти себе. *Смуток* змушує нас на деякий час гальмувати та «відступати», щоб мати час обміркувати певну ситуацію. *Огида* допомагає нам дотримуватись гігієни та чистоти. *Радість* говорить нам про те, що у нас усе гаразд.

#3 Використовуй емоційний термометр, досліджуючи емоції. Почуття можуть бути маленькими або великими. Отже, ми можемо їх вимірювати та створювати власну шкалу для них, наприклад, від 1 до 5. Як я почуваюся, коли маю гнів на 5 балів за емоційним термометром? Як почуваюся, коли гнів на 2 бали? Чи є якісь відмінності? Подумай і вигадай разом із дорослим, що саме тобі може допомогти чи що саме ти можеш робити, щоби впоратися з цими емоціями,

коли вони сягають кожного з рівнів за шкалою твого емоційного термометра. *Наприклад:* – зліюся на 3 бали – розповісти дорослим, що саме я відчуваю і що потребую; – гніваюся на 5 балів – роблю фізичні вправи. Це пов'язані з ситуацією гніву (стрибки, біг).

#4 Наші емоції тісно пов'язані з тілесними відчуттями. Коли ми гніваємось, можемо відчувати, як тіло напружується, стискаються кулаки, ми червоніємо. Коли боїмось, то можемо відчувати нудоту, біль у животі, нам може здаватися, що не вистачає повітря, може паморочитись у голові. Це нормальні відчуття, нічого поганого від них не станеться. Ці відчуття допомагають нашому тілу діяти. Вони мінуть тоді, коли стихне наша емоція.

#5 Навіть найсильніші емоції завжди минають. Емоції чимось нагадують морські хвилі на узбережжі – вони можуть бути менші, більші, можуть бути величезними, але всі ці хвилі поступово зникають біля берега. Тож, яка би не була емоція, важливо пам'ятати, що вона розсіється, як і хвиля. Ми можемо дати собі час спостерігати за хвилею, дати час їй пройти, але не чіплятися за неї й не намагатися позбутися.

#6 «Мудрі думки» допомагають зменшити неприємні почуття. Щоб краще давати раду з неприємними емоціями, нам треба знати, що думки, емоції та наші дії пов'язані. Наприклад, коли тобі треба зробити щось, чого ти ніколи не робив або не робила раніше (грати у нову гру, вчитися писати чи читати у школі), може прийти думка: «У мене нічого не вийде» чи «Я не зможу». Оскільки ти починаєш так думати, з'являється почуття страху. І, відчуваючи страх, ти можеш уникати цієї нової гри чи не хотіти йти до школи. Тобто, думка («Я не зможу») викликає почуття (страх), яке призводить до дій (униканню нових ігор чи навчання). Але ж думка «Я не зможу» не є обов'язково правдивою, не є точним фактом. І, якщо ми маємо якусь думку, то не обов'язково саме їй вірити. Ми можемо поливати «соусом мудрості» свої негативні думки, змінюючи їх на ті, які допоможуть почуватися краще та діяти краще. Також можемо уявити, що негативні думки проходять повз нас, як хмаринки в небі, чи уявити, що спускаємо їх в унітаз.

#7 Дихаємо, щоби стійти емоції. Один із найпотужніших способів керувати потужними емоціями – глибоко дихати. Сильне глибоке дихання розслабляє мозок, заспокоює наші сильні почуття та допомагає приймати розумні рішення. Хоча є невелика проблема – занадто складно робити щось нове, коли ти дуже засмучений, тому ліпше починати тренуватися вже зараз, коли ти спокійний. Чим більше ти практикуєш глибоке дихання, коли у стані спокою, тим легше тобі буде робити це, коли ти будеш засмученим чи засмученою. Ось кумедний спосіб попрактикуватися. Ти можеш робити цю вправу де завгодно – в машині, у ванній, на вулиці.

«Гаряче какао»: Уяви, що ти тримаєш у руках чашку з гарячим какао. Зроби вдих через ніс протягом трьох секунд, як ніби відчуваєш приємний шоколадний запах. Потім видихни через рот протягом трьох секунд, як ніби хочеш охолодити це какао. Повтори чотири-п'ять разів, поки не почнеш відчувати себе розслабленим.

#8 Помічати, що є тут і зараз

Цьому допоможуть деякі вправи.

«Чуття павучка»: На прогулянці уяви себе павучком. Використовуй «чуття павучка»: нюх, зір, смак і дотик, щоби відчути, що відбувається навколо тебе та всередині тебе, тобто те, що ти відчуваєш.

«Баночка з блискітками»: Наповни банку водою, засип туди блискіток, розмішай так, щоби вони кружляли в банці. Важко спостерігати, як саме блискітки кружляють, а потім осідають. Подумай, що інколи наш розум як ця банка – часом він хаотичний, і ми не дуже добре бачимо. Але коли він спокійний, блискітки осідають і ми бачимо ясно.

#9 Прости допомоги у дорослих

Часто, коли нам дуже зле й емоції переповнюють нас, найкращий спосіб пережити їх – це бути поруч із дорослими, які зараз можуть підтримати та допомогти, ті, яким ти довіряєш і з якими можеш поділитися тим, що зараз відчуваєш.

Катерина ГАЛЄВА

*здобувач вищої освіти 1-го (бакалаврського) рівня
освітня програма «Соціальна робота»*

Національний авіаційний університет, Київ

Юлія ГОРОДИСЬКА

кандидат психологічних наук, доцент

Національний авіаційний університет, Київ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА СТРАТЕГІЇ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ У СИТУАЦІЇ КРИЗИ

Кризові ситуації можуть виникати у повсякденному житті, що може негативно вплинути на психологічний, соціальний і психічний стан. Людина не завжди може самостійно впоратися з турботами, які зустрічаються на життєвому шляху. Відчуття внутрішньої напруги, стурбованості можуть призвести до емоційного розладу.

У побуті криза асоціюється із ситуаціями, що залучають особистість до процесу докорінних змін, прийняття певних важливих рішень. Із психологічної точки зору, криза – це переломний етап у житті особистості, якісний перехід із одного стану в інший. У більшості випадків причинами кризи є події, які відбуваються впродовж тривалого періоду. Оскільки людина, яка перебуває у кризовому стані може не бачити виходу з проблемної ситуації, виникає необхідність надання кваліфікованої підтримки з боку соціальних працівників.

Причиною кризи можуть бути не лише негативні ситуації, а й позитивні події, наприклад, народження дитини, закоханість, одруження або підвищення статусу людини. Деякі автори зазначають, що причину кризи знайти досить складно. В людини з'являється відчуття внутрішньої зміни й сьогодні вона вже не може жити так, як жила учора (Доценко, В. В., 2011). Відбувається зміна у життєвих цінностях, пріоритетах, внутрішніх установках тощо.

Кризова ситуація, як зазначає Т.М.Титаренко (Титаренко Т. М., 2003) має низку особливостей, що відрізняють її від інших емоційно складних життєвих ситуацій: порушення системи самоорганізації, погіршення, несинхронна робота раціонального та ірраціонального у психіці, збільшення негативних емоцій; відбувається порушення механізмів саморегуляції.

Період кризи є не лише гострим емоційним станом, який блокує цілеспрямовану життєдіяльність людини, а ще й зменшує унеможливлене здійснення змін, перехід на новий щабель особистісного розвитку (Доценко, В. В. , 2011).

У такій ситуації психосоціальна допомога може бути надзвичайно важливою для того, щоб допомогти людям змагатися з емоційними, психологічними та соціальними викликами, пов'язаними з кризовою ситуацією. Основні принципи психосоціальної допомоги в кризових ситуаціях полягають у тому, щоб допомогти людям відчувати себе безпечно та впевнено, зменшити психологічний дискомфорт, надати підтримку та відновити почуття контролю.

Психосоціальна допомога – це напрям соціальної роботи, головним завданням якого є надання первинної психологічної допомоги, соціальної підтримки особі, що опинилася у складних життєвих ситуаціях та створення відповідних умов з метою забезпечення успішної адаптації особистості у змінених умовах навколишнього середовища. Це може бути допомога в розв'язанні проблем, пов'язаних з роботою, відносинами, втратою роботи, смертю близької людини тощо. Психосоціальна допомога може включати в себе консультування, психотерапію, роботу з соціальним працівником, групову терапію, у ході яких відбувається рефлексія та відпрацювання різних соціальних ролей і емоційних станів.

Психосоціальна допомога полягає в емоційній, смисловій та екзистенціальній підтримці людини або співтовариства у важких ситуаціях, які виникають у ході їх особистісного чи соціального буття.

Для ефективного вибору стратегії взаємодії та методів дії на клієнта, необхідно на початку психосоціальної роботи провести бесіду із застосуванням психодіагностичних

методик. Таким чином, перший етап взаємодії полягає у глибокому проникненні в особистість кризового клієнта.

Загальними підходами до надання психосоціальної допомоги кризовим клієнтам є:

Активне слухання та емпатія. Соціальний працівник повинен показати розуміння щодо проблем та емоцій клієнта.

Визначення потреб і ресурсів. Необхідно визначити, які саме потреби та ресурси має клієнт, щоб впоратися з кризовим станом.

Надання інформації. Соціальний працівник має надати клієнту правдиву інформацію, щодо кризової ситуації, яка виникла.

Розробка плану дій для подолання кризи.

Основні технології психосоціальної допомоги з кризовими клієнтами:

Кризове консультування. Короткострокова допомога, яка надається з метою заспокоєння та стабілізування клієнта.

Психотерапія. Має на меті допомогти клієнту усвідомити та подолати негативні переживання чи поведінку.

Групова психологічна допомога. Надається у групі людей, що мають схожі проблеми.

Низка вчених розділяють стратегії психосоціальної допомоги на такі категорії (Вольнова Л. М., 2012):

1. Соціальна підтримка. Оточення людини та її соціальні зв'язки мають важливий вплив на швидкість її виходу з кризової ситуації.

2. Цілісне ставлення до здоров'я. В ситуації кризи людина вмикає резерви людського організму та особистості: фізичну активність, правильне харчування, духовний розвиток, використання гумору.

3. Бібліотерапія, пошук ресурсів для подолання кризи та створення інформаційного поля через книги чи статті. Усвідомлення, що труднощі людини не є унікальними, і це відкриває можливості для самопідтримки

4. Власне психосоціальна допомога. Психосоціальна допомога включає групи підтримки дорослих і дітей, які переживають горе, зняття фобійних реакцій за допомогою роботи з травматичними образами та індивідуальні методи психологічної допомоги і підтримки. Особливе місце в системі психосоціальної допомоги займають спеціально створені методи кризового.

Отже, технології психосоціальної допомоги з кризовими клієнтами включають широкий спектр інтервенцій, що мають на меті зменшити негативні наслідки кризи та допомогти людям відновити своє психологічне благополуччя та функціонування. Основні принципи психосоціальної допомоги в кризових ситуаціях полягають у тому, щоб допомогти людям відчувати себе безпечно та впевнено, зменшити психологічний дискомфорт, надати підтримку та відновити почуття контролю.

Юлія ГОРОДИСЬКА

Національний авіаційний університет, Київ

ПЛЕЙБЕК-ТЕАТР ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД ПІД ЧАС ВІЙНИ

Плейбек-театр – це форма театральної діяльності, в якій актори використовують імпровізацію для перетворення реальних історій, розповідей і досвідів у вистави, які потім відтворюються для глядачів.

У самодостатньому вигляді плейбек-театр є «оригінальною формою імпровізаційного театру, у якому аудиторія чи члени групи розповідають історії зі свого життя та споглядають їх сценічне втілення безпосередньо на місці» (Р. Mc Isaac, 2013).

Плейбек-театр сприяє особистісному розвитку учасників, актуалізації й об'єктивізації проблемних стосунків у вигляді завершеного й цілісного просторово-часового континууму. Через театральну гру особистість отримує можливість вийти за рамки своєї реальності, в якій вона живе, наділяючи предмети оточуючого світу іншими смислами. У власні сценічні практики відбувається актуалізація відсутнього досвіду, його усвідомлення й присвоєння через особисті переживання. Завдяки рефлексії, яка супроводжує театральну гру, її учасник отримує ефективні інструменти корекції власних поведінкових стереотипів. Це сприяє відновленню цілісності особистості, що може бути зруйнованою через соціальні психотравмуючі обставини життя, підвищує відповідальність за власні вчинки й сприяє оволодінню контролем над своє поведінкою.

Серед терапевтичних складових плейбек-театру Дж. Фокс виокремлює такі: формування ідентичності, діалог та примирення, відновлення та моральне уявлення (J. Salas, 2013). Дж. Салас наголошує на таких більш індивідуальних цілощих ефектах, як «спокутне переживання» – катарсис через щире розкриття себе; визначення почуття ідентичності – пошук свого місця в цьому світі та меж свого світу; вплив самої атмосфери – вільної, дружньої, натхненної тощо; естетичне втілення історії – відгук членів плейбек-команди з їхньою чутливістю та оформлення її в театральний епізод (J. Salas Joe, 2009).

Підлітки, які пережили травматичний досвід під час війни, можуть відчувати різні емоції та реагувати на них по-різному. Деякі можуть бути депресивними, ізольованими та емоційно віддаленими від оточуючих. Інші можуть виявляти поведінкові зміни, такі як агресія, збільшене споживання алкоголю або наркотиків, або ризикована поведінка. Важливо розуміти, що травматичний досвід може мати великий вплив на життя підлітка і на його здоров'я та добробут.

Естетико-педагогічні інструменти театрального мистецтва активізують механізми становлення соціальної компетентності підлітків, завдяки яким учні удосконалюють свій внутрішній світ та взаємодію з іншими людьми. Це психологічні та соціально-психологічні механізми: наслідування; ідентифікація; рефлексія; інтеріоризація; екстеріоризація (В. Шахрай, 2016).

Метою плейбек-театру є:

- надання можливість підліткам висловлювати емоції та допомогти їм знайти шляхи, якими вони можуть продовжувати рухатися вперед у своєму житті;
- спосіб боротьби з негативними проявами в молодіжному середовищі;
- робота з підлітками з «групи ризику»;
- формування активної життєвої позиції та вміння адаптуватися в соціумі;
- формування в учнів уміння протистояти негативним впливам та робити свій свідомий вибір;
- профілактика наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління (В. Шахрай, 2011).

Рефлексійного впливу зазнають усі учасники плейбек-театру: як самі учасники-актори, трансформуючи в соціальну проблему, намагаючись її інсценізувати так, як вони це розуміють; так і учасники-глядачі, які є співучасниками дійства, залученими до розуміння та прагнення вирішити поставлену проблему (І. Левчук, 2014). Рефлексія дає можливість отримувати зворотній зв'язок впродовж усієї театральної постановки, її учасник отримує ефективні інструменти власної корекції особистих поведінкових стереотипів.

Плейбек-театр може бути корисним для підлітків, які пережили травматичний досвід під час війни, оскільки це дозволяє їм висловити свої емоції та досвід, а також допомагає їм знайти спосіб змінити та пережити свої травматичні переживання.

У процесі плейбек-театру підлітки мають можливість висловити свої думки, почуття та досвід в безпечному та підтримуючому середовищі. Це допомагає їм знайти рішення та побороти травматичні переживання та подолати почуття страху та безнадії. Крім того, участь у плейбек-театрі може сприяти розвитку навичок співпраці та комунікації, збільшити впевненість та підвищити самооцінку учасників.

Отже, плейбек-театр може бути ефективною формою соціально-психологічного супроводу для підлітків, які пережили травматичний досвід під час війни. Вона допомагає їм знайти спосіб висловити свої емоції, подолати травматичні переживання та розвивати навички співпраці та комунікації.

Ольга ДАРАДУР

*магістрантка Ізмайльського державного
гуманітарного університету, Ізмаїл*

ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ФОСТЕРНОЇ СІМ'Ї

У ряді країн континентальної Європи опіка призначається щодо неповнолітніх дітей, які втратили батьків, якщо батьки позбавлені батьківських прав або дієздатності і не можуть представляти неповнолітнього у майнових та особистих майнових відносинах, якщо здоров'я, безпека чи моральність неповнолітнього перебувають у небезпеці, серйозно скомпromетовані, якщо нього не поширюється батьківська турбота чи батьки немає права представляти їх у особистих чи майнових відносинах (Мельник А.А., 2020).

У Франції призначення опікуна здійснюється у порядку, регламентованому законодавством. Особисте право вибору опікуна, незалежно від характеру родинних зв'язків і підопічним, належить батькові неповнолітнього, який помер останнім, якщо він на момент вибору не втратив батьківських прав. Таке призначення може бути здійснено або у заповіті або перед нотаріусом. Найчастіше опікунами призначаються родичі неповнолітнього по висхідній лінії, проте опікун, обраний батьком, який помер останнім, може відхилити опіку. Можуть бути звільнені від опіки, крім батька і матері, особи, для яких вік, хвороба, віддалене перебування, надзвичайна професійна зайнятість, свої власні сімейні проблеми або вже наявні опікунські обов'язки роблять особливо обтяжливим новий опікунський обов'язок.

Опікуном може бути призначена тільки дієздатна особа, здатна за своїми особистими якостями здійснювати опікунські функції. У Німеччині державні чиновники або священнослужителі, яким для прийняття обов'язків опікуна згідно із законодавством землі потрібен особливий дозвіл, не повинні призначатися опікунами за відсутності такого дозволу, однак відмова в дозволі допускається тільки за наявності серйозної підстави службового характеру.

До обов'язків опікуна входять піклування про розвиток особистості підопічного, управління його майном і представництво його в цивільних справах. У Франції сімейна рада, з огляду на здібності зацікавлених осіб, стан майна підопічного, може розділити опіку між опікуном над особистістю та опікуном над майном (Навроцький О.О., 2017).

У країнах Європи та Північної Америки основним напрямом діяльності соціальних служб є запобігання соціальному сирітству: соціальна підтримка та надання психолого-педагогічної допомоги сім'ям групи ризику, активне виявлення дисфункціональних сімей і залучення їх до корекційної роботи (Стремецька В.О., 2016). Для своєчасного виявлення сімей, які потребують особливої підтримки держави, представники соціальних служб (охорони здоров'я або соціального захисту) відвідують сім'ї всіх новонароджених і в разі виявлення чинників ризику соціального сирітства залучають їх до профілактичної роботи (Австралія, Велика Британія, Данія, Китай, ПАР, Естонія). Широко поширені батьківські тренінги, спрямовані на поліпшення взаємовідносин у сім'ї, формування або вдосконалення навичок виховання дитини (Велика Британія, Німеччина, Нова Зеландія, Сінгапур, США).

Корекційна робота зі збереження сім'ї може здійснюватися за запитом батьків, на підставі рекомендації соціальних працівників, а також за рішенням суду, виступаючи як альтернатива притягнення до відповідальності або позбавлення батьківських прав.

Пріоритетним завданням соціальних служб у більшості країн Європи та США є воз'єднання сім'ї, тож агенції соціальної допомоги пропонують широкий спектр послуг із

надання психологічної допомоги дітям та соціальної підтримки сім'ям. Цьому сприяє законодавчо закріплене положення про право дитини на повернення в біологічну сім'ю.

Документи кожної дитини, переданої в замісну сім'ю або притулок, регулярно переглядаються, щоб за можливості повернути її біологічним батькам у тому разі, якщо умови проживання в біологічній сім'ї буде визнано прийнятними та безпечними.

Влаштування дитини в замісну сім'ю розглядають як тимчасовий захід, необхідний на період, поки агентство намагається допомогти кризовій сім'ї та разом із судом вирішує питання щодо можливості возз'єднання сім'ї або передання дитини на усиновлення. Останнім часом дедалі більшого поширення набуває влаштування дітей у сім'ї родичів, особливо коли вони потребують притулку на короткий термін.

Так, існує цікавий досвід реалізації технології соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, які залишилися без батьківського піклування, на прикладі Організації «SOS-Кіндердорф» («Дитяче селище»), що виникла в повоєнні роки. Її засновник австрієць Герман Гмайнер, будучи ще студентом, побудував 1949 року перший будинок майбутнього дитячого села для дітей, позбавлених батьківського піклування.

За задумом засновника, ці дитячі села або містечка мають об'єднувати кілька котеджів, призначених для однієї сім'ї, що складається з матері-виховательки та кількох дітлахів різного віку (від 6 до 8 років). Хлопчики і дівчатка вважаються в ній братами і сестрами.

Виховательки піклуються про побут кожної з сімей села. А господарством дітей села загалом опікується невеликий штат, що складається з адміністратора і кількох його помічників. Але найважливіша особа в селі не його керівник, а глава сім'ї, мати – вихователька, яка несе основний тягар турбот про дітей.

У Великій Британії робота організовується в дитячих будинках і будинках-інтернатах. У яких живуть діти у віці від 11 до 16 років, які потребують супроводу та контролю. Такі установи розраховані на 5 дітей з особливостями в поведінці, при штаті співробітників - 12 осіб. Підлітки тут перебувають за рішенням суду. До кожної дитини прикріплений співробітник, який супроводжує дитину до школи, на заняття з психологом, на спортивні заняття тощо (Бельо Л.Ю., 2021).

У США існує форма дитячого будинку – інтернатні групи. Діти за ознакою віку, розвитку діляться на групи, які проживають у різних будинках на території одного містечка. Вихователі, педагоги, психологи та соціальні працівники не живуть разом із дітьми, а працюють у будинках позмінно. Така система близька до нашої «класичної» форми дитячого будинку, за винятком рівня проживання та досить різної спрямованості в американському варіанті штату працівників.

Зарубіжний досвід соціального супроводу сім'ї, що заміщає, свідчить про те, що окремі його технології та, зокрема, технологія соціальної роботи з дітьми та людьми, які заміщують батьків, можуть бути використані в російській практиці.

Пріоритетним завданням соціальних служб у більшості країн Європи та США є возз'єднання сім'ї, тож агенції соціальної допомоги пропонують широкий спектр послуг із надання психологічної допомоги дітям та соціальної підтримки сім'ям. Цьому сприяє законодавчо закріплене положення про право дитини на повернення в біологічну сім'ю. Влаштування дитини в замісну сім'ю розглядають як тимчасовий захід, необхідний на період, поки агентство намагається допомогти кризовій сім'ї та разом із судом розв'яже питання щодо можливості возз'єднання сім'ї або передання дитини на усиновлення. Останнім часом дедалі більшого поширення набуває влаштування дітей у сім'ї родичів, особливо коли вони потребують притулку на короткий термін.

Розглядаючи соціальний супровід замісної сім'ї за кордоном, можна виділити так само фостерівську (замісну) сім'ю:

- влаштування дитини у фостерівську сім'ю розглядають як захід щодо захисту її прав;
- забезпечення догляду та виховання дитини з метою захисту та забезпечення її добробуту.

Основна мета такої сім'ї – підтримання контактів з біологічними батьками та повернення дитини в рідну сім'ю. Якщо неможливе повернення дитини в рідну сім'ю, тоді вона перебуває в прийомній доті, доки не відбудеться рішення суду щодо подальшої долі дитини. Фактично така прийомна сім'я виконує функції «швидкої допомоги» в разі виникнення в біологічній сім'ї будь-яких кризових умов.

У Румунії фостерне виховання представлено створенням мережі «Материнські помічники» – постійної служби професійних дитячих вихователів, які працюють повний робочий день, а також надання додаткової підтримки системі виховання дітей у фостерних сім'ях. З моменту створення мережі «Материнські помічники» (1998) кількість дітей збільшилася у фостерних сім'ях з 450 до 8000 осіб. Уперше за багато років у державних дитячих установах перебуває менше дітей, ніж у системі альтернативних служб сімейного типу (Навроцький О.О., 2018).

У Латвії замісні сім'ї, які виконують роль притулків, існують з 1997 р. Дитину поміщають у фостерну сім'ю в разі загрози життю або здоров'ю, або тривалої хвороби батьків, для того, щоб не допустити розвитку психічних розладів. Термін перебування в замісній сім'ї може становити до одного року. За цей період Сирітський суд має вирішити, чи може дитина повернутися до своїх біологічних батьків. В одній сім'ї одночасно можуть виховуватися максимум троє дітей, за винятком випадків, коли діти є близькими родичами. Це питання перебуває у повному віданні Сирітського суду.

Для США також характерне фостерне виховання. У середньому в такій сім'ї дитина може прожити до 12 місяців, за цей час їй потрібно знайти постійний дім. Це або повернення дитини в рідну сім'ю, або усиновлення, причому найчастіше фостерними батьками. Але сама процедура усиновлення дуже складна і майбутні батьки піддаються жорстким вимогам. Незважаючи на це, багато організацій вважають інститут замісних сімей у США одним із найкращих, тому що в країні немає зловісних дитячих будинків, більше схожих на виправні колонії для малолітніх.

Серед країн СНД стрімким розвитком альтернативних форм замісної сімейної турботи про сиріт вирізняється Білорусія. У результаті роботи з розвитку сімейних форм влаштування практично перестав здійснюватися набір у школи-інтернати. Батьки, чії діти перебувають у будинках дитини, оплачують їхнє перебування там. Якщо батько не може влаштуватися на роботу, є квотування робочих місць. А якщо людина не хоче працювати, її відправляють у місця позбавлення волі, але кожен батько повинен відпрацювати утримання своєї дитини в дитячому будинку або в прийомній сім'ї. Дуже активно в Білорусії розвивається система дитячих сіл.

Активними темпами інститут прийомних сімей розвивається і в Україні, і в Казахстані.

Таким чином, можна дійти висновку, що досвід різних країн Європи, а також США щодо розвитку форм замісної опіки над дітьми, позбавленими батьківського піклування, свідчить про загальні тенденції збереження в міру можливості кровної сім'ї для дитини як найкращого життєвого варіанту, а також створення системи тимчасового або довгострокового її влаштування в замісну сім'ю, вид якої в кожній країні має свої національні особливості.

Ірина ДЕМЧЕНКО

*доктор педагогічних наук, професор, Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ*

Наталія РЕВНЮК

*кандидат педагогічних наук, доцент, Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, м. Умань*

СПЕЦІАЛІЗОВАНІ СЛУЖБИ ЯК СПОСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

Гендерно зумовлене насильство вважається одним з найпоширеніших порушень прав людини і непропорційно впливає на жінок і дівчат, хоча чоловіки та хлопчики також є постраждалими. В Україні поширені випадки ГЗН, насильства з боку інтимного партнера, домашнього та сексуального насильства. Кількість зареєстрованих випадків зростає через пандемію COVID-19 (UN Woman, 2021).

Насильство тягне за собою довгострокові наслідки для здоров'я й благополуччя жінок і дівчат, суттєво впливає на їхню здатність брати участь у житті громади й суспільства. Для відновлення чи реабілітації жінкам і дівчатам може знадобитися тривала допомога, перш ніж вони зможуть повернутися до повноцінного життя. Тому розвинена система надання послуг з попередження та протидії гендерно зумовленому насильству, зокрема домашньому, у тому числі надання послуги притулку для жінок, забезпечує основні аспекти захисту, надання послуг і ресурсів, що сприяє відновленню після насильства, відновленню самооцінки, самовизначенню для побудови самостійного життя (UNFPA, 2021).

Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до компетенції забезпечують надання у разі потреби тимчасового притулку для безпечного розміщення постраждалих осіб (Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», 2019).

Притулок для постраждалих, що забезпечує цілодобове перебування (до 90 днів) – це не просто послуга безпечного розміщення. Шелтер може забезпечити комплексний підхід до надання допомоги постраждалим і особам, яким загрожує насильство, дає можливість подолати наслідки вчиненого насильства й збільшує шанси уникнути повторних інцидентів.

Притулки для постраждалих як на міжнародному, так і на національному рівні визначено необхідною складовою цілісної системи реагування та протидії гендерно зумовленому та домашньому насильству. Діяльність шелтерів є важливою для реалізації місцевих і регіональних ініціатив щодо припинення гендерно зумовленого насильства.

За даними глобальної мережі притулків для жінок спільно з UN Women, яка є структурою ООН з питань гендерної рівності, в Україні притулки для постраждалих відповідають моделі emergency shelters, також відомі як екстрений притулок або житло на перший час/притулок першої сходитки. Такі притулки забезпечують коротко- чи середньострокове безпечне житло й психологічну підтримку для жінок і жінок з дітьми від кількох днів до кількох місяців. Можуть організовуватися кризові кімнати/кімнати екстреного реагування/«острівки безпеки» з можливістю перебування до десяти днів.

У 2022 році Уряд розширив повноваження спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та / або насильства за ознакою статі, враховуючи виклики повномасштабної агресії РФ проти України, зокрема можливість продовження перебування у притулках постраждалих осіб до закінчення дії на території України надзвичайного або воєнного стану.

Безпека, захист і реабілітаційний простір мають бути першочерговими при наданні будь-яких послуг, у тому числі й проживання. Безпека і створення реабілітаційного простору повинні бути головною метою, а надання притулку й послуг мають сприяти негайному покращенню фізичного й емоційного стану, а також довгостроковий фізичній, юридичній і

соціально-економічній захищеності постраждалих. Заходи безпеки й захисту постраждалих і персоналу мають враховуватися при плануванні й проектуванні притулків і послуг, які там надаються. У випадку загрози життю і здоров'ю безпека постраждалих вважається важливішою за все інше (наприклад, за збереження стосунків, за можливість для кривдника користуватися своїм майном тощо).

Робота притулку регламентується Типовим положенням про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. №655 (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1372 від 19.12.2022.). Притулок для постраждалих не розголошує інформацію про своє місцезнаходження й не має вивіски на приміщенні (будівлі, споруді), де розташований. Це важливо, бо постраждали від насильства не шукатимуть притулку й послуг, якщо не матимуть впевненості, що це безпечна для них територія і що тут вони захищені (Положення про притулок, 2022).

Послуги в шелтері надаються на основі індивідуального плану роботи, який формується з урахуванням життєвого досвіду особи, котра звернулася за допомогою, і з урахуванням результатів оцінки її потреб, зокрема: форма й тривалість насильства; фізичний, психологічний, правовий і соціально-економічний статус на момент звернення за допомогою; інші індивідуальні фактори сімейного середовища й найближчого оточення, що впливають на здатність уникати зловживань.

Базовим принципом, яким у своїй роботі керуються притулки для постраждалих, є доступність. Рекомендований Радою Європи стандарт доступності – одне родинне місце (одна жінка і двоє дітей) на 10 тис. населення, але навіть у країнах Європейського Союзу досягти такого охоплення вдалося лише на 42-45 %. В Україні на першому етапі створення притулків передбачено наявність щонайменше одного притулку для постраждалих у кожному обласному центрі й у великих містах обласного підпорядкування (200 тис. населення) із розрахунку одне місце на 30-35 тис. населення.

Перебування в притулку повнолітніх постраждалих осіб різної статі не допускається. Отримання послуг притулку повнолітніми постраждалими особами різної статі забезпечується шляхом створення окремих притулків для жінок і чоловіків, відповідно до соціальних потреб регіону і з урахуванням непропорційного впливу домашнього насильства на жінок і на чоловіків, а також можливостей позитивних дій.

Важливою умовою для проживання у притулку є індивідуальна відповідальність, зокрема щодо нерозголошення місця свого перебування, активна співпраця з фахівцями притулку при вирішенні своїх проблем.

Окрім іншого, доступність передбачає, що послуги, які надаються притулком, мають бути розроблені з урахуванням особливих потреб постраждалих, які зазнають різних форм дискримінації (люди, які живуть з ВІЛ, особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, мігранти або особи без громадянства, представники ЛГБТ-спільноти тощо). На практиці це може означати: надання доступних послуг перекладу; розробка конкретної політики згоди і життя відповідних заходів для юридичного забезпечення захисту дівчат до 18 років; створення послуг для осіб, які мають залежність від алкоголю або інших психоактивних речовин чи проблеми психічного здоров'я. Жодні особливості постраждалих не повинні перешкоджати отриманню необхідної допомоги.

При веденні випадку клієнтам притулку можуть надаватися послуги, які дозволяють подолати складні життєві обставини. Можуть передбачатися додаткові послуги: надання предметів домашнього житку/особистого користування; консультування; перенаправлення; юридична підтримка; кризова підтримка в телефонному режимі; планування заходів безпеки; впровадження реабілітаційних програм для постраждалих осіб та їхніх дітей тощо; а також більш широка підтримка, включно з веденням випадку..

Послуги постраждалим особам надаються на безоплатній основі в обсязі, який визначається державними стандартами надання соціальних послуг, затвердженими Міністерством соціальної політики України. Зміст і обсяг соціальної послуги для кожної

постраждалої особи визначається індивідуально (залежно від потреб отримувача послуги) і вказується в договорі про надання соціальної послуги. Найбільш затребувані соціальні послуги: надання притулку; соціальна адаптація; соціальна інтеграція та реінтеграція; екстрене (кризове) втручання; консультування; інформування; соціальний супровід; посередництво (медіація); соціальна профілактика.

Окрім того, клієнтам притулку можуть надаватися інші послуги, зокрема, психологічні та психотерапевтичні, соціально-педагогічні, юридичні. Основними формами роботи з особами, які постраждали від насильства, є індивідуальне консультування, індивідуальна й групові психологічна реабілітація та корекція.

Будь-яка небажана ситуація в житті людини залишає негативні наслідки в її житті, зокрема це стосується ситуації, якщо по відношенню до людини було вчинено чи вчиняється насильство. Незалежно від тяжкості пережитого, як правило, людина потребує допомоги для того, щоб справитись із такими наслідками, а в деяких випадках – зберегти своє здоров'я, або життя. Це потребує значних зусиль, як самої людини, так і спеціалістів, які надають необхідну допомогу.

Здебільшого в суспільстві відсутнє належне розуміння наслідків насильства для людини, а постраждалі особи відчувають соціальне відчуження, що позначається в подальшому житті та на їх психологічному стані. Зокрема, це стосується гендерно зумовленого насильства, від якого можуть страждати як чоловіки, так і жінки (будь-якого віку, походження та соціального становища) (ОБСС, 2017).

Вчинення гендерно зумовленого насильства – це не лише порушення прав людини та громадянина. Таке насильство носить подвійну загрозу для життя та здоров'я постраждалої особи. Така загроза може бути обумовлена не лише наслідком насильницьких дій для постраждалої особи, а ще й ступенем відповідальності для особи, яка його вчинила. Тому, при наданні соціальних послуг постраждалій особі, важливо не лише забезпечити її необхідною допомогою, але й ужити всіх необхідних заходів безпеки.

Тетяна ДЕЦЮК,

кандидат педагогічних наук., доцент; Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів

Катерина РИЖЕНКО

здобувач вищої освіти ОС «бакалавр», Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО УМОВ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проблема адаптації майбутніх соціальних працівників до умов навчання в закладах вищої освіти не є новою. Традиційно дана проблема постає перед здобувачами вищої освіти першого року навчання, оскільки після вступу до ЗВО відбувається зміна освітнього середовища, іноді місця проживання, зростає рівень особистої відповідальності, постає потреба у формуванні самостійності щодо здобуття знань. За останні три роки проблема адаптації ще більше загострилася через появу зовнішніх об'єктивних обставин, до яких можна віднести пандемію Covid-19 та повномасштабне вторгнення в Україну сусідньої країни. Дані обставини призвели до того, що студенти незалежно від курсу навчання постали перед проблемою адаптації до нових умов онлайн навчання, пристосування до відключень електроенергії, а подекуди до навчання у непристосованих умовах (в укриттях, шелтерах для переселенців та інших).

Як зазначає В. Корнешук, процес адаптації передбачає не тільки пристосування до нових умов навчального процесу, але і готовність студента підтримувати свій моральний та

фізичний стан. При цьому автор зазначає, що сама адаптація є багатоаспектною і залежить від багатьох чинників (В.Корнешук, 2017).

Пропонуємо розглянути більш детально деякі чинники проблеми адаптації майбутніх соціальних працівників до умов навчання в закладах вищої освіти, які запропоновано Т. Гузік:

- Неоднозначність очікувань. Доволі часто першокурсники стикаються із певними труднощами через хибні уявлення щодо обраної спеціальності, навчального процесу та загалом щодо соціального життя в закладі вищої освіти. Деякі студенти відзначають, що при виборі професії керувалися її престижністю, інформацією щодо оплати праці, а не тим, що саме необхідно буде вивчати, які особисті якості необхідно для цього мати.

- Вимогливість до себе. Переважна більшість студентів з самого початку ставлять перед собою доволі високі стандарти якості навчання, очікують від себе ідеальної продуктивності. Перевантаження може призводити до швидкого виснаження, емоційного вигорання і, як наслідок, втраті мотивації та прокрастинації.

- Розлука з близькими людьми та недостатня підтримка. Деякі студенти змінюють місто або навіть країну задля навчання в закладі вищої освіти. Це може викликати почуття самотності, що значно ускладнює процес адаптації до нових умов навчання та нового середовища проживання.

- Відсутність навичок самостійної роботи і відчуття невпевненості у собі. Проблема полягає у тому, що школа привчає до більш контрольованого навчального середовища, навчання «за зразком». А в закладі вищої освіти значну кількість навчального матеріалу необхідно шукати самостійно, обирати головне, аналізувати та презентувати найважливіше. Крім того, необхідно бути більш самостійним, вміти налагоджувати взаємостосунки у новому колективі, здобувати авторитет серед викладачів та студентів.

- Фінансові труднощі. Значна частина здобувачів вищої освіти навчається за контрактом і мають проблему чималих витрат на навчання, проживання, харчування, дозвілля та інше. Серед тих, хто навчається за рахунок бюджетних коштів, більше половини не отримують стипендій. Проблеми останніх трьох років в Україні призвели до значного зниження доходів громадян та платоспроможності. Здобувачі вищої освіти стикаються з дилемою де брати кошти та як поєднувати роботу і навчання.

- Недостатній рівень комунікативної компетентності. Сучасна молодь через проведення значної частини часу у форматі онлайн фактично не розвиває свою комунікативну компетентність. Проте, саме дана компетентність є однією із основних у переліку професійних вимог до соціального працівника. Під час професійної підготовки майбутніх соціальних працівників значна увага приділяється формуванню комунікативної компетентності. Студентам доводиться виходити із зони комфорту, що може викликати певні складнощі в адаптації.

- Особливості програми підготовки соціальних працівників. Професійна підготовка соціальних працівників має певні недоліки через незначну частину практичної підготовки. В середньому за навчальний рік практична підготовка для студентів в закладах соціальної сфери становить лише 3 тижні. Сформувати практичні навички роботи на високому рівні за такий незначний проміжок часу не реально. Здобувачі вищої освіти відчувають занепокоєння щодо своєї професійної компетентності і страх перед майбутньою професійною діяльністю, тобто мають проблему адаптації до умов навчання соціальної роботи.

- Одноманітність навчальних методів, низька педагогічна майстерність викладачів. Сучасна молодь є поколінням цифрових технологій, тому навчальні методи повинні бути різноманітними, такими, що будуть привертати увагу та зацікавлювати. Навчальний процес, який не захоплює, викликає нудгу та стрес, може стати причиною зниження мотивації до здобуття освіти у студентів. Процес переорієнтації науково-педагогічних працівників від традиційних академічних до сучасних інноваційних методів з використанням елементів неформальної освіти ще триває. Тому, даний чинник поки що негативно позначається на процесі адаптації до умов навчання.

- Стрес і перевантаження. Соціальна робота – це професія, що вимагає емоційної віддачі, емпатійного ставлення до інших. Проблеми останніх років в Україні призвели до збільшення кількості категорій клієнтів та відповідно методів соціальної роботи з ними, розширення спектру професійних обов'язків соціальних працівників, підвищення рівня вимог до знань та навичок соціальних працівників, а також призвели до появи нових стандартів з підготовки соціальних працівників та пошуку соціальних інновацій. Тому, процес професійної підготовки може викликати стрес, перевантаження, особливо тих студентів, які мають високий рівень емпатії, слабкий тип темпераменту (Т. Гузік, 2019).

Таким чином, процес адаптації майбутніх соціальних працівників до умов навчання у закладі вищої освіти є доволі складним, має певні особливі чинники і потребує нових підходів до зменшення їх негативного впливу. Важливим у цьому процесі є системний підхід самого закладу вищої освіти. Необхідно розробити програму сприяння кращої адаптації студентів першого року до умов навчання, що заснована на системному підході, з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів вищої освіти та специфіки різних навчальних програм, що будуть включати інформаційну, емоційну та практичну підтримку студентів.

Дослідником М. Василенко було виділено деякі рекомендації для здобувачів вищої освіти, що сприяють їх кращій адаптації. Пропонуємо розглянути доповнений перелік даних рекомендацій, які допоможуть майбутнім соціальним працівникам швидше адаптуватися до умов навчання у закладі вищої освіти:

- Правильне планування свого часу. Для цього можна використовувати матрицю Ейзенхауера та інші правила тайм менеджменту. Майбутнім соціальним працівникам необхідно навчитися планувати свій час: час на навчання, час для відпочинку, час для саморозвитку та самореалізації. Це гарантує успішне навчання та уникнення стресу студента.

- Взаємодія та співпраця з викладачами. Студентам слід частіше взаємодіяти, комунікувати з викладачами, проявляти свій інтерес до навчальних дисциплін, звертатися за консультаціями. Викладачі завжди можуть дати поради та рекомендації, надати допомогу щодо навчальних та практичних питань. Це допоможе краще розібратися з навчальними матеріалами та підвищити свої академічні показники.

- Спілкування з одногрупниками та іншими студентами. Учасникам навчального процесу потрібно активно комунікувати між собою, що сприятиме побудові міцних взаємостосунків у студентському колективі. Комунікація та взаємодія для досягнення спільної мети сприятиме формуванню команди, що в свою чергу сприятиме забезпеченню підтримки студента у складних ситуаціях. Це зменшить почуття стресу та самотності під час навчального процесу.

- Підтримка стосунків із рідними та друзями. Процес дорослішання і сепарації від батьків є природним і неминучим. Проте, не слід відмовлятися від підтримки рідних. Батьки можуть допомогти у питаннях побуту та фінансів, підтримувати морально та мотивувати. Друзі також можуть стати опорою у складних ситуаціях та допомогти у вирішенні певних проблем.

- Емоційне розвантаження. Стресові ситуації, переживання щодо процесу навчання, страх не встигнути щось зробити або зробити не достатньо добре можуть призводити до погіршення самопочуття та емоційного виснаження, як наслідок погіршення результатів навчання. Тому, необхідно відпочивати, перезавантажуватися, знаходити вихід негативним емоціям та наснажуватися позитивними.

- Використання різних інформаційних ресурсів. Додаткові лекції, статті, підручники, курси неформальної освіти, відеоматеріали допоможуть краще розібратися з навчальним матеріалом та запам'ятати його.

- Самомотивація. Важливий фактор для успішної адаптації майбутніх соціальних працівників – це усвідомлення мотивації здобуття знань. Якщо студенти відчують внутрішню мотивацію до навчального процесу, ставлять собі за ціль стати справжнім професіоналом соціальної роботи, то це допоможе знайти сили подолати труднощі під час адаптації до навчання (М. Василенко, 2010).

Одним із ключових компонентів організації процесу адаптації є формування сприятливого освітнього середовища, що включає в себе дружнє середовище як в середині студентської групи, так і в самому навчальному закладі, наявність необхідної матеріально-технічної бази, вільний доступ до інформації, взаємозв'язок теорії та практики, сучасні методи викладання.

На думку Н. Литвинчук, для кращої адаптації студентів до умов навчання в закладах вищої освіти необхідно забезпечити наступні умови:

- Якісна організація позааудиторної виховної роботи зі студентами;
- Забезпечення відкритості і доступності інформації щодо умов навчання, можливості отримання стипендій (в тому числі іменних) та іншої важливої інформації. А також можливість отримати консультативну та психологічну допомогу;
- Створення системи взаємодії та підтримки студентами старших курсів студентам першого курсу. Допомога тьюторів студентам, які мають проблеми з навчанням;
- Забезпечення діяльності гуртків, секцій та ін. Особливо важливими є студентські об'єднання професійного спрямування для майбутніх соціальних працівників такі, як студентська соціальна служба, волонтерський центр тощо;
- Проведення адаптаційних тренінгів, створення індивідуальних планів адаптації, враховуючи індивідуальні особливості кожного студента;
- Забезпечення діяльності кураторів студентських груп (Н. Литвинчук, 2018).

Успішна адаптація майбутніх соціальних працівників до умов навчання в закладах вищої освіти є запорукою якісного засвоєння знань та формування практичних вмінь, тобто формування професійної компетентності фахівця. Тому дана проблема потребує подальшого глибокого дослідження та пошуку нових підходів до вирішення.

Ольга ДІМОВА

магістрантка Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Ізмаїль

РОЛЬ РЕКЛАМИ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У сучасному суспільстві ми спостерігаємо тенденцію до дедалі більшої актуалізації реклами як засобу соціалізації. Причина, як нам здається, криється у дедалі більшій глобалізації інформації та, як наслідок, збільшенні ролі засобів масової інформації (ЗМІ) в житті суспільства та індивіда. ЗМІ як соціальний інститут тепер не тільки виконують функцію інформування суспільства, задовольняючи потребу в новому знанні, в достовірній та актуальній інформації. Сьогодні ЗМІ – це ще й канал комунікації, за допомогою якого зацікавлені виробники товарів/послуг розширюють сферу свого впливу. ЗМІ стали тією самою «четвертою гілкою влади», оскільки мають величезний вплив на свідомість і поведінку людей.

Реклама визнається одним із засобів масового впливу на цільову аудиторію з метою просування ідей, товарів і послуг. Рекламна комунікація має кінцевою метою таку поведінку споживачів, яка задовольняла б цілі замовників: держави, бізнес-структур і некомерційних організацій. Рекламна комунікація містить у собі такі елементи: виробника, замовника (відправника повідомлення); рекламне повідомлення, що може виступати в різних формах залежно від каналу розповсюдження; носія реклами – стаціонарні майданчики (зовнішня реклама) або ЗМІ (телебачення, радіо, інтернет); одержувача повідомлення – споживача ідей, товарів і послуг (Яценко Я.В., 2017).

Соціалізація передбачає процес адаптації, впровадження індивіда в суспільство, в його усталені структури та інститути (сім'ю, інститут освіти, культуру, державу). Як відомо, процес соціалізації індивіда може займати значну частину життя людини. Чинниками, що впливають на соціалізацію, можна назвати природні, культурні, історичні, економічні та інші засади життєдіяльності суспільства. І сьогодні не менш важливою частиною адаптації людини в суспільстві є також і долучення до інформації. Важко уявити повноцінно соціалізовану

особистістю без включеності в загальний потік обміну інформацією на рівні технологій – через телефонію, телебачення, участь в інтернет-комунікаціях. Без навичок опрацювання інформації через нові технології індивід буде обмежений у повній залученості в загальний комунікаційний процес. Віртуалізація суспільної свідомості, на нашу думку, здатна зумовлювати трансформації суспільства і приводити його до логіки, яка виходить за межі природно-історичного розвитку з усіма наслідками, які звідси випливають, соціальними наслідками.

Згадаймо про такі важливі соціальні інститути, як система освіти, політична система, економічні структури через приклади рекламної взаємодії. «Голосуй або програєш!», «Просто зроби це!», «Обери своє майбутнє сам!» – ці слогани належать до різних сфер життя, але, тим не менш, апелюють до раціонального вибору споживачів ідей, товарів і послуг. Рекламне повідомлення, як нам видається, добре й тим, що містить у собі, як правило, і відповідь – розумний вибір. Цей вибір начебто належить покупцеві, насправді ж це вибір замовника, його стратегія просування. Сьогодні результат виборів, наприклад, може часто залежати від вдалого слогана і хорошої рекламної кампанії. Вибори до органів влади останнього часу – тому наочний приклад. Причина не в низькій політичній культурі або відсутності громадянської позиції, а, скоріше, в засиллі інформації в ЗМІ. Важко самовизначитися в інформаційному просторі, де мають перевагу ті сили, які можуть собі дозволити якісну рекламну продукцію. І один із законів реклами полягає в тому, що пропозиція, яка найчастіше зустрічається, скоріше буде в пріоритеті.

Сучасне суспільство також називають споживацьким, маючи на увазі дедалі більшу матеріальну спрямованість цілепокладання людини. Такі соціокультурні потреби, як потреба в освіті, вихованні, участі в розподілі влади, залученості до культурного простору сьогодні дедалі більше мають матеріальне підґрунтя.

Зміст рекламних повідомлень, які транслюються від виробника до споживача, несуть, у разі прямого звернення, ідею гармонізації стосунків через придбання матеріальних благ. «Телефаль думає про вас» – приклад слогана, в якому закладено думку про благополуччя через придбання кухонного посуду. Звертаючись до найбільш стійких архетипів сім'ї, образу батька і матері, виробники реклами шукають найкоротший шлях до впливу на свідомість. Прикладів подібних повідомлень багато – «Наш Сік», «Моя сім'я», «Доктор Мом», «Ласунка». Практично у всіх наведених прикладах лунає думка про те, що саме ці товари роблять життя сім'ї повноціннішим, добрішим, гармонійнішим. Реклама – це засіб соціального маніпулювання (Ромат Є.В., 2017).

Рекламний менеджмент передбачає націленість не на все суспільство як на об'єкт впливу, а на цільову аудиторію. Цільова аудиторія виокремлюється шляхом дослідження ринку, поведінки споживачів, психології споживання, маркетингових досліджень тощо. Існують рекламні моделі, згідно з якими можна прогнозувати передбачувану поведінку споживача. Це такі моделі, як AIDA, ASSA, DIBABA тощо. Наприклад, модель AIDA (аббревіатура зі слів «увага», «інтерес», «бажання», «дія»), послідовно акцентуючи увагу покупця на цих поняттях і формулюючи «правильний» рекламний слоган, дає змогу швидше домогтися успіху. При грамотно підібраній стратегії можна ефективно просунути «потрібний товар» «правильно підібраній аудиторії». Постійна націленість на «свого» покупця може призвести до ідеальної комунікації в рекламному менеджменті – прихильності до бренду (коли «ти, як Бонд, п'єш лише віскі, віддаєш перевагу швейцарським годинникам «Омега», носиш костюм від Тома Форда, їдиш на машині марки «Астон Мартіні» тощо). Девід Огілві, один із теоретиків рекламної справи, вважав, що реклама хороша тоді, коли не відволікає нас від предмета рекламування. Тут дуже тонка грань між тим, чого хоче замовник, і тим, чого хоче покупець (Фещук В, Котловий С., 2022).

Звернення до психології та поведінки індивіда виходячи з його потреб – найвірніше рішення для замовника реклами. Потреби першого плану, «природні» задовольняються, коли використовується звернення до фізіології – смакових рецепторів, нюху, відчуттів людини. «Нижній, як шовк», «Ранкова прохолода», «Нижній, як шкіра немовляти» та інші слогани можна часто почути і побачити в ЗМІ та зовнішній рекламі. Потреба у спілкуванні, інформації,

взаємодії реалізується через звернення до раціональних мотивів: прагнення до самовдосконалення, освіти, трансформації навколишнього світу, гармонії тощо. «Ти цього варта», «Найкраще для ваших дітей», «Підкреслить вашу перевагу» – слогани подібного змісту звернені до розумного вибору, і відповідь, вочевидь, міститься в посланні – придбавши товар, ти робиш крок до позначеної мети. Хочеш високий соціальний статус – придбай машину, брендовий годинник, ручку «Паркер» тощо. Хочеш безсмертя/молодості – використовуй косметичні засоби. Хочеш затишний дім – треба його обставити так, як пропонують найкращі дизайнери з використанням найнеобхідніших товарів. Рекламу виступає сполучною ланкою між потребою і благом (Смирнов А.М., 2016).

Безумовно, реклама як діяльність існує вже кілька тисячоліть. Але як додатковий інструмент соціалізації, на наш погляд, вона стала значущою тільки у XX столітті. І, звісно ж, це пов'язано з дедалі зростаючою інформатизацією суспільства. Рекламу всюди – малюк робить перші кроки під звуки рекламного ролика, і в самому ролику демонструються зворушливі сцени з дітьми. Виробники реклами знають, що батьківський інстинкт один із найсильніших природних інстинктів.

Якщо визначити всі характеристики цільової аудиторії (вік, стать, релігійні уявлення, соціальний статус тощо), виробники реклами зможуть побудувати найбільш ефективні комунікації зі споживачами. Ідеї, товари та послуги не тільки призначені для поліпшення якості життя, а й є результатом взаємодії виробників і споживачів. Іноді самі споживачі провокують появу товару: вважається, що спочатку з'явилася реклама шоколаду, а потім потреба в ньому. Існує чимало товарів, справжнє призначення яких може бути незрозумілим для широкої аудиторії – магнітні браслети, масажери різного стилю, біодобавки тощо... Проте це свідчить і про те, наскільки різні потреби у людей.

Сьогодні все частіше критикують сучасне суспільство як суспільство споживання, суспільство-масу тощо. Але все ж не варто недооцінювати роль масових комунікацій у житті індивіда. Позитивна роль рекламної комунікації, як нам видається, проявляється багато в чому. Наприклад, вона допомагає зробити вибір за маси пропозицій. Під час виборів політична реклама сприяє зближенню позицій політичних сил та їхньої аудиторії. Рекламу нагадує, переконує споживача в необхідності купівлі за виникнення такої необхідності, наприклад, реклама протівірусних, знеболювальних препаратів. Рекламне повідомлення може бути заклик до акту милосердя, допомоги близькому (соціальна реклама). Також реклама може нагадати про культурні події та важливість долучення до продуктів культури за незрівнянно великої кількості інформації в ЗМІ. І, безсумнівно, не варто недооцінювати сучасного споживача інформації, який, володіючи достатнім інструментарієм для опрацювання інформації та вибудовуючи власні фільтри, здатний виокремлювати значущі для себе повідомлення.

Клавдія ДУБИЧ,

*доктор наук з державного управління, професор
Національний університет охорони здоров'я України
імені П.Л.Шутика, м. Київ*

Катерина ДАНИЛЮК

*кандидат наук з державного управління, доцент
Рівненський державний гуманітарний університет,
м.Рівне*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ ПІДГОТОВКОЮ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Сучасна ситуація в Україні, яка безпосередньо пов'язана з війною, свідчить про те, що в післявоєнний період в нашій державі буде великий попит на соціальних працівників. Зміни які були внесені війною, не тільки в економічну складову, адже як свідчать експерти більше 50% потенціалу різних секторів економіки знищено, інша частина перебуває в кризовій ситуації. Українське населення, частково знаходиться у вимушеному переселенні та міграції. Застосування агресором забороненої Женевською Конвенцією зброї, яка принесе великі руйнування та тяжкі поранення, свідчать про те, що в повоєнний період ми зіштовхнемось з великою кількістю людей з інвалідністю і не тільки серед військовослужбовців, а й серед цивільного населення, яке перенесло на своїх плечах всі тяготи окупації: бомбардування, тортури, насилля, голод та холод. Насильницьке вивезення українського населення в фільтраційні табори Росії, особливо дітей, розірвало родинні стосунки, які після війни соціальним працівникам та іншим службам необхідно буде відновлювати, вести пошук безвісти пропавших та допомагати тим, хто в цій війні втратив все. Всі вищезазначені фактори говорять про те, що в повоєнний період система соціального захисту України повинна буде працювати на повну потужність допомагаючи населенню в складних життєвих обставинах через професійну діяльність соціальних працівників.

Підготовка соціальних працівників є однією із ключових чинників, що впливає на ефективність публічного управління системою соціального захисту населення та зокрема соціальними послугами і параметри їх надання різним категоріям населення. Аналіз практичного досвіду свідчить, що низькі рівні підготовки, кваліфікації та професіоналізму соціальних працівників зумовлюють неналежне виконання покладених на них функціональних повноважень і обов'язків, знижують ефективність використання бюджетних соціальних видатків та інших ресурсів і не забезпечують відповідного рівня якості життя людей, які їх потребують [Л.Тюптя, 2012].

Утім, поведений аналіз окремих статистичних даних дає підстави стверджувати про незадовільні рівні кадрового забезпечення, фахової підготовки працівників вітчизняної системи надання соціальних послуг. Так, у 2021 р. в установах, закладах Міністерства соціальної політики України та в його територіальних органах працювало приблизно 150 тис. осіб, з яких тільки 56,2 тис. осіб мали вищу фахову освіту! Судячи з наведених вище даних, професійно підготовлених соціальних працівників в Україні не вистачає. Варто відмітити, що соціальні заклади, служби відрізняються між собою специфікою діяльності, а відтак, потребують кваліфікованих кадрів різних рівнів підготовки та спеціалізацій. Зважаючи на ті поранення, які отримані військовослужбовцями та цивільним населенням, які побували в зоні бомбардувань під час війни, можна спрогнозувати, що спеціалісти в галузі реабілітації та хоспісної допомоги будуть потрібні найбільше. І на думку авторів, не чекаючи поки закінчиться війна, необхідно уже зараз розширювати спектр професійних спеціалізацій соціальних працівників з врахування наслідків війни.

Неналежне забезпечення кваліфікованими кадрами системи соціального захисту населення вкрай негативно позначається на успішності та ефективності управління, здійснюваного на всіх рівнях управління. Дефіцит кваліфікованих кадрів певною мірою гальмує і процес реформування системи соціального захисту населення. Втім, варто відмітити, що здійснені сьогодні у вітчизняній системі соціального захисту реформи відзначаються хаотичністю, безсистемністю, непослідовністю та незавершеністю. Очевидно, що якість навчання, підготовка та підвищення кваліфікації соціальних працівників залежить від реформ та політики, які відбуваються в галузі освіти [Т. Семигіна, 2017].

Аналіз зарубіжної практики щодо визначення рівнів кваліфікації та професійних угруповань соціальних працівників дав змогу сформулювати такі фактори :

- соціальні працівники, що мають відповідну професійну підготовку та рівень кваліфікації є ключовими надавачами соціальних послуг;

- національні системи класифікації професій соціальних працівників розробляють відповідно до описів професійних груп ISCO-88, що полегшує переведення національних даних і міжнародний обмін професійною інформацією.

Важливе значення в професійній підготовці соціальних працівників, як надавачів соціальних послуг має практика. На даний час рівні професійної підготовки фахівців спеціальності 231 «соціальна робота» та застосування випускниками закладів вищої освіти отриманих знань і вмінь на практиці є вкрай низькими, що зумовлено певними причинами, зокрема :

- слабкими зв'язками закладів вищої освіти з інституційними структурами системи соціального захисту населення, суб'єктами, що надають соціальні послуги та недостатньою співпрацею з представниками міжнародних донорських проектів, щодо внесення в навчальні програми напрацьованого у проєктах позитивного міжнародного досвіду та запровадження інноваційних технологій в систему надання соціальних послуг;

- високі навантаження та інтенсивність графіку роботи соціальних працівників різних служб, установ та закладів, відсутність погодження між територіальними органами, структурними підрозділами соціального захисту населення та ЗВО про внесення відповідних змін в робочий процес призводить до пасивності, небажання з боку державних службовців і соціальних працівників позитивно вирішувати питання проходження практики та стажування студентів у соціальних службах, галузевих державних закладах та ін.;

- відсутністю належного фінансування заходів щодо проходження студентами практики в організаціях, установах, закладах, соціальних службах системи соціального захисту, незацікавленістю соціальних працівників виконувати додаткові навантаження [К.Дубич, 2021].

З огляду на викладене вище, авторами вноситься пропозиція щодо необхідності налагодження зв'язків, співпраці між Міністерством соціальної політики України і Міністерством освіти і науки з питань розроблення організаційно-адміністративної структури практичної підготовки соціальних працівників в закладах вищої освіти, визначення матеріальної мотивації працівників системи соціального захисту та забезпечення відповідного контролю зі сторони навчального закладу щодо проходження практики студентів в організаціях, установах, закладах та соціальних службах з акцентуванням уваги на якості її проведення.

Потребує невідкладного вирішення питання навчально-методичного забезпечення навчального процесу галузі знань 231 «соціальна робота». На сьогодні розроблення методичного забезпечення навчального процесу відбувається вкрай повільно. Внаслідок чого студентам доводиться використовувати для навчання підручники «застарілого» зразка. Організаційні недоліки у вирішенні вказано питання певною мірою пов'язані з відсутністю неналежного фінансування процесу створення пакетів навчально-методичних комплексів, розроблення нових підручників, посібників, найбільш важливими з яких є технології та специфіка надання соціальних послуг, профілактика соціально-економічних явищ серед маргінальних груп, інноваційні підходи до соціальної роботи, соціальної роботи з родинами військовослужбовців та постраждалих внаслідок війни та ін. Зрозуміло, що зволікання з

вирішення цього питання вкрай негативно позначається на якості професійної підготовки соціальних працівників та, як наслідок, – на якості надання соціальних послуг різним категоріям населення яким вони вкрай необхідні [Н. Сухицька, 2020].

Важливим аспектом публічного управління системою надання соціальних послуг є підвищення кваліфікації та перепідготовка соціальних працівників, яка має проводитися з урахуванням кращого вітчизняного та зарубіжного досвіду, сучасних інноваційних підходів, здійснюваних сьогодні в Україні реформ. Вітчизняна система надання соціальних послуг не може функціонувати ефективно, а положення Закону України «Про соціальна послуги» що визначає вимоги до кадрового забезпечення сфери таких послуг, виконуватися не повною мірою. А відтак, актуальною є потреба в підвищенні кваліфікації соціальних працівників, яку відповідно до цього Закону мають право проводити навчальні заклади (в т. ч. заклади післядипломної освіти) з відповідною ліцензією. Здійснений авторами аналіз окремих навчальних планів підвищення кваліфікації та перепідготовка соціальних працівників виявив : формальний підхід до їх розроблення; зорієнтованість змісту навчального матеріалу на теоретичні аспекти системи соціального захисту населення, слабкий зв'язок з практикою та побіжність у розкритті технологічних процесів, впроваджуваних інновацій і здійснюваних сучасних реформ у вітчизняній сфері надання соціальних послуг різним категоріям населення України.

Результати проведеного вище дослідження дають підстави зробити такі висновки.

Вивчення наукових джерел та емпіричний досвід, набутий авторами в освіті та в системі соціального захисту населення, дали змогу виокремити проблеми, що виникають у процесі реалізації публічного управління системою соціальних послуг, найбільш важливими з яких є такі : відсутність визначеної на державному рівні моделі, уніфікованої навчально-методичної бази фахової підготовки соціальних працівників; відсутність спеціалізованої професійної підготовки соціальних працівників, зокрема в сфері надання соціальних послуг конкретним категоріям клієнтів(сиротам, людям з особливими потребами, багатодітним сім'ям, наркозалежній молоді, людям похилого віку тощо); спрямованість навчального процесу на отримання студентами теоретичних знань, що не відповідають значною мірою сучасним вимогам, із-за недостатньої практичної підготовки, яка забезпечує перетворення теоретичних знань в практичні; неналежне фінансування заходів щодо проходження студентами практики, розроблення навчально-методичних комплексів тощо.

На підставі результатів проведеного дослідження авторами визначено такі вектори удосконалення публічного управління системою соціального захисту населення : розроблення нової парадигми щодо професійного навчання, підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації та атестації фахівців у сфері надання таких послуг, невід'ємними складовими якої мають бути відповідні державні професійні стандарти, система ліцензування та акредитації закладів вищої освіти; покращення фінансування системи соціального захисту населення, включаючи її освітню складову; посилення взаємодії між Міністерством соціальної політики України та Міністерством освіти та науки, між закладами вищої освіти і суб'єктами, що надають соціальні послуги, територіальними органами системи соціального захисту населення, представниками міжнародних проєктів з питань удосконалення фахової підготовки соціальних працівників.

Людмила ЄЛЬНИЦЬКА

*викладач, відокремлений структурний підрозділ
«Васильківський фаховий коледж
Національного авіаційного університету»*

ОХОРОНА ПРАЦІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Охорона праці в цілому — це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів і засобів, спрямованих на збереження здоров'я та працездатності людини в процесі трудової діяльності.

Головною метою охорони праці зокрема соціального працівника – є створення на кожному робочому місці безпечних умов праці, умов безпечної експлуатації обладнання, зменшення або повна нейтралізація дії шкідливих і небезпечних виробничих факторів на організм людини і, як наслідок, зниження виробничого травматизму та професійних захворювань.

28 квітня в Україні відзначають Всесвітній день охорони праці. Його запроваджено з метою привернення уваги суспільства, органів державної влади, суб'єктів господарювання до питань охорони праці, запобігання нещасним випадкам на виробництві та професійним захворюванням в Україні.

Девіз Всесвітнього дня безпеки та здоров'я на роботі у 2022 році було: «Формуємо разом позитивну культуру безпеки та здоров'я»

Враховуючи повномасштабну збройну агресію російської федерації проти України, яка почалася 24 лютого 2022 року, всі зусилля країни спрямовані на захист Батьківщини.

Праця в умовах воєнного стану пов'язана з великою кількістю нових, в тому числі смертельно небезпечних ризиків, що призводять до погіршення умов праці в усіх галузях економіки. Україна несе великі втрати в цій війні і ці втрати збільшуються внаслідок загибелі працівників на робочих місцях.

Наразі Держпраці використовує всі можливі засоби для поширення інформації з питань праці. Відповіді на найбільш запитувані питання розміщуються на офіційному веб-сайті служби та на сторінках у соціальних мережах, регулярно розміщуються інформаційні повідомлення у засобах масової інформації. Також, Держпраці з метою оперативного поширення інформації з питань праці запустила Telegram – бот для оперативного отримання відповідей на поширені запитання.

На робочому місці сильна культура охорони праці — це культура, в якій право на безпечні та здорові умови праці цінуються та заохочуються як керівництвом, так і працівниками. Позитивна культура охорони праці будується на залученості, яка проявляється в постійній участі всіх сторін у підвищенні безпеки та гігієни праці. На робочому місці з сильною культурою охорони праці працівники почувуються комфортно, повідомляють про можливі ризики або небезпеки в галузі охорони праці на робочому місці, а керівництво активно співпрацює з працівниками для пошуку відповідних, ефективних та стабільних рішень. Це вимагає відкритого спілкування та діалогу, побудованого на довірі та взаємній повазі.

Розглянемо рекомендації вирішення актуальних питань за матеріалами Держпраці для роботодавців та соціальних працівників під час воєнного стану:

- чи буде Держпраці після закінчення воєнного часу штрафувати за порушення законодавства зараз?

Після нашої перемоги, коли окупантів з України вивезуть вслід за своїм військовим кораблем і всі ми повернемося до повсякденного життя, інспектори праці відновлять проведення за зверненнями громадян інспекційних відвідувань, під час яких до найменших дрібниць розглядатимуть усі обставини, у тому числі й ті, що спричинили порушення, і давати достатній час на їх усунення. Тільки у разі невиконання припису про усунення порушень, будуть розглядатися питання чи варто передавати матеріали інспектування до суду.

Нормальна тривалість робочого часу працівників у період воєнного стану не може перевищувати 60 годин на тиждень.

У зв'язку з веденням бойових дій у районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та існуванням загрози для життя і здоров'я працівника він може розірвати трудовий договір за власною ініціативою у строк, зазначений у його заяві.

Виключеннями є випадки примусового залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану та залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури.

Отже, основним законом, що гарантує право громадян на безпечні та нешкідливі умови праці, є Конституція України і являється юридичною базою решти законів та інших державних нормативних актів. У Конституції проголошено, що громадяни України мають право на працю, яку вони вільно вибирають або на яку погоджуються. Роботодавець (власник підприємства) зобов'язаний забезпечити нешкідливі умови праці відповідно до вимог безпеки і гігієни праці в мирний та військовий час.

Інна ЗАЙЦЕВА

*к.н.н., доцент, доцент кафедри мовної
підготовки та соціальних комунікацій*

Державного податкового університету, Ірпінь

Інна ІВЖЕНКО

к.н.д.упр., доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи

Навчально-наукового інституту молодіжної та сімейної політики і соціальної роботи, Київ

АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФОРМА КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Мистецтво як форма художньо-естетичного світосприйняття, є не лише джерелом збагачення художньої культури людини, але й відіграє суттєву роль у соціокультурному становленні особистості, адже з давніх часів, як результат прояву внутрішньої, творчої інтенції людини, розглядається як джерело зцілення. Це зцілення пов'язане з духовною цілісністю, гармонією духу й тіла. Терміном «арт-терапія», позначають сукупність методів психологічної допомоги, які ґрунтуються на самовираженні у процесі творчості – танцю, малюнку, співу, складання віршів, казок тощо. І оскільки мистецтво є психотерапевтичним по своїй природі й сутності, воно пов'язане з адаптацією людини до навколишньої реальності, сенсом існування «Я» і внутрішнім буттям людини (О. Вознесенська, 2014).

Сутність застосування арт-терапії полягає в тому, що особистість за допомогою арт-терапевтичних технологій, спеціально підібраних засобів, отримує можливість самовизначитися, поділитися своїми переживаннями і, таким чином, покращити свій психоемоційний стан (І. Головатюк, 2017), що надзвичайно актуально в умовах війни, яка руйнує базові почуття безпеки, захищеності, стабільності, передбачуваності, провокуючи тектонічні зміни процесів життєдіяльності, самореалізації, життєтворення, які рано чи пізно відчувають і безпосередні, і опосередковані учасники травматичних подій. Саме у такий час стає очевидною необхідність активного використання арт-терапії як ефективного сучасного засобу психологічної адаптації людини до мінливого зовнішнього середовища.

Попри те, що в Україні арт-терапія перебуває на стадії становлення, вона неодноразово привертала увагу окремих представників наукової спільноти. Так, відомі праці, що відображають результати дослідження арт-терапії загалом та її окремих аспектів таких вітчизняних науковців, як О.Вознесенська, І. Головатюк, Є.Пінчук, Г.Побережна, О.Сорока, В.Шевченко та інших.

Мета роботи – дослідити наукові підходи до організації арт-терапевтичного процесу як форми корекції емоційного стану людини.

Зародження арт-терапії як самостійного наукового напрямку, відбулося у 40-х рр. ХХ ст. у Великобританії, і пов'язують його з іменем А.Хілла (А.Хілла), британського художника, який у 1938 році під час лікування від туберкульозу в санаторії Мідхерст, малюючи, зрозумів, що це сприяє одужанню. Він стверджував, що цінність арт-терапії полягає у тому, що вона «повністю оволодіває розумом, як і руками, і вивільняє творчу енергію зазвичай стриманих пацієнтів». Це, на думку А.Хілла, спонукає пацієнта «створювати міцну систему оборони від нещастя» (А.Хілл, 1994).

У процесі дослідження ми з'ясували, що великий вплив на уявлення провідних арт-терапевтів ХХ ст. М. Наумбург, Е. Крамера, Л. Лібмана та ін. мали психоаналітичні теорії З.Фрейда та К.Юнга, які дозволили теоретично обґрунтувати зв'язок впливу мистецтва на психіку людини, оскільки давали можливість порозумітися свідомому і несвідомому в контексті свободи самовираження і використання уяви особистості. Було акцентовано, що «несвідомі процеси з їх руйнівними ефектами перетворюються на високоефективний інструмент створення нових зв'язків і форм, прогресивних концепцій та образів. Виразення змісту власного внутрішнього світу у візуальній формі сприяє просуванню до їх усвідомлення». Суть зазначеного підходу в арт-терапії полягає у наданні можливості людині усвідомити свої проблеми через продукти власної творчості. Це вважається не тільки необхідним, а й достатнім для їх подолання.

Наумбург М., представниця традиційного психоаналізу, як терапевтичну техніку почала використовувати спонтанний малюнок, акцентуючи на вільних асоціаціях та інтерпретаціях. Показово, що у своїй роботі художниця спиралася на погляди З. Фрейда, зокрема на ідею про те, що первинні думки і переживання особистості, що виникають у підсвідомості, найчастіше отримують вираження у формі образів і символів. Саме образи художньої творчості відображають усі види підсвідомих процесів – страхів, конфліктів, дитячих спогадів, мрій, тобто тих феноменів, які терапевти досліджують під час психоаналізу (І. Головатюк, 2017).

У другій половині ХХ ст. американськими дослідниками було запропоновано феноменологічний підхід (Е. Гуссерль, М. Хайдеггер) до організації арт-терапевтичного процесу (М. Бетенскі та ін.). Ґрунтуючись на філософській антропології, що розглядає людину як буття у світі, феноменологія досліджує суб'єктивне переживання індивіда та його доступність свідомості: індивід здатний свідомо і активно сприймати себе та інших, змінювати щось у собі, а не тільки бути рабом обставин, й, відповідно, впливати на навколишню дійсність, а не просто пристосовуватися до неї. В зазначеному контексті, арт-терапія конструює внутрішній світ переживань, безпечних ризиків, розв'язуваних проблем, спочатку пропонуючи малювати картини, створювати гравюри, інсталяції, театральні постановки та фотографії або ліпити з глини, а потім проєктувати продукти своєї творчості на повсякденне життя. Працюючи із засобами художньої експресії, у тому числі кольором, пізнаючи природу і спосіб їх застосування, людина у процесі знаходить здатність самостійно конструювати власне життя.

Сьогодні існують різні підходи до визначення поняття «арт-терапія». В англомовній літературі воно позначається як вид терапії, заснований на заняттях образотворчим мистецтвом. В Україні саме визначення арт-терапії включає значно ширший контекст, оскільки це поняття трактується як «вид психотерапії та психологічної корекції, заснований на мистецтві та творчості, який застосовується для лікування й корекції психічного стану за допомогою художніх засобів і творчості при розв'язанні внутрішньо - та міжособистісних конфліктів, кризових станів, вікових криз, психологічних травм тощо (В. Черних, 2016) як непряма діагностика через усвідомлення та адекватну оцінку почуттів, спогадів, переживань, самовираження, само ідентифікацію; сукупність методів психологічної допомоги, які ґрунтуються на самовираженні у процесі творчості – танцю, малюнку, співу, складання віршів, казок тощо, тобто мова йде про взаємодію з усіма засобами мистецтва: музикою, рухом, малюванням, ліпленням, театральною драматизацією, роботою зі сприйняття художніх творів.

Варто зазначити, що на часі відбувається становлення нового напрямку розвитку арт-терапії – педагогічного, що полягає в певній «соціальній терапії» особистості та корекції

стереотипів поведінки засобами художньої діяльності. Отже, у науково-педагогічному розумінні арт-терапія розглядається як метод розвитку та зміни особистості, групи чи колективу за допомогою різних видів і форм мистецтва та творчості. Хоча творчі цілі й мають велике значення, перше місце в арт-терапії все ж таки відводиться терапевтичним цілям.

Науковці зазначають, що арт-терапію краще застосовувати для покращення когнітивної і сенсомоторної функцій, формування самоповаги, почуття власної гідності і самоусвідомлення, емоційної стійкості, розвитку соціальних навичок, розв'язання конфліктів і зниження тривожності (І.Головатюк, 2017). Особливо це важливо в умовах війни, коли люди, які стали свідками жахливих подій, отримали поранення або втратили близьку людину, зустрічаються з різного роду психологічними проблемами. Все це призводить до виникнення психотравм. Посттравматичний стресовий розлад став актуальною проблемою за роки російської агресії. Після тяжких подій і у військових, і у цивільних з'являються підвищена тривога, нічні жахи, нав'язливі думки. Нерідко через це починають страждати і їхні близькі.

Наразі, і десятки тисяч дітей в Україні, перебувають у важких фізичних умовах, недетячих соціально-психологічних кордонах, вимушено дорослішають, зазнають психічних травм, стають жертвами страшних злочинів проти людяності. До злочинів проти людяності належать тяжкі злочини по відношенню до мирного населення, такі як вбивство, зґвалтування, катування, рабство та насильницьке переселення. Факти цих злочинів, як і сотні інших фактів злочинів російських окупантів проти цивільних людей, зокрема дітей України, вже виявлено. Все більше дітей сьогодні мають емоційні проблеми, знаходяться в стані афективної напруги через постійне почуття безпорадності, відсутності опори у близькому оточенні, зовнішні агресивні чинники. Це породжує переживання невідповідності між загрозливими факторами ситуації та індивідуальними можливостями їх подолання, яке супроводжується інтенсивним страхом, гострим відчуттям безпорадності та втрати контролю когнітивними змінами та змінами у способах регуляції афектів, що спричиняє іноді тривалі фізичні, психічні та особистісні розлади (Л.Бондаренко, І.Шелкошвеев, 2022).

Позитивний ефект від художньої творчості при роботі з такими категоріями, насамперед, досягається завдяки створенню позитивного настрою через техніку, колір, форму та сюжет відбувається об'єктивація змісту глибинних, неусвідомлених шарів психіки, звільнення від нервово психічного напруження, тяжких переживань. Досвід показує, що найбільш актуальними для організації арт-терапевтичного процесу в зазначених умовах є інтеграція різних форм мистецької діяльності. Це пов'язано з тим, що перехід від однієї форми художньої творчості до іншої у процесі роботи дозволяє розкрити нові грані створених образів, пережити їх естетичний вплив, а також вступити з ними в емоційний діалог.

Отже, арт-терапія є найбільш давньою та природною формою корекції емоційного стану людини. Поєднання різних форм терапії творчістю дає можливість максимально мобілізувати творчий потенціал клієнтів і знайти ті способи творчого самовираження, які найбільшою мірою відповідають їхнім можливостям і потребам, надати кожному додаткові можливості вираження власних почуттів і думок, зняти накопичену психічну напругу, допомогти звільнитися від важких переживань.

Наталія ЗАХАРОВА

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет, м.Бердянськ*

ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО РІЗНОВЕКТОРНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У контексті глобалізації та модернізації суспільного функціонування постає необхідність виховання національної педагогічної еліти як нової генерації кадрів, здатної до якісної реалізації широкого спектру функціональних обов'язків. Одним з основних завдань

вищої школи України є підготовка і формування спеціаліста нового типу – компетентного, конкурентоспроможного, готового до різних напрямів та видів професійної діяльності. Відповідно великого значення набуває підвищення престижу професій, діяльність представників яких пов'язана насамперед із системою «людина – людина», педагогічною та соціальною сферою.

Сучасна парадигма вищої освіти в Україні пріоритетним завданням визначає розвиток інституцій підготовки спеціалістів до різновекторної професійної діяльності. Система підготовки соціальних педагогів є однією з наймолодших у вітчизняній професійній педагогічній освіті. Проведений загальнонауковий аналіз свідчить, що проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності є актуальною, а дослідження нижченазваних науковців є базовими, на яких будується і розвивається професійна підготовка фахівців у закладі вищої освіти

Теоретичні концепції соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю представлено у працях І. Бех, О. Безпалько, І. Звереві, А. Капської, Л. Штефан. Різномасштабні проблеми професійної підготовки соціального педагога досліджувалися Р. Вайнолою, Л. Мішик, В. Поліщук; особливості соціалізації дітей та молоді в сучасних умовах – О. Лактіоновою, С. Савченко; технології соціально-педагогічної роботи з різними групами клієнтів – Л. Завацькою, Н. Захаровою, С. Харченко та іншими.

Проте існуючих теоретичних напрацювань недостатньо для подолання протиріч між постійно зростаючими вимогами суспільства до професійної компетентності соціальних педагогів і реальним рівнем їх професійної підготовленості. Отже, перед закладами вищої освіти України постає завдання підготовки академічного рівня спеціалістів, кваліфікованих та соціально мобільних.

Розвиток цивілізованого суспільства визначається не тільки його економічним, соціально-культурним рівнем, але й ставленням до вразливих груп населення: дітей-сиріт, дітей, які залишилися без піклування батьків, осіб з особливими потребами.

З метою всебічної підтримки, допомоги у соціалізації дітей-сиріт та дітей з особливими потребами державою створено мережу закладів соціальної реабілітації та підтримки: соціальні притулки, прийомники-розподільники, соціально-реабілітаційні центри, заклади соціально-психологічної допомоги. Сучасні науково-практичні підходи до розуміння соціальної інтеграції дітей згаданих категорій розглядають її як двосторонній процес: соціальна адаптація особистості до загальної системи соціальних відносин – з одного боку, та здатність суспільства прийняти її до свого складу – з іншого.

Важливою умовою збалансування цих інтеграційних складників є професійна діяльність соціального педагога як вихователя, соціального реабілітолога. Зважаючи на специфіку функціонування даних закладів, роль професійної компетентності соціального педагога дедалі зростає, і ЗВО у процесі підготовки соціального педагога повинні спиратися не тільки на традиційну знаннєво-функціональну парадигму освіти, а й на світову педагогічну науку, де все більше стверджується гуманістична, особистісно орієнтована модель освіти, пріоритетною метою якої є цілісний розвиток фахівця, а не лише формування його як носія певної сукупності знань.

У контексті світової педагогічної практики професійна підготовка вимагає високого психологічного та дидактичного професіоналізму, особистісного досвіду та культури педагога, здатності встановлювати особистісно-сміслові спілкування та поступово "вростати" у філософію переживання педагогічної ситуації як своєрідного середовища "співбуттєвого" простору, системи формування у студентів комунікативних та організаторських здібностей, високого рівня загальної та духовної культури, почуття такту, психологічної грамотності, уміння аналізувати соціальні процеси та явища.

Це означає, що без спеціальної підготовки неможливо очікувати спонтанного вияву цих якостей у структурі діяльності соціального педагога. Тому фахова підготовка соціального педагога передбачає формування чітких уявлень про особливості здійснення процесу особистісно орієнтованого виховання, способи розв'язання різноманітних ситуацій та

передбачає розвиток особистісної сфери здобувачів як системоутворювального чинника процесу професійної підготовки, а також має враховувати класичні тенденції: засади системності та комплексності.

Аналіз наукових досліджень, досвіду практичної діяльності, потреби соціально-педагогічної галузі в спеціалістах спонукав нас до розробки моделі підготовки соціального педагога до професійної діяльності у закладах соціальної реабілітації та підтримки дітей. Розроблена модель закріплює й розвиває у конкретно-історичному контексті вимоги суспільства до професійних та особистісних якостей фахівця, виступає провідним системоутворюючим елементом певної концепції, що виконує функції орієнтира для професійної підготовки, відправної субстанції в розробці й упровадженні освітніх програм, еталона для порівняння з отриманою реальністю, зразка для наслідування.

Соціальний педагог – це динамічна, порівняно стала цілісна система соціокультурних і морально-вольових якостей, які виявляються в особливостях його свідомості, духовних цінностях, ставленні до соціального середовища, окремої людини, самого себе. Тому, провідними компонентами моделі професійної підготовки соціального педагога визначаємо:

-афективний як усвідомлення важливості роботи; бажання допомогти вихованцям; урахування індивідуальних якостей; попередження рецидивів у стані здоров'я дітей.

-когнітивний: знання щодо різних напрямів соціально-педагогічної роботи; симптомів та ризиків десоціалізації; методів, шляхів корекції соціальної дезадаптації дітей;

-технологічний – способи, уміння комунікативної, діагностичної, профілактичної, корекційно-реабілітаційної, охоронно-захисної діяльності. Алгоритмізація та професіоналізація соціальної допомоги.

Отже, представлений розгляд питання підготовки соціального педагога до різновекторної діяльності визначає процес формування фахівця нового типу, здатного компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми в різних типах соціальних закладів і відповідних напрямках роботи. Обов'язковою умовою реалізації даної моделі є покладання її на Державний стандарт підготовки сучасного педагога соціального, навчальний зміст та, застосовуючи інтерактивні технології навчання, домогтися підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

Розроблена модель професійної підготовки студента до роботи з вихованцями соціального притулку та соціально-реабілітаційного центру визначає процес формування фахівця нового типу, здатного компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми в різних типах соціальних закладів і відповідних напрямках роботи, сприяє більш кваліфікованій підготовці майбутніх спеціалістів соціально-педагогічної діяльності. Обов'язковою умовою реалізації даної моделі є покладання її на навчальний зміст та, застосовуючи інтерактивні технології навчання, домогтися підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

Olena KOTYKOVA,

*doctor of pedagogical sciences, professor
National Aviation University, Kyiv*

PROFESSIONAL ROLES OF A SOCIAL WORKER IN AVIATION INDUSTRY

Problems related to the formation of the social worker's personality and the improvement of his professional skills throughout the entire period of formation and development of pedagogical science are the object of research by philosophers, sociologists, psychologists and teachers. The work of scientists in this direction has especially intensified in recent years in the conditions of socio-economic transformations taking place in the country and the modernization of the education system.

One of the directions of these scientific searches is the development of the theory of roles.

The creation of a theory of the system-role activity of a social worker will make it possible to define approaches that will contribute to the deepening of the practical orientation of the training of future social workers in higher educational institutions.

The purpose of the study is to clarify the professional roles of social workers in the aviation industry in order to further develop a role-based approach to their training at universities.

Role-based approach, role-based theories of personality were initiated and substantiated primarily by sociologists: functional role-based theory (R. Linton, T. Parsons); structural role theory (R. Burt, M. Mendel, H. White, S. Weinsim); organizational role theory (N. Gross, R.L. Kahn, M. Van Sell, E. Van de Vliert); cognitive role theory (Y.L. Moreno, J.B. Rotter, J.A. Kelly, J.G. Mead, J. Piaget); the theory of symbolic interactionism (J.G. Mead, C.H. Cooley, G. Blumberg, M. Cooney, T.L. Shibutani).

A social role is interpreted as an expectation, type of activity, behavior, idea, stereotype, social function, and even a set of norms. In our research, we defined the concepts of "interpersonal role of a student" and "professional role of a specialist". The student's interpersonal role is a model of his intragroup behavior, that is, an expected and personally interpreted means of interaction with members of the student group, the nature of which depends on the past experience (status, positions) of each member of the given group.

The professional role of a specialist is a model of his professional behavior, that is, a normatively expected and personally interpreted means of interaction with the participants of the interaction process in accordance with the set of social statuses and positions that make up this profession.

Further research made it possible to determine the relationship between the harmony of interpersonal roles that are characteristic of a student in a group ("leader", "recognized", "a person you can always rely on", "purposeful", etc.) and the ability to expand and deepen the repertoire of professionally important roles that ensure professional competence ("consultant", "researcher", "speaker", etc.) on the material of the educational and professional program "Social Work". On the basis of the conducted research, an experiential-role approach to the formation of multi-role professional orientation in students - future social workers in the process of their psychological and pedagogical training was substantiated, which we defined as a system of pedagogical interaction based on the organization of experiential and role-based learning through the creation of the practice of model translation professional behavior of students - future social workers within the pedagogical process as a repertoire of interpersonal and professionally important roles.

Methods and forms by which the interpersonal-role competence of future social workers can be formed are interpersonal-role competence trainings, role-playing games, context-role tasks, situational exercises, etc. As for the training conditions, methods and forms that can be used to form the professional-role competence of future social workers, their justification should be preceded by the definition of the content of professionally important roles of a social worker.

We will describe the repertoire of professional roles of a social worker.

"Expert" implies the ability to carry out an examination, carry out an analysis, evaluate information, situations, events, facts, and be an information manager.

"Intermediary" involves the ability to assist clients in identifying a social service that can assist them.

"Defender" must be able to provide legal assistance.

"Manager" implies the possession of all management skills, including the ability to coordinate, the ability to be a mobilizer, administrator, etc.

"Teacher" also implies a variety of behavior patterns of both a manager and a psychologist.

"Consultant" should be able to provide advice on a number of issues and problems.

"Practical psychologist" must be able to exert the necessary psychological influence, support, and be able to conduct trainings.

"Designer" is a specific function performed by a social worker in the direction of development and implementation of social projects.

Based on the analysis of existing approaches to the training of future social workers, it was found that such approaches as socio-systemic, structural-activity and synergistic approaches, as well as an interdisciplinary approach, which necessitates the use of theoretical provisions of various humanitarian sciences - sociology, are mainly used for the implementation of their training, psychology, ethnography, law, social work, etc.; system and activity, project, humanistic, system-role, functional-role, social-role approaches and an approach based on the theory of roles in general, which researchers did not turn to very often.

It was found that there are different interpretations of the concept of "professional role". The content of the professional role of a social worker is understood differently by different researchers. The determination of the content of the professional roles of a social worker, which he must be ready to perform, is related to those functions and skills that he must demonstrate when starting to perform his duties, in particular, at enterprises of the aviation industry, such as Boryspil airport, and namely trainings of the Boryspil airport center, the cooperation between the department of social technologies was initiated, which provides for the mastering of such professional roles by the employees undergoing training as: "Expert", "Mediator", "Defender", "Manager", "Teacher", "Consultant", "Practical psychologist".

Наталія КИЇВСЬКА

викладач, ВСП «Васильківський фаховий коледж НАУ»

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Актуальність дослідження полягає у тому, що сутнісним принципом соціальної держави виступає соціальна справедливість. У соціальній державі як теоретичну категорію та емпіричну даність можна розглядати у трьох аспектах: як соціально-етичну цінність співіснування людей, як юридично-правову норму і як соціально-економічний принцип розподілу благ.

У соціальній державі соціальна справедливість пов'язана з розподілом благ, забезпеченням основних політичних, економічних та соціальних прав і свобод та соціальним захистом населення. Такі вимоги від соціальної держави через посилення відповідальності за розвиток громадянина; за правові інститути, які охороняють свободу і права людини; за розподіл суспільних продуктів відповідно до принципів соціальної справедливості, за систему освіти та соціального забезпечення й соціального захисту. Відповідно сутність соціальної держави полягає в наданні можливостей отримання загальних благ усім громадянам.

Ільчук Л., А. Сивак, О. Давидок через проєкт концепції соціальної держави визначають основні принципи соціальної справедливості реалізується в спрямованості соціальної політики соціальної держави, що виступає основним проявом і змістовою характеристикою. Від напрямів реалізації соціальної політики можливо говорити про змістовну наповненість соціальної держави як такої, визначаючи її особливості й риси.

Головним завданням соціальної держави для забезпечення внутрішньо переміщених осіб належать: принцип загального добробуту, принцип солідарності, принцип субсидиарності, принцип соціальної безпеки. Принцип добробуту спрямований гарантовано забезпечити потреби громадян у необхідних матеріальних і духовних благах. Критерієм дотримання є високий рівень життя населення, що визначається обсягом і структурою споживання. Принцип солідарності означає взаємодопомогу та взаємопідтримку між різними верствами та віковими групами населення і виходить із засадничих моральних цінностей людського існування. В основі цього принципу на даний час в умовах воєнного часу є згуртованість населення і допомога один одному.

Принцип соціальної безпеки обумовлює й гарантує безпеку людини, суспільства й держави від внутрішніх та зовнішніх загроз шляхом скоординованої системи національної безпеки й соціальної політики, розвитку системи соціального забезпечення. Цей принцип є

першочерговим для держави. Реалізація згаданого принципу пов'язана з формуванням соціальної політики держави як втіленням її соціальності і спрямованості на підвищення добробуту внутрішньо переміщених осіб.

Сьогодні питання окреслення змісту забезпечення внутрішньо переміщених осіб в українській науковій літературі вивчено недостатньо. Вважаємо, що комплекс заходів, котрий традиційно кваліфікується як соціальна політика є вужчим від того, який існує.

Аналіз соціальної політики спирається на концепцію солідарності Е. Дюркгейма, підхід В. Зомбарта, структурно-функціональний аналіз Т. Парсонса, аналіз класових відносин та ідеї зменшення ролі держави К. Маркса, системного підходу Н. Лумана до інституціоналізації форм допомоги в розвитку суспільства.

Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні (ЗАКОН УКРАЇНИ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб).

У соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами виділяють наступні складові: демографічна, територіальна, місцева, освітня, національно-культурна, зайнятість, професійність і підприємницька структура. Функції соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами полягають у підтримці комплементарного середовища чи зміни соціального середовища в напрямку його більшої комплементарності для людей, які змінили своє місце проживання і потрапили в інше соціальне середовище. Внутрішньо переміщені особи отримують допомогу в активізації своїх здібностей для подолання важких життєвих ситуацій. Соціальна робота у таких умовах формується через систему суспільних відносин і зв'язків, у які включені внутрішньо переміщені особи, члени їх сім'ї на новому місці проживання. Таким чином, соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами виражається у підвищенні статусу та у впливі на оточення, в яке включаються мігранти. Зміна відносин внутрішньо переміщених осіб як елемента структури з соціальним середовищем і відповідним виділенням напрямків соціальної роботи (Тишкова В.).

Внутрішньо переміщеною особою (далі – ВПО) визнається громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка покинула своє місце проживання унаслідок або для уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства та порушень прав людини. Особа набуває правового статусу внутрішньо переміщеної особи через поставлення на облік в структурному підрозділі з питань соціального захисту населення, про що видається довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи («довідка переселенця»).

Відповідно до Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщені особи користуються тими ж правами та свободами відповідно до Конституції, законів України та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України. Найпоширенішими зверненнями для отримання консультацій є питання пов'язані із затримкою у виплаті щомісячної допомоги для ВПО, трудові питання, допомога на проживання, матеріальна допомога від держави та міжнародних організацій.

Отже, органи соціального захисту населення ведуть різнобічну роботу з внутрішньо переміщеними особами. Соціальні працівники та волонтери допомагають кожній людині, яка звернулася, для вирішення особистих соціальних, економічних, правових та інших проблем, сприяють у встановленні або відновленні необхідних соціальних відносин. Практична соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами проводиться за такими основними напрямками: соціальним, психологічним, педагогічним, правовим, медичним, фінансовим, економічним, матеріальним, інформаційним. Для людей, які переїхали з місць де ведуться бойові дії, складно в невідомому для них місці отримати допомогу, особливо це стосується осіб похилого віку. Тому при центрах обслуговування громадян надаються послуги, що

забезпечують проживання чи реєстрування переміщених осіб, де вони можуть одразу отримати правову допомогу. Завичай консультації в органах місцевої громади відкриваються пункти групових консультацій.

Катерина КЛІЩ

*магістр ОП «Соціальна робота» першого року навчання
НПУ імені М.П. Драгоманова, Київ*

ВІЙСКОВА СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Звернення до військової соціальної роботи означається загостренням соціальних проблем військового населення, зокрема членів родин військовиків, а також громадян, що звільнені з військової служби через зміну соціального статусу людей, втратою суспільних перспектив та звичних життєвих стереотипів й цінностей. Зрозуміло, що мають бути створенні умови для вдосконалення розгалуженої системи соціальної роботи щодо вирішення соціальних проблем різних категорій потребуючих – військовослужбовців. Саме військова соціальна робота займає провідне місце у системі виховної роботи. Саме вона поєднує інформаційно-пропагандистське забезпечення, культурно-виховну та просвітницьку роботу з виховним впливом соціального середовища на військово-професійну діяльність військовослужбовця.

Оскільки військово-соціальна робота – це система соціально-правових, інформаційних і організаційних заходів, які спрямовані на сприяння військовослужбовцям і працівникам Збройних Сил, членам їх сімей, у реалізації встановлених законами України, іншими законодавчими актами, прав і пільг, одержання ними соціальної допомоги та відповідних компенсацій, створенні у військових і трудових колективах соціальних умов і гарантій, які б забезпечили їх нормальну життєдіяльність, сумлінне ставлення до виконання покладених на них функціональних та службових обов'язків.

Будь-яка форма соціальної роботи серед військових повинна включати особливості способу життя і завдання забезпечити безпеку країни та населення. Як і перед будь-яким фахівцем соціальної сфери, перед військовим фахівцем з соціальної роботи стає питання про пріоритет практичної мети, орієнтація на вирішення соціальної проблеми клієнта. Безперечно, для того, щоб визначити особливості військової соціальної роботи з різними категоріями військовослужбовців, потрібно згадати різновиди клієнтів сфери обслуговування людей, що пов'язані з військом: якщо це сім'я, то клієнтом може бути багатодітна сім'я, з важкими дітьми або така, що потребує житло, сім'я з афганцем чи пенсіонером-ветераном збройних сил, учасником Великої Вітчизняної війни, інвалідом чи наркозалежним членом родини; серед військовослужбовців – одинаки, удівці, розлучені, схильні до пияцтва, до суїциду, з девіантною поведінкою, вихідці з проблемної сім'ї, а також офіцер передпенсійного віку; можуть бути з відповідними проблемами жінки військовослужбовців або працівниці збройних сил тощо.

У науковій літературі виділяють тільки три основні групи: військовослужбовці, працівники Збройних Сил; члени сімей військовослужбовців; колишні військовослужбовці, особи, що звільнені з військової служби (І. Липський, 1998). У трохи розширеному, деталізованішому вигляді типи клієнтів військової соціальної роботи можна поділити й таким чином: *військовослужбовці* (офіцери, прапорщики і мічмани, сержанти і старшини, солдати і матроси); це – соціальна робота з військовослужбовцями; *працівники Збройних Сил*; це – цивільні громадяни, що працюють в установах силових відомств за наймом і не є військовослужбовцями; *жінки* – військовослужбовці та працівниці Збройних Сил; *військові пенсіонери, колишні військовослужбовці*; це – соціальна робота з особами, яких звільнено з військової служби; *учасники Великої Вітчизняної війни та інших воєн; сім'ї нинішніх і колишніх військовослужбовців* – соціальна робота з членами сімей військовослужбовців, *допризовна та призовна молодь* – соціальна робота з допризовною та призовною молоддю (Ю. Бриндіков, 2016).

Також важливим напрямком військової соціальної роботи є той, що орієнтований на військовослужбовців. Тобто дана робота виступає сферою діяльності таких фахівців: соціальних працівників, психологів, соціологів, а також командирів тих підлеглих, котрі потребують допомоги. Що стосується військовослужбовців строкової служби фахівці виявляють такі явища: емоційне напруження, особистісну тривожність, приховані конфлікти, відсутність навичок позитивного вирішення міжособистісних стосунків в колективі, психологічну несумісність, проблему адекватності самооцінки тощо.

Соціальна допомога здійснюється через надання інформаційних, психологічних, корекційних послуг. Застосування різних методик є запорукою ефективності військової соціальної роботи – зменшується кількість злочинів серед військовослужбовців, а також випадків, де ухиляються від військової служби та формується у допризовної молоді свідоме ставлення до майбутньої служби [3]. Військова соціальна робота передбачає застосування різних форм, методів, технологій обслуговування сім'ї. Конкретність змісту даної роботи прямо залежить від типу сім'ї, шлюбу, верховенства в сімейних стосунках. З метою збереження і розвитку соціальних функцій, створення благодатного «тилу» для військовослужбовця, військові соціальні працівники в межах державної сімейної політики спрямовують свою роботу на стабілізацію соціального становища сім'ї, створення передумов позитивної динаміки процесів її життєдіяльності та формування ефективної системи захисту соціально вразливих сімей.

Отже, військова соціальна робота спрямована на можливості клієнта або групи людей, що потребують. Активізація власного потенціалу клієнта здійснюється через актуальну індивідуальну роботу, яка спрямована на використання усіх даних можливостей, які можуть допомогти людині пристосуватися до різних умов життя та середовища, та сприяє тому, щоб клієнт розробляв свою власну життєву програму.

Виходячи із спрямованості соціальної роботи як виду соціальної діяльності зростає значущість розгортання цієї галузі, соціальної допомоги, а конкретно – піднесення військової соціальної роботи. Вирішення актуальної задачі можливе лише за допомогою методу диференційного підходу, який має на меті всебічний аналіз особливостей соціального, фізичного, морального положення об'єкта, його інтересів і потреб. Важливим у даній ситуації є становище суб'єкта соціальної роботи, його кваліфікація, майстерність володіння методиками і техніками, сучасними технологіями, застосування їх відповідно до об'єктної ситуації. Цей метод застосовується в роботі як з окремою особою, окремим військовослужбовцем, так і з військовим колективом, командою, підрозділом.

Марія КОНСТАНТИНОВА

магістрантка Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Ізмаїл

ТРЕНІНГ ЯК ФОРМА АКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Інтерактивне навчання – це діалогове навчання, під час якого здійснюється взаємодія вчителя та учня. Це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності. Вона має на увазі цілком конкретні та прогнозовані цілі. Одна з таких цілей полягає у створенні комфортних умов навчання, таких, за яких учень відчуває свою успішність, свою інтелектуальну спроможність. Це робить продуктивним процес навчання.

Відомий у США педагог Дейл, а потім і його послідовники досліджували, як люди сприймають інформацію зорово та на слух, і свої висновки відобразили в конусі. Внизу нього знаходяться форми подачі, завдяки яким інформація сприймається і засвоюється найкраще, а нагорі – ті, за яких вона запам'ятовується найгірше. На вершині конуса – саме читання і слухання. За Едгаром Дейлом, через два тижні після того, як людина прослухала лекцію, вона згадає лише 20% інформації. А з того, що прочитала, – лише 10%. У той час як імітаційна діяльність або виконання реальної дії засвоюються на 90%.

Висновок, який можна зробити, ознайомившись із конусом Дейла: найкраще запам'ятовується інформація в тому разі, якщо її подано як реальну вправу або хорошу імітацію ситуації, яка може виникнути на практиці.

Існують три методи взаємодії педагога і студента: пасивний, активний та інтерактивний (Афанасьєва Н.С., 2016).

Пасивний метод – це форма взаємодії учнів і педагога, у якій педагог є основною дійовою особою, а учні виступають у ролі пасивних слухачів.

Активний метод – це форма взаємодії учнів і педагога, за якої викладач і учні взаємодіють один з одним під час уроку. Учні тут активні учасники. Якщо в пасивному уроці основною дійовою особою і менеджером уроку був педагог, то тут педагог і учні перебувають на рівних правах.

Інтерактивний метод – означає взаємодіяти, перебувати в режимі бесіди, діалогу з ким-небудь. На відміну від активних методів, інтерактивні орієнтовані на ширшу взаємодію учнів не тільки з викладачем, а й один з одним. Місце педагога в інтерактивних уроках зводиться до спрямування діяльності учнів на досягнення цілей навчання.

Завдання інтерактивних методів навчання:

- навчити самостійного пошуку, аналізу інформації та вироблення правильного рішення ситуації;
- навчити працювати в команді: поважати чужу думку, виявляти толерантність до іншої точки зору;
- навчити формувати власну думку, що спирається на певні факти.

Методи та прийоми інтерактивного навчання (Лефтеров В.О., Форманюк Ю.В., Третьякова Т.М., 2021).

1) Кластери, порівняльні діаграми – пошук ключових слів і проблем за певною міні-темою.

2) Метод проєктів – самостійна розробка учнями проєкту за темою та його захист.

3) Інтерактивний урок із застосуванням аудіо - та відеоматеріалів, ІКТ.

4) Мозковий штурм – потік запитань і відповідей, або пропозицій та ідей щодо заданої теми, за якого аналіз правильності/неправильності проводиться після проведення штурму.

5) Круглий стіл (дискусія, дебати) – груповий вид методу, який передбачає колективне обговорення учнями проблеми, пропозицій, ідей, думок і спільний пошук рішення.

6) Ділові ігри (зокрема рольові та імітаційні) – під час гри учні грають ролі учасників тієї чи іншої ситуації, приміряючи на себе різні професії.

7) Акваріум – один із різновидів ділової гри, що нагадує реаліті-шоу. При цьому задану ситуацію обіграють 2-3 учасники. Решта спостерігають збоку й аналізують не тільки дії учасників, а й запропоновані ними варіанти, ідеї.

8) Антиконференція. Кожен стає не тільки учасником, а й організатором конференції. Усі учасники виступають із новими ідеями, презентаціями, пропозиціями за заданою темою. Далі відбувається пошук найцікавіших ідей та їхнє загальне обговорення.

9) Тренінг – особлива форма групової діяльності зі своїми можливостями, обмеженнями, правилами та проблемами. Учасник займає в ній активну позицію, а засвоєння навичок відбувається в процесі проживання, особистого досвіду поведінки, відчуття, діяння.

Навчання з використанням інтерактивних освітніх технологій передбачає відміну від звичної логіки освітнього процесу: не від теорії до практики, а від формування нового досвіду до його теоретичного осмислення через застосування.

Звичайні бізнес-тренінги застосовуються в галузі додаткового навчання, тож можуть розроблятися та проводитися як корпоративним тренером, так і зовнішніми фахівцями чи педагогом. Однак, важливо розуміти, що бізнес-тренінг не обмежується тренінгом з продажу, а тренер з продажу ще не є бізнес-тренером. Тренінг з продажу це всього лише можлива складова бізнес-тренінгу.

Важливим компонентом тренінгу є його реалізація. Існує три принципи реалізації тренінгових методів (Андросович К.А., 2020):

- 1) організації руху;
- 2) організації простору;
- 3) організації часу.

Такими є відповідно: принцип подієвості, принцип метафоризації та принцип транспективи.

Принцип подієвості. Суть цього принципу полягає в такому: під час проведення тренінгу ведучий (педагог) має забезпечити перетворення його руху на ланцюг пов'язаних між собою подій, що їх переживатимуть учасники як цілісність, єдність, нерозривність змін, які відбуваються в них та в навколишньому середовищі.

Тренінг має сам по собі бути подією для кожного учасника. Лише тоді можливий його – учасника – особистий рух, лише тоді можливі зміни в ньому. У цьому разі освоєння будь-якої діяльності в процесі тренінгу буде супроводжуватися усвідомленням зростання своїх можливостей.

Принцип метафоризації (символізму). Кожен учасник тренінгу може (і повинен) побачити свій збіг із навколишнім світом у просторі життя, побачити себе як частину цілого. І не тільки зі світом взагалі, а й у просторі своєї групи. Метафора є по суті своєї перенесення властивостей одного предмета на інший. Інакше кажучи, завдяки метафорі можливий перехід з одного простору в інший (у тому числі – уявного). Якщо в інших учасниках людині вдається впізнати себе і відчути свою єдність з ними в просторі тренінгу, то це також є реалізація принципу метафоризації.

Принцип транспективи. Згідно з цим принципом педагог має орієнтуватися на створення в тренінгу умов для проживання учасниками подій у їхній єдності з подіями минулого і майбутнього, фактично в їхній нерозривності в часі. Лінійність часу – поняття умовне. Психологічний час може проживатися абсолютно по-різному: циклічно, фрагментарно, синкретично.

Водночас існують і обмеження щодо тренінгової роботи. Мабуть, найсерйознішим недоліком тренінгу є відмінність його атмосфери від щоденної взаємодії з іншими. Деякі люди, розчаровуються у можливості перенести норми групової роботи в реальне життя. Такі учасники в процесі тренінгової роботи постійно роблять відкриття, їхнє розуміння суті своєї проблеми все поглиблюється, але всі ці одкровення так і залишаються в колі групи. Тренінг стає для цих людей не засобом до досягнення мети, а самоціллю.

Щоправда, на захист групової роботи можна зазначити, що подібна ситуація може скластися і в результаті індивідуальних зустрічей із психологом.

Існує безліч обмежень для тренінгових робіт, з них найважливішими є (Корнієнко І.О., Алмаші С.І., 2016):

1) Атмосфера тренінгу зумовлена нормами групової роботи і може сприяти конформності поведінки учасників.

2. У групі можуть опинитися люди, які через свої особистісні особливості не тільки самі не готові вирішувати свої проблеми, а й заважають робити це іншим учасникам.

Здається, що ці обмеження мають відношення не стільки до суті групової роботи, скільки до можливостей тренера. Що досвідченіший і професійніший ведучий групи, то більше в нього шансів використати позаштатну ситуацію на користь кожного учасника. Звідси випливає висновок, що чим більше педагог тренуватиметься, прагнучиме самовдосконалення, тим якіснішим і продуктивнішим буде застосування тренінгових технологій.

Оскільки метою роботи є: впровадження тренінгових технологій в освітній процес, то головна складність – це час проведення. Для повного занурення групи в атмосферу тренінгу потрібно багато часу. Щоб розв'язати дану проблему можна використовувати «міні-тренінги», які не потребують повного занурення та великої витрати часу, а головне мають ті результати, що потрібні, а саме:

- 1) залучення студентів до самостійної роботи;
- 2) більша увага до практики, а не теорії;
- 3) уміння студента працювати в групі;

4) отримання позитивних емоцій у студентів після тренінгу.

Під час організації навчальних тренінгів викладач може зустрітися з труднощами. Для студента тренінг, як способу поглиблення їхніх особистісно-професійних якостей; обмежені часові рамки навчального заняття не дають можливості повністю реалізувати всі принципи тренінгових занять як форми активного соціального навчання. Виходячи з календарних термінів проходження тієї чи іншої теми курсу кожне наступне заняття відтерміноване в часі від попереднього, тому спостерігається складність у закріпленні отриманих відомостей.

Пропоновані в курсі тренінгові заняття – це навчальні заняття, тому педагоги повинні намагатися, щоб тренінг не перетворився на якусь подобу розваги або, навпаки, тривалої дискусії.

Звідси випливає, що тренінг, на відміну від академічних лекцій, націлений не стільки на оволодіння новими знаннями, скільки на створення нового. Нового сприйняття звичних речей, нового ставлення до обставин, досвіду, цінностей, результатів і лідерства.

Тренінг – ефективний спосіб навчання, за допомогою якого студент засвоює нові поняття і отримує можливості їх практичного застосування.

Анастасія КОРОТКА
здобувач вищої освіти I-го (бакалаврського) рівня
Освітня програма «Соціальна робота»
Національний авіаційний університет, Київ
Наталія НОВІКОВА
старший викладач кафедри СТХ,
Національний авіаційний університет, Київ

ПРОБЛЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Проблема “суїцидальної поведінки” є надзвичайно актуальною на сучасному етапі розвитку людства. За даними Всесвітньої організації охорони здоров’я щороку закінчують життя самогубством близько 800 тисяч людей, а кількість самогубств серед молоді віком 15-24 роки подвоїлася за останні 10 років.

Такі невтішні тенденції пояснюються низкою соціально-психологічних чинників, серед яких зміна соціально-економічного статусу, безробіття, хвороби, депресії, залежності, пандемія COVID-19. За словами регіонального представника ЮНІСЕФ діти та молодь ще багато років можуть відчувати вплив COVID-19 на своє психічне здоров’я та добробут. Згідно із щорічною доповіддю про становище дітей у світі в 2021 році «В моїй свідомості: зміцнення, захист та піклування про психічне здоров’я дітей», яка відображає максимально широкий погляд ЮНІСЕФ на питання психічного здоров’я дітей, підлітків і батьків або інших людей, хто про них піклується, у XXI столітті, ще до пандемії COVID-19 діти та молодь несли значний тягар проблем із психічним здоров’ям. В світі, в тому числі в Україні, відзначається значний сплеск домашнього насильства, пов’язаний з наслідками пандемії COVID-19, яка призвела до соціальної ізоляції та дезадаптації багатьох верств населення.

Вплив несприятливих умов соціалізації таких як домашнє насильство, жорстокість, медіанасильство призводить до дедалі більших проявів суїцидальної поведінки, особливо серед підлітків. Суїцидальні види поведінки можуть як безпосередньо призвести до фізичних і психічних травм та захворювань, труднощів у взаємодії з оточенням і негативно вплинути на розвиток і соціальне становлення дитини, позбавити її шансу на успішне життя у майбутньому. Водночас, важливо пам’ятати, що часто така поведінка дитини є відповіддю на ті складні обставини життя, в яких вона опинилася та зростає, криком про допомогу, про потребу у розумінні, підтримці, безпеці, захисті. Ігнорування або несвоєчасне виявлення дорослими ознак суїцидальної поведінки у підлітків часто призводить до заподіяння ними фізичної, психологічної шкоди.

Для сучасної України питання підліткового суїциду стоїть дуже гостро. За даними правоохоронців, щороку накладають на себе руки до півтори сотні осіб у віці від 10 до 18 років.

Ускладнюється ситуація з психічним здоров'ям молоді повномасштабним вторгненням росії на територію нашої країни 24 лютого 2022 року.

Для стану війни характерним є посилення негативних проявів соціальних, психологічних, економічних проблем, які вже існують у суспільстві, а також поява нових. Вторгнення росії в Україну призвело до великих людських жертв, масового переміщення населення, втрати або руйнування житла, втрати близьких, невизначеності, постійного страху, посттравматичного синдрому, який формується не лише у військових, а й у цивільного населення, депресій, дистресу та іншого. Крім цього значних негативних впливів зазнає економічний сектор країни, що, в свою чергу, може впливати на суїцидальні тенденції населення.

Досліджуючи проблему суїцидальної поведінки, доцільно уточнити сутність термінів, які будуть використовуватися у представленій науковій роботі.

У наукових джерелах суїцид визначають як акт навмисного, заздалегідь обдуманого самопошкодження зі смертельним фіналом. Суїцид, а також суїцидальна поведінка, є одним із проявів девіантної поведінки, тобто такої, що відхиляється від загальноприйнятих норм і правил у суспільстві. Термін «самогубство» є тотожним до терміну «суїцид».

Типологізація самогубств як явища включає в себе поділ суїцидів на три основні види: справжні, демонстративні й приховані.

Істинний суїцид визначається як правдиве бажання індивіда покінчити із своїм життям. Основною характеристикою даного виду є те, що він не є спонтанним, хоча для оточення й може виглядати несподіваним. Серед факторів, що передують такому суїциду називають пригнічений настрій, депресивний стан або просто думки про завершення життя. Досить примітно, що оточення може не помічати дані передумови до останнього. Іншою особливістю істинного суїциду є розмірковування та переживання про сенс життя.

Демонстративний суїцид, на відміну від попереднього виду, є в першу чергу способом привернути увагу. Це може робитися з метою звернення уваги на свої проблеми, покликати на допомогу, або навіть шантажу. Смертельний результат у такому випадку є наслідком фатальної випадковості.

З усіх вищезазначених видів самогубств прихований суїцид в найменшій мірі відповідає загальноприйнятому визначенню. Тому він має другу назву – непряме вбивство. В наукових джерелах прихований суїцид визначається як дії, що супроводжуються високою ймовірністю смерті. Тобто це поведінка, що ставить за мету скоріше гру зі смертю, а не смерть як таку. У якості прикладів можна навести ризикове керування автомобілем, добровільні поїздки в гарячі точки, вживання сильних наркотиків і т.д.(2)

Варто зазначити, що окрім вище згаданої класифікації у науковій спільноті використовують визначені Е. Дюркгеймом чотири типи суїциду: анемічний, фаталістичний, егоїстичний і альтруїстичний.

Анемічний суїцид притаманний суспільствам з раптовим порушенням регуляції соціального життя, взаємовідносин індивіда із суспільством. Ці самогубства характерні для осіб, які втратили зв'язок з референтною групою, звичним укладом життя, ціннісними установками, відповідною релігією. Типовими прикладами таких суїцидів є раптове безробіття, розлучення вимушена міграція, економічні потрясіння.

Фаталістичні суїциди мають місце в авторитарних суспільствах, суспільних структурах з підвищеною регуляцією поведінки особистості. Це відноситься до тюрем, армії, воєнізованих організацій.

Егоїстичні суїциди характерні при недостатній інтеграції суспільства, референтної групи, сім'ї. суспільні формації перестають регулювати, визначати поведінку людини. Індивід не пов'язаний з ними, опинившись на самоті, схильний до СП. Приклади серед егоїстичних суїцидів можуть зустрічатися серед розлучених, старих і хворих людей з почуттям втрати власного «Я» як частини суспільства.

Альтруїстичні суїциди відбуваються, коли соціальна інтеграція є зайвою і індивід щільно інтегрований в суспільстві або референтній групі. Альтруїстичні суїциди відбуваються тоді, коли індивід у відповідності з суспільними нормами, правилами, регламентом виконує суїцидальний акт. Це може бути ритуалом, наприклад, серед деяких видів молодіжних субкультур зустрічаються акти самогубства, охарактеризовані як своєрідний ритуал. До них можна віднести і суїциди заради благополуччя близької людини.

Усі чотири типи суїциду поєднує те, що вони залежать від становища суїцидента в суспільстві, її самоідентифікації і залежності від свого оточення.

Отже, суїцидальна поведінка – це прояв будь-якої суїцидальної активності, що включає в себе самогубство, спроби самогубства, підготовча суїцидальна поведінка, висловлювання про наявні суїцидальні наміри тощо. Підлітковий вік характеризується значними змінами в житті і високим рівнем навіюваності, що може стати причиною підліткової суїцидальної поведінки. Серед причин підліткової суїцидальної поведінки виділяють дезадаптацію, конфлікти, ізоляцію, смерті близьких і так далі. Особливе місце посідає депресія через свою поширеність та значний вплив на стан психіки підлітка.

Тетяна КУНИЦЯ

кандидат педагогічних наук,

Інститут проблем виховання НАПН України

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У ДІТЕЙ З СІМЕЙ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ: ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ

Технологія соціально-педагогічного супроводу формування відповідальної громадянської позиції у дітей з сімей вимушених переселенців є різновидом соціально-педагогічних технологій, які активно розробляються в рамках соціальної педагогіки.

Існують два основних підходи щодо організації такої роботи:

- за основними напрямками діяльності соціального педагога з дітьми з сімей вимушених переселенців: соціальний, соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-правовий, медико-соціальний, економічний, інформаційний, соціально-трудоий.
- за основними суб'єктами системи соціально-педагогічного супроводу: дитина-переселенець, учні класу, в якому навчається така дитина, батьки (законні представники), педагогічний колектив (Л. Петришин, 2016).

Ми дотримувалися другого підходу і розглядали роботу з кожним суб'єктом соціально-педагогічного супроводу, як необхідну складову цілісного процесу соціально-педагогічного супроводу.

Таким чином, технологія соціально-педагогічного супроводу формування відповідальної громадянської позиції у дітей з сімей вимушених переселенців в закладі загальної середньої освіти є комплексною соціально-педагогічною технологією, яка включає в себе:

- підготовку педагогічних кадрів до роботи з дітьми-мігрантами;
- соціально-педагогічний супровід сім'ї дитини-переселенця;
- соціально-педагогічний супровід дітей-переселенців в шкільному колективі.

Розпочинати роботу з соціально-педагогічного супроводу дітей з сімей вимушених переселенців необхідно з *підготовки педагогічних кадрів* до його здійснення та до роботи з формування відповідальної громадянської позиції. На підставі аналізу реальної практики роботи вчителів було з'ясовано, що частина учителів не готові до такої роботи через об'єктивні та суб'єктивні причини, зокрема, велике педагогічне навантаження, недостатню сформованість власної відповідальної громадянської позиції, неволодіння методиками робіт із даною категорією учнів тощо. Тому дана робота складається з кількох етапів.

Перший етап – первинне сприйняття нової ситуації. На даному етапі, в процесі спеціального навчання (курси підвищення кваліфікації, зустрічі з фахівцями) переслідується мета – зняти внутрішнє напруження, неприйняття вчителем нового учня, усвідомлюється необхідність прийняття даної ситуації, виявляються позитивні й негативні чинники появи дитини-переселенця в класі. Другий етап пов'язаний з усвідомленням необхідності зміни педагогами своєї освітньої та виховної діяльності. В рамках проведення круглих столів, семінарів, майстер-класів з іншими педагогічними та соціально-педагогічними працівниками, які мають досвід роботи з дітьми-мігрантами та їхніми родинами визначаються питання, які слід вирішувати вчителю та всьому педагогічному колективу, розробляється план заходів, засвоюються інноваційні методи, форми, технології, прийоми роботи педагога у новій для нього ситуації. Третій етап – це етап системного аналізу тієї роботи, яку педагоги провели з саморозвитку та самовдосконалення себе й своєї діяльності, а також прогнозування наступних завдань.

Соціально-педагогічний супровід батьків (законних представників) дитини-мігранта. Цей етап є важливим тому, що виховний вплив сім'ї на дитину найсильніший. Узгодженість виховних позицій і принципів між педагогами і батьками створює умови для проведення ефективної роботи з дитиною.

Взаємодія з сім'єю дитини-мігранта – це довгостроковий процес, в якому батьківська активність проявляється не відразу. Труднощі у роботі з батьками полягають в тому, що вони самі ще проходять процес адаптації до нових умов життя, зайняті розв'язанням різноманітних проблем матеріального характеру, не завжди мають власну чітко сформовану громадянську позицію і не прагнуть надмірної уваги до себе і своїх дітей, якщо це не пов'язано з наданням певних соціальних пільг. Але, тим не менш, школа має бути зацікавлена, щоб батьки стали соціальними партнерами та активно включилися в процес соціально-педагогічного супроводу дитини-переселенця. У побудові партнерських відносин з батьками-вимушеними переселенцями можна виділити такі етапи: вивчення сім'ї та складання її соціального портрету; просвітницька робота, консультування та включення батьків-вимушених переселенців у спільну діяльність закладу освіти та сім'ї.

Важливий складник роботи соціального педагога – це регулярний контроль та оперативне реагування на зміни, що відбуваються у сім'ї вимушених переселенців. В цьому допомагає такий дієвий метод, як моніторинг.

Важливо, щоб педагогічні працівники закладу освіти не нав'язували своє бачення відповідальної громадянської позиції батькам, а використовували компромісні шляхи взаємодії з сім'єю, інакше може початися протистояння, відкрите або приховане. Педагогічні працівники і батьки повинні спільно спостерігати за виявленням громадянської позиції у дітей, у разі виявлення негативного ставлення не сварити дитину, а спільно обговорити цю проблему. Батькам слід пояснювати, що будь-яке негативне висловлювання в сім'ї призведе до прояву таких почуттів з боку дитини в школі.

Діти, які відчувають спільні зусилля школи і сім'ї, менш тривожні, активно включаються в комунікації, швидше вибудовують відносини з однокласниками і вчителями, спокійніше реагують на корекцію поведінки, проявляють активність у своїй діяльності, спільно з батьками займаються проектною діяльністю, що в свою чергу сприяє підвищенню швидкості процесу формування відповідальної громадянської позиції.

Наступна складова соціально-педагогічного супроводу – формування відповідальної громадянської позиції у дітей з сімей вимушених переселенців це індивідуальна робота та робота з класним/шкільним колективом. Тут варто зазначити, що індивідуальна робота з дитиною є, так би мовити, підґрунтям для реалізації відповідальної громадянської позиції. Теоретичні знання, набуті на уроках історії, літератури, правознавства, громадянської освіти тощо підкріплюються знаннями про способи їх застосування у реальному житті, отриманими в ході індивідуальної роботи соціального педагога з дитиною. А практичним втіленням набутих знань є участь у різноманітних колективних формах роботи. Саме тому, на нашу думку, індивідуальну і колективну роботу необхідно проводити комплексно. Програма

індивідуального супроводу має включати діагностичний етап, за результатами якого складається соціальний портрет дитини й сім'ї, визначаються наявні проблеми; консультативний етап, під час якого відбувається пошук прийнятних шляхів коригування форм поведінки у певних ситуаціях, ставлення до них, стимулювання мотивації та формування готовності до виявлення відповідальної громадянської позиції; практичний етап – закріплення набутих знань шляхом участі у суспільно значущій діяльності; моніторинг протягом усього процесу роботи.

Одним із завдань роботи з дітьми є навчити їх взаємодії й співпраці в шкільних колективах.

Практична реалізація даного завдання включає в себе систему занять (тренінгів) з міжособистісному спілкуванню (корекції міжособистісного спілкування), або тренінги, спрямовані на згуртування колективу, які проводять класні керівники, практичний психолог і соціальний педагог, участь в учнівському самоврядуванні, у проектній діяльності та ін.

Будь-які отримані теоретичні знання мають бути закріплені практичним досвідом. Тільки проходження дітьми всіх етапів – знання (на рівні понять і уявлень), як що-небудь зробити; вміння (засвоений спосіб застосування на практиці); навичка (автоматизовані дії на основі багаторазових повторень); звичка (дії і вчинки, які стали потребою) – призведуть до сформованості відповідальної громадянської позиції.

Звичайно, педагогічні працівники повинні будувати свою діяльність у рамках системно-діяльнісного підходу, який передбачає знаходження ефективних способів включення дітей у спільну діяльність та організація її не фрагментарно, а системно.

Великі можливості закладені у проектній діяльності, благодійній та добровільній діяльності, колективній творчій діяльності. Але для того, щоб вирішити завдання формування відповідальної громадянської позиції членів шкільного колективу, важливий підбір завдань. Завдання повинні бути такими, щоб їх результат залежав від колективної роботи всіх членів класу (або групи), а не від діяльності однієї людини. Педагог у процесі спільної роботи дітей вчить їх погоджувати свої особисті інтереси з інтересами інших дітей, розробляти спільні плани дій, розподіляти обов'язки в групі, керувати процесом роботи, оцінювати результати кожного члена шкільного колективу. При цьому, важливо навчити дітей правильно реагувати на емоційний стан один одного, адекватно сприймати невербальні жести, міміку, пантоміміку, вмінню адекватними засобами виражати свої почуття в процесі діяльності.

Для того, щоб відповідальна особистість сформувалася, необхідно, щоб життя її було наскрізно об'єднано різноманітними видами діяльності. Особливістю діяльності людини є її свідомий характер. У різноманітних видах діяльності дитина привчається створювати матеріальні й духовні цінності, поступово переходячи з позиції споживача в позицію виробника матеріальних і духовних благ, а це стрижень соціалізації особистості, показник розвитку й дорослішання людини.

З точки зору можливостей громадянського виховання, позаурочна діяльність володіє (при певних умовах) величезним потенціалом, бо підлітку надається ціла палітра сфер діяльності, де можна бути успішним, де можна «самовиховувати» себе у відповідності зі своєю шкалою цінностей.

Таким чином, вважаємо, що позанавчальна діяльність – це форма творчої цілеспрямованої взаємодії учня, вчителя та інших суб'єктів виховного процесу щодо створення умов для засвоєння учнями соціально-культурних цінностей суспільства через включення в суспільно-корисну діяльність, неформальну організацію дозвілля, що має метою самореалізацію особистості у позаурочний час. Розглядаючи позаурочну діяльність як основу формування відповідальної громадянської позиції, слід усвідомити, що вона (позаурочна діяльність), в першу чергу, повинна проголошувати й гарантувати умови для здійснення цих процесів. Окрім того, позаурочна виховна діяльність для здійснення поставлених завдань не повинна бути догматичною, насильницькою (наказовою) і формальною.

Третій етап – підбиття проміжних підсумків, їх корекція та постановка подальших завдань.

Отже, технологія соціально-педагогічного супроводу з усіма його суб'єктами має реалізовуватися з дотриманням принципів комплексності, добровільності та партнерської взаємодії, в процесі урочної та позаурочної діяльності, з використанням методів індивідуальної й групової роботи.

Мар'яна КУРОВА
здобувач вищої освіти 1-го (бакалаврського) рівня
Освітня програма «Соціальна робота»
Національний авіаційний університет, Київ
Наталія НОВИКОВА
старший викладач кафедри СТХ,
Національний авіаційний університет, Київ

ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сталий розвиток - «розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби». Уперше саме таке трактування цього терміну було використано на Конференції в Ріо-де-Жанейро у 1992 році в рамках прийняття «Порядку денного на XXI століття»*, де ідеї сталого розвитку були офіційно проголошені.

Суть сталого розвитку полягає у балансі трьох його складових: економічна, соціальна та екологічна. Тобто, мова йде про об'єднання цих факторів у довгостроковий розвиток людства та усіх його сфер життя. Це перехід суспільства від споживчої системи, де природа, суспільство та економіка використовувалися, лише як засіб досягнення мети, до розуміння, що всі ресурси вичерпні і краще працювати на майбутнє, зберігаючи та розвиваючи все те, що людство вже має.

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття «Порядку денного розвитку після 2015 року», було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку та 169 завдань. Україна також приєдналася до близько двохсот країн, які погодили цей документ. А у 2017 році Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», в якій визначаються основні показники для досягнення цілей зважаючи на специфіку розвитку країни.

Так, як Україна планує вступати в Європейський Союз, вона повинна відповідати його стандартам. Зміни мають бути не тільки на паперах, але і у свідомості громадян. Адже сталий розвиток, це свідомий підхід до проживання свого життя на цій планеті. Всі три фактори з яких він складається, випливають з один одного та доповнюють. І хоча цілі та завдання прописані, в дечому, не достатньо конкретно і результат кожної країни буде абсолютно різним, адже немає чітких і визначених інструментів, які б перевіряли результати. І навіть, якщо деякі цілі суперечать одна одній, і в загальному, ця концепція може вважатися деякими групами людей утопічною, головна мета сталого розвитку покращити рівень та якість життя всім людям, які живуть зараз і тим, хто буде після.

Цілі та завдання сталого розвитку виконуються в державі на різних рівнях: державні, регіональні, локальні, та у різноманітних сферах. В Україні вже є деякі стратегічні та програмні документи, які спрямовані на екологізацію економіки. Наприклад, такі, як: Стратегія державної екологічної політики України на період до 2020 року, проект «Концепції державної політики розвитку «зеленої» економіки до 2020 року, тощо. Проте, на жаль, велика кількість проєктів так і залишається проєктами, а ті, які реалізують на різних етапах з'їдає корупція та бажання заробити великих грошей. І знову це призводить нас до того, що першим етапом сталого розвитку має бути зміна мислення людей та свідомість.

В Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» викладені та розписані цілі сталого розвитку(ЦСР) для України до 2030 року. У 2016 році відбувався процес визначення

завдань сталого розвитку за чотирма напрямками: справедливий соціальний розвиток; стале економічне зростання та зайнятість; ефективне управління; екологічна рівновага та розбудова стійкості, таке суспільне бачення розвитку України до 2030 року, яке охоплює ці орієнтири для досягнення цілей сталого розвитку.

Справедливий соціальний розвиток. Соціальні проблеми, які ускладнилися з початком війни у 2014 році та повномасштабного вторгнення у 2022 році. Насильство, як один із видів, яке у майбутньому після перемоги стане найпоширенішою проблемою у суспільстві. Гендерна дискримінація, прояви нерівності до жінок та меншин, зростання чисельності соціально вразливих груп населення негативно впливають на людський потенціал країни.

Стале економічне зростання та зайнятість. Війна, яка підірвала економіку країни, забирає та буде забирати багато ресурсів з країни, тому основними принципами діяльності держави та громадських інституцій у напрямку забезпечення економічного зростання вже зараз і на майбутнє мають бути: зосередження в першу чергу на використанні власних ресурсів, мінімізація зовнішніх запозичень і використовувати їх виключно для цілей розвитку, замість підтримування існуючого, всебічного сприяння розвитку підприємницької діяльності, забезпечення та захисту прав власності, стабільність, прозорість та простота податкової системи, викорінення корупції та децентралізація економіки на всіх рівнях.

Ефективне управління. Цей напрямок має на меті вирішити такі проблеми: безпека громадян, корупція, забезпечення громадян справедливим та доступним правосуддям, подолання злочинності, ефективність органів державної влади та самоврядування, за допомогою прозорості у прийнятті рішень та громадським контролем над цим, забезпечення для громадян участі у державному управлінні, застосування інноваційних технологій для розвитку та удосконалення управлінської системи.

Екологічна рівновага та розбудова стійкості. В Україні є складні проблеми з довкіллям. З одного боку, країна, яка розвивається стикається з незбалансованим використанням природних ресурсів. А з іншого, як індустріально-розвинена країна, з забрудненням довкілля промисловою діяльністю. Головним на сьогодні чинником негативного впливу є війна в країні та збитки, які завдала російська федерація. Подолання наслідків руйнації ландшафтів та знищення інфраструктури областей України потребує значних зусиль, ресурсів і часу на відновлення.

В Україні досі є важливі та необхідні для вирішення проблеми та завдання щодо всіх пунктів-цілей сталого розвитку. І велика війна, яка зараз відбувається дає розуміння для багатьох громадян, що майбутнє має бути світле і справедливе, тому концепція сталого розвитку та її цілі будуть настановою для майбутнього сучасної України.

Життєдіяльність людей в гармонії - це і є глобальна парадигма життєдіяльності людства на сьогодні, яка уособлюється в концепції сталого розвитку.

Тетяна МАКОШИНА

викладач, ВСП «Васильківський фаховий коледж НАУ»

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Норми права характеризуються певними особливостями, що надають можливість визначити право як найважливіший засіб забезпечення життєдіяльності суспільства. Організоване суспільство не може обійтися без норм права, що розкривається і виявляє себе лише у взаємозв'язку з впливом на суспільство, на їх основі визначаються повноваження державних структур, завдяки нормам конкретизуються та реалізуються суб'єктивні права.

Права людини – це комплекс природних і непорушних свобод, юридичних можливостей, обумовлених фактом існування людини в цивілізованому суспільстві. Виступаючи мірою свободи дотримуючись рівність членів суспільства, як засобом забезпечення так і неузгодженими потребами і уявленнями людей про добро і справедливість й

обсягу влади. Встановлені заборони й обмеження повинні бути доцільними з погляду гарантій свободи, а отже, і справедливими.

Правові аспекти соціальної роботи є орієнтиром соціальних працівників для забезпечення прав людини в соціальному житті. При розумінні і неухильному дотриманні законодавчих, нормативно-правових основ соціальної роботи ми отримаємо розвинену державу. Дослідження сучасних аспектів розкривають науковці І. Зверева, О. Безпалько, С. Харченко та ін. Теорію і практику в сфері соціальної роботи розкривають Л. Гюптя та І. Іванова, вони глибоко розкривають проблему становлення та розвитку соціальної роботи в Україні. Однак, правового погляду на проблему соціального захисту громадян практично не існує.

Соціальна робота в Україні регулюється міжнародним законодавством і має свої особливості. Вони склалися відповідно до подій, що історично виникли через менталітет, традиції, ціннісні орієнтири нашої країни. Відносини у соціальній сфері регулюються законами України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про зайнятість населення», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення», «Про психіатричну допомогу», Кодекс законів про працю та ін. Для практичної соціальної роботи важливими є закони «Про попередження насильства в сім'ї», «Про охорону дитинства», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам».

Надання соціальної допомоги особам, що потребують соціальних послуг зумовлена обов'язками держави. Клієнт - особа, яка звертається до соціальної служби чи управління соціального захисту за допомогою внаслідок того, що не може особистими зусиллями вирішити певні соціальні, соціально-психологічні, соціально-педагогічні проблеми, і потребує допомоги. Користувач соціальних послуг – особа, яка є об'єктом соціального впливу з боку соціального працівника з метою соціалізації, соціальної адаптації тощо. Наприклад, це стосується мобільної соціальної роботи, при якій з дітьми проводяться різні спортивні, оздоровчі, культурно-масові заходи.

Законодавство України становить певну базу соціальної роботи, забезпечує її правовий статус, створює правові умови для ефективного регулювання системи соціального захисту, соціальної допомоги і соціальної підтримки населення. Законодавство потребує детального вивчення і перекоординації відповідно до вимог сьогодення, подальшого розгляду потребують питання міжнародного досвіду забезпечення і реалізації правових основ соціальної роботи та практичної реалізації нормативно-правової бази в Україні.

Важливим аспектом прав людини з позицій соціальної роботи є Європейська і Міжнародна система захисту прав людини, перевага надається правам громадянської і політичної генерації. Працівники соціальної сфери набувають особливого значення в умовах воєнного стану, економічної нестабільності та тієї соціально-культурної кризи, що склалася на сьогодні в Україні, незадоволеними залишаються в першу чергу базові потреби людей.

Соціальна робота може бути визначена як діяльність по здійсненню допомоги індивідам, сім'ям та групам у реалізації їх соціальних прав та в компенсації фізичних, психічних, інтелектуальних, соціальних недоліків. Провідна ідея соціальної роботи - захист прав і свобод громадян, саме на філософії прав людини ґрунтуються цінності і принципи соціальної роботи.

На думку дослідника Т. Шаніна, джерело соціальної роботи як професії криється в тісній залежності від сучасної держави. «Ідея державної системи соціального забезпечення найчастіше ґрунтується лише на визнанні рівних прав кожного громадянина на мінімум благ і в цьому сенсі є універсалістською. Натомість у реальній діяльності дії соціальних працівників ґрунтуються на визнанні розмаїття індивідуальних потреб» (Т. Шанін). Соціальний працівник системи соціального захисту населення, виступає представником держави, одночасно бере на себе функції захисника прав представників найменш захищених верств населення.

Правове забезпечення соціальної роботи – це система загальнообов'язкових, встановлених державою норм, що регламентують відносини шляхом надання суб'єктивних прав та покладення обов'язків учасникам цих відносин, які гарантуються та охороняються державою.

Надання допомоги особам, які потребують соціальних послуг зумовлено обов'язками держави у пенсійному забезпеченні, наданні пільг, допомог тощо. Клієнт - особа, яка звертається в соціальну службу за допомогою внаслідок того, що не може власними зусиллями вирішити певні соціальні, соціально-психологічні, соціально-педагогічні проблеми, і потребує допомоги. Користувач соціальних послуг — особа, яка є об'єктом соціального впливу з боку соціального працівника з метою соціалізації, соціальної адаптації тощо.

Через повномасштабне російське вторгнення мільйони українців змушені залишити власні домівки, вимушені переселенці опинилися в складній життєвій ситуації де саме потрапили в правову площину вирішення проблеми. З метою проведення інформаційної кампанії, спрямованої на підвищення обізнаності громадян, які вимушено залишили свої домівки, фахівці правової допомоги за місцем проживання відвідують соціальні служби де отримують правову допомогу у яких проводять право просвітницькі заходи щодо соціальних гарантій та прав внутрішньо переміщених осіб. Люди цікавляться загальними питаннями: оформити фінансову допомогу від держави чи міжнародних організації, отриманні житла та працевлаштування. Збільшилось питань, що стосуються встановленню фактів народження та смерті в умовах воєнного стану, щодо спадщини та отримання свідоцтва на спадщину, індивідуального консульства.

Ганна МАНОЛОВА

магістрантка Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Ізмаїль

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

У суспільстві, що ґрунтується на культурі гідності, поважають права всіх, базовою цінністю його є «цінність особистості людини, гідності діти, старі люди і люди з відхиленнями в розвитку священні».

Особливу тривогу викликає те, що сьогодні в Україні, як і в усьому світі, спостерігається тенденція зростання кількості дітей з обмеженими можливостями. Проблемне поле тих, хто потребує реабілітації, що розширюється, і гуманістичні тенденції в суспільстві виокремлюють соціальну реабілітацію як одне з найперспективніших, важливих і водночас важких завдань сучасної соціальної роботи.

Розглядаючи питання про нові підходи до реабілітації та соціалізації дітей з обмеженими можливостями, необхідно розуміти, що це теоретичні та практико-орієнтовані підходи, основною характеристикою яких є інтегративність. Вони не можуть спиратися на одну якусь теорію, модель практики або «виходити» з неї. Різноманітні моделі реабілітації та соціалізації являють собою комплексні конструкції різних моделей теорії та практики.

Розуміння сутності процесу соціальної реабілітації взаємопов'язане з сучасними уявленнями про інвалідність, які заведено поділяти на дві групи – медичну і соціальну.

Еволюція ідей реабілітації пройшла кілька етапів і в минулому була пов'язана з благодійною діяльністю. Лише у XX столітті концепція благодійності, що постулювала постійну турботу про інвалідів, поступилася місцем спершу ідеям надання соціальної підтримки, а потім і принципам реабілітації зі створення умов для вільної та незалежної життєдіяльності інвалідів.

Нагадаємо, що соціальна реабілітація – це, насамперед, комплекс заходів, спрямованих на відновлення зруйнованих або втрачених інвалідом суспільних зв'язків і стосунків внаслідок порушення здоров'я зі стійкою розладом функцій організму, зміни соціального статусу, і

викремлює такі види реабілітації: медичну, психологічну, педагогічну, соціальну, професійну, трудову, побутову, спортивну, творчу. Метою соціальної реабілітації є: відновлення соціального статусу особистості інваліда, забезпечення соціальної адаптації в суспільстві, досягнення матеріальної незалежності.

Соціальна реабілітація включає в себе соціально-середовищну орієнтацію, соціально-побутову адаптацію, соціально-побутове влаштування (Олійник Г., 2020).

За кордоном існують два близьких поняття: абілітація та реабілітація. Абілітація – комплекс послуг, спрямованих на формування нових і мобілізацію, посилення наявних ресурсів соціального, психічного та фізичного розвитку людини. Реабілітацією в міжнародній практиці прийнято називати відновлення наявних у минулому здібностей, втрачених через хворобу, травму, зміни умов життєдіяльності. В Україні це поняття передбачає обидва сенси і охоплює широкий аспект соціально-реабілітаційної роботи

Реабілітаційний процес включений у більш загальний процес соціалізації особистості, як залучення дитини до світу, його цінностей, культури.

У сучасній науці існує значна кількість теоретичних підходів до осмислення проблем соціальної реабілітації та соціалізації дітей з обмеженими можливостями. Вважається, що базовими для аналізу проблем соціальної реабілітації інвалідів є соціоцентристський та антропоцентристський підходи

Процес соціалізації нетипової дитини пов'язаний зі збереженими знаковими системами, із соціальним конструюванням реальності в освоєнні соціальності.

До того ж, феномен «нетипової дитини» формується і транслюється всім її соціальним оточенням, різноманіттям історично сформованого етноконфесійного, соціокультурного макро- і мікросоціуму. Технології допомоги інвалідам дорослим і дітям, на думку дослідника, ґрунтуються на соціально-екологічному підході в соціальній роботі.

Соціалізація нетипової дитини ускладнена, необхідно враховувати вікові особливості та провідні напрями соціального виховання, значущого в реабілітаційному процесі. Соціально-педагогічний підхід дає змогу проєктувати впровадження інноваційних технологій у реабілітаційній діяльності фахівця з дитиною та її сім'єю (Горішна Н., 2020).

Дошкільний період соціалізації пов'язаний із процесом формування основних індивідуально-психологічних якостей особистості та створення передумов для розвитку соціально-моральних якостей. Особлива роль у реабілітації належить родині. Інноваційні технології реабілітації та соціалізації в даному віці: рання діагностика, рання інтервенція, лекотеки, рання соціалізація, патронаж, консультування і терапія сім'ї та ін.

Молодший шкільний вік – адаптація до соціального статусу школяра, засвоєння нового режиму життя, встановлення стосунків з учителем, дитячим колективом. Особлива роль у реабілітації відводиться школі, вчителю. Інноваційні технології: інтеграція, інклюзія, арт-терапія, ігротерапія, окупаційна терапія тощо.

Підлітковий вік – період самоствердження, зміни стосунків із батьками та лями та світом дорослих загалом. Особлива роль у реабілітації належить одноліткам. Інноваційні технології: анімація, бібліотерапія, хобі-терапія тощо.

Юнацький вік – особистісне, соціальне та професійне самовизначення. Інноваційні технології: групи взаємопідтримки, профосвіта інвалідів, включення в громадські організації тощо.

Перспективний напрям у реабілітації та соціалізації дітей з обмеженими можливостями пов'язаний з інтегративним підходом. Суть цього підходу полягає в тому, що діти з обмеженими можливостями не є соціально відокремленими та ізольованими членами суспільства, беручи участь у всіх видах і формах соціального життя разом і нарівні з рештою, насамперед у навчанні. В історії освітньої політики щодо дітей-інвалідів відомі такі підходи: сегрегація (призводить до ізоляції), розширення доступу до освіти, інтеграція (навчання у звичайній школі, у корекційних класах), мейнстрімінг (розширення соціальних зв'язків, навчання в спеціальних інтернатах), інклюзія (включення до звичайного освітнього процесу, знято бар'єри, кожен учень унікальний і цінний).

Інноваційною формою організації соціально-педагогічної допомоги сім'ї є бібліотеки іграшок, серед яких виокремлюють лекотеки для дітей з особливими потребами та їхніх родин, метою яких є надання місця для зустрічі з професіоналами, можливостей співпраці, розроблення програм розвитку. За описом шведських авторів Е. Бьйорк- Акссон і Д. Бродін, до завдань підрозділу лекотеки входять задоволення освітніх потреб і психологічна підтримка дитини та сім'ї. Навколишнє оточення, підкреслення ролі гри та іграшок сприяють встановленню стосунків між батьками і командою абілітації (Богуцька Н.К., Кордунян Н.В., 2019).

До технологій соціальної підтримки сім'ї належать програми раннього втручання. У 1986 р. на підставі результатів значної кількості досліджень у різних галузях розвитку дітей Конгрес США дійшов висновку, що для зменшення ймовірності відставання в розвитку та підвищення здатності родин задовольняти особливі потреби дітей від народження до трьох років із груп медичного, генетичного та соціального ризиків необхідно розвивати всебічну, скоординовану, багатодисциплінарну, міжвідомчу програму служб раннього втручання.

У міру реалізації в план вносять дати зустрічей із дитиною і сім'єю та основні досягнуті результати.

Центральним етапом реалізації програми є проведення заходів і процедур раннього втручання. У своїй більшості соціально-педагогічні програми обслуговування дитини та сім'ї ґрунтуються на використанні спеціально створених для цих цілей посібників. У кожному посібнику описано етапи розвитку та вміння, якими має оволодіти дитина в дитячому та ранньому віці. У посібниках наведені цілі та завдання, що стоять перед фахівцем у сфері раннього втручання, і спланована послідовність навчальних дій, що сприяють розвитку дитини. Більшість із них містять опис розвитку і програми дій у пізнавальній, соціальній, емоційній галузях, у сфері розвитку мови і мовлення, великої та дрібної моторики, самообслуговування. Здебільшого посібники розробляються на підставі точки зору, що діти з особливими потребами проходять ті самі етапи розвитку, що й діти, які діти, які нормально розвиваються. Після закінчення програми раннього втручання співробітники мають передбачити організаційні, соціальні та психологічні заходи, які сприятимуть більш легкому переходу дитини та сім'ї в наступну програму (Гоцко Г. І., Лапін А. В., Сурмай А. В., Щуцька О. І., 2018).

Серед технологій соціальної роботи особливе значення в реабілітації дітей з обмеженими можливостями мають терапевтичні технології (трудотерапія, імаготерапія, гарденотерапія, соціотерапія та ін.).

Окупаційна терапія – терапія щоденними заняттями, інтегральна частина комплексної програми медичної, соціальної та психолого-педагогічної реабілітації. Цю терапію застосовують досить широко, починаючи від стимуляції рефлексів недоношених немовлят, включно з навчанням навичок повсякденної діяльності індивідуально або в групі. Вона передбачає вироблення навичок особистої гігієни або ведення домашнього господарства, набуття робочої вправності та професійних навичок (Кахнович С. В., 2016).

Низку розглянутих інноваційних підходів і технологій адаптовано і реалізовано у вітчизняних соціальних службах і установах освіти багато інших технологій тільки опановують. Особливе значення нові теоретичні та практико-орієнтовані моделі реабілітації та соціалізації дітей з обмеженими можливостями мають у процесі підготовки фахівців соціальної роботи, у системі підвищення кваліфікації спеціалістів соціальної сфери на основі міждисциплінарного, системного, комплексного підходів.

Анастасія МАРТИНЮК

студентка, ВСП ЗВО «ВМУРЛ «Україна»

Житомирський економіко-гуманітарний інститут

ДЕВІАНТНІ ПРОЯВИ В БАТЬКІВСТВІ

Соціальна профілактика девіантних проявів батьківства та материнства багато років турбує громадськість, психологів, соціальних працівників, педагогів та правоохоронців - практиків багатьох країн світу. Профілактика правопорушень є передусім проблемою педагогічною, бо вона пов'язана з вирішенням певного кола виховних завдань. Батьківство у патріархальних родинах характеризується, як носій влади, приклад для наслідування, наставником у позасімейній, суспільно-трудої діяльності.

Уявлення про роль батьків у сім'ї передавалися з покоління в покоління, об'єктивувалися в народних звичаях і обрядах через предмети матеріальної та духовної культури. У сучасних родинах традиційні цінності батьківства змінюються на фоні гендерної рівності через залучення жінок до реалізації в професійній сфері, особливо економічна нестабільність призводять до змін.

Стан розвитку суспільства, який існує на сьогодні, свідчить про наявність значних диспропорцій систем та реальними умовами в житті. На думку науковців практиків, зокрема, С. Гончаренка, І. Язюна, В. Кудіна, Н. Нічкало, В. Рибалка, С. Сисоєва та інших, існують причини кризи в сучасному світі. Однією з них є те, що з більшою силою поглиблюється розрив між якістю навчання і особистими та професійними запитами, а також потребами молоді, наступною - загострення глобально-екологічних і світоглядних проблем сучасності. Перед життям ставиться питання про необхідність і доцільність змін пріоритетності в методології навчання і виховання майбутніх батьків.

Девіантне материнство/батьківство - є гострим питанням в області дослідження в соціології, психології як у практичному, так і в теоретичному аспекті. Вивченням материнства як соціально-культурного феномену займалися такі науковці, як Т. Кисельова, В. Раміх; материнство як частину особистої сфери жінки та забезпечення умов для розвитку дитини пропонується в працях Р. Овчарової, Г. Філіппової та інших; материнству жінок-одиначок підліткового віку приділяли увагу такі науковці: Е. Матвєєва, Г. Радчук, Г. Філіпова та інші.

На теперішній час проблема матерів, що проявляють по відношенню до своїх дітей зневагу та насильство та відмовляються від них, досить актуальна і в нашій країні. У таких родинах порушені дитячо-батьківські відносини, що викликають відхилення у психічному розвитку та знижений емоційного стану у дітей. У зв'язку з цим не можна ігнорувати прояви зростання девіантного материнства. Девіантну поведінку розглядають як послідовність вчинків, що не відповідають розвинутому суспільству, в якому розвивається людина.

Як вважає В.І. Брутман через відсутність сприятливого дитячого комунікативного досвіду майбутніх батьків можливі наслідки девіантного материнства. Через агресивність з боку батьків, діти стикаються з проблемою порушених процесів ідентифікації як на психологічному так і в емоційному рівні. Ці наслідки призводять до того, що діти відмовляються ідентифікувати себе як мати чи батько в майбутньому. У зв'язку з чим спочатку для формування материнської поведінки необхідним є позитивний досвід та на цій основі емоційна сепарація від неї (Брутман В.І., 2012).

Отже, проблемам девіантного материнства важливо приділити особливу увагу. Девіантне материнство стикається з низкою проблем, а саме:

- 1) посилення окремих компонентів материнської готовності, їх гармонізація;
- 2) пов'язані з адаптацією до вагітності та народження дитини (підвищений рівень тривожності, страхи, депресивні стани та інше);
- 3) пов'язані з порушенням материнсько-дитячих взаємин;
- 4) прояв відкритого нехтування дітьми, насильства над ними;

- 5) прояв прихованої агресії, яка спричиняє емоційне неблагополуччя дитини та відхилення в її психічному розвитку;
- 6) пов'язані з жінками, що відмовляються від своїх дітей;
- 7) раннього підліткового материнства;
- 8) материнства одиноких жінок;
- 9) пов'язані зі зниженням рівня готовності до материнству (О.Бондарчук, 2001).

Отже, вирішення проблеми профілактики девіантного батьківства, повинно включати цілий комплекс заходів, здійснюваних на різних рівнях держави і суспільства. Ці заходи відносяться до масштабів загальної соціальної політики держави спрямовані на суспільство. Однією з причин девіантного материнства в Україні є недостатнє статеве виховання підлітків. Батьки та освітні установи мало часу відводять на цілеспрямоване статеве виховання підлітків унікаючи тематики. Технології соціальної роботи та діяльності, є виховання батьківських почуттів і обов'язків до дітей. Виховання майбутніх батьків є широким і глибоким завданням. Доцільно розробляти методи профілактики девіантного материнства, що сприятиме формуванню компетентності такої поведінки.

Ян МЕН'І,

*аспірантка кафедри соціальної освіти та соціальної роботи,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Київ*

ВПЛИВ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ОСОБИСТІТЬ СТУДЕНТА

Кожному закладу вищої освіти необхідно враховувати вплив освітнього середовища та ключових соціокультурних чинників, що його визначають, і надати йому креативності у наданні освітніх послуг та формуванні освітньої особистості. З іншого боку, це дає можливість краще зрозуміти, в якому закладі навчається здобувач вищої освіти, його соціокультурне середовище, які умови створюються щодо навчання, творчого розвитку, самостійного життя. Це дає можливість побачити, як відбувається підготовка.

Позитивний вплив соціокультурного освітнього середовища визначає успішність особистісних здібностей студентів, пов'язаних із життям у багатонаціональному суспільстві, гармонізацією етнокультурних взаємин, запобіганням іноземного відчуження, підвищенням толерантності. Комплексний характер таких впливів проявляється в системі взаємин між суб'єктами навчально-виховного процесу. Зміст цих відносин є основним показником безпечної якості освітнього середовища ЗВО, що залежить, зокрема, від небезпек самого суспільства. При цьому соціокультурне освітнє середовище може слугувати джерелом ризику, його впливу на якість навчального процесу та у досягненні цілей професійного та особистісного зростання майбутніх фахівців. Такі ризики носять соціально-психологічний характер і є ситуаціями міжособистісної невизначеності через втрату відчуття напрямку (психічні та ідентичні зміни), які можуть мати позитивні та негативні сценарії розвитку (М. Дем'янюк, 2017).

Соціокультурне освітнє середовище, побудоване на цінностях етнічної освіти, визначається як єдиний простір, де реалізуються цілі, процеси, результати та перспективи професійного розвитку особистості. Загальними завданнями побудови соціокультурного освітнього середовища є засвоєння та унеможливлення студентами етнокультурних цінностей та їх застосування у професійній діяльності. Етнічні та культурні цінності доцільно розглядати як сукупність пізнавальних, розвивальних і виховних можливостей. Розвиваючий аспект має на меті формування емоційно-мотиваційної системи етнокультурного формування майбутніх особистостей. Виховний аспект сприяє формуванню морально-етичних та естетичних якостей особистості та вміння застосовувати етнографічні знання до соціокультурного середовища (Н. Геворгян, 2020).

В організації соціокультурного освітнього простору закладу вищої освіти, як сприяє розвитку соціальних здібностей студентів, доцільно визначити такі чинники, що взаємодіє студент-викладач, ставлення до світу, культурні зв'язки та діяльність. Інша структурна група – це складова реалізації, що забезпечує функціонування соціокультурного освітнього простору – форма функції, управління та автономії, організації безпосереднього та зворотного зв'язку між компонентами. Компоненти орієнтації (рівні, сфери, актуальні орієнтації) визначають функціональні характеристики соціокультурного простору (О. Чернишов, 2010).

Доречно зазначити, що питання формування соціокультурного середовища у ЗВО – це умова соціально-особистісного розвитку та саморозвитку особистості.

Практика засвідчує, що елементами формування соціокультурного середовища у закладі вищої освіти є: гуманітарна складова ЗВО; видавничо-інформаційні центри; бібліотеки; спортивно-оздоровчі комплекси; навчальні та систематичні літературні виставки; молодіжні центри; навчальні приміщення; кабінети; лабораторії; буфети; студентські гуртожитки; лікувально-оздоровчі центри; стійкий морально-психологічний клімат в колективі; культура спілкування та міжособистісних стосунків між студентами, викладачами та співробітниками; вільний обмін науковою інформацією; творча атмосфера; автономність; тісна взаємодія влади, студентів і викладачів ЗВО; оперативна інформація про діяльність творчих колективів, соціальних груп, центрів дозвілля; центр культурного мистецтва (Л.Ордіна, 2022).

Формування соціокультурного середовища у закладі вищої освіти характеризується такими особливостями, як:

- суттєвим характером, оскільки, з одного боку, соціокультурне середовище може бути відокремлене від освітнього середовища, а з іншого - містить певні структурні елементи, а відсутність хоча б одного з них порушує логіку формування;

- структурованістю, тому що воно складається з певних структурних елементів; відсутність хоча б одного порушує логіку і динаміку формування соціокультурного середовища у закладі вищої освіти;

- відкритістю, середовище часто є сприйнятливим до стратегічних змін, які відбуваються в соціокультурній сфері суспільства;

- ієрархічністю, оскільки середовище побудовано з елементів, кожен з яких також є складною підсистемою.

З огляду на зазначене вище, доцільно зауважити, що процес формування соціокультурного середовища у закладі вищої освіти є багатofункціональний і багатовекторний. Він повинен бути спрямований на формування таких елементів, як: ціннісне ставлення до культури і традицій інших народів і представників етнічних і соціальних груп; необхідність розуміння способу мислення та мислення українського народу; бажання зрозуміти цінності сучасного українського суспільства; індивідуальне ціннісне ставлення до Батьківщини, необхідність діяльності на її благо; мотивація ідентичності та приналежності до українського народу; ціннісне ставлення до майбутньої професії, бажання її оволодіти, професійна самореалізація; ціннісне ставлення до себе, критична самосвідомість, правильна самооцінка; знання культури та традицій інших країн; знання про сутність патріотичних цінностей; знання базових цінностей майбутніх професій; роздуми про своє «Я» як про особистість, про свої дії та стосунки; знання внутрішнього світу інших і детермінанти їхніх дій і стосунків; здатність спілкуватися та взаємодіяти з представниками інших національностей відповідно до культурних, соціальних, морально-етичних та естетичних кодексів поведінки діяльність на благо Батьківщини, заснована на патріотичних цінностях; здатність до самоаналізу своїх цінностей, своїх вчинків і відносин; здатність аналізувати внутрішній світ «інших» та їх ставлення до себе; здатність будувати партнерські відносини з іншими на основі «суб'єкт-суб'єктної взаємодії».

Соціокультурне середовище ЗВО постійно розширює сферу життя кожного студента та збагачує його зв'язки з навколишнім світом. Чим багатofаспектніше соціокультурне середовище, тим більше кожен студент враховує інтереси, здібності та різноманітність суб'єктивного досвіду, набутого через спонтанну взаємодію зі ЗВО, сім'єю, навчанням та оточенням.

Вважається, що так буде легше розкрити індивідуальні здібності. Тому соціокультурне середовище ЗВО – це простір спільного життя студентів, викладачів, цінності, культура, сенс життя, методи культурної самореалізації, індивідуальні ресурси, формування якого вимагає докладання значних зусиль зі сторони усіх суб'єктів цього середовища.

Оксана МІХЕСВА

доцент, кандидат педагогічних наук,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ

СОЦІАЛЬНА ОПІКА НАД ДІТЬМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Складна ситуація в Україні, що зумовлена повномасштабним вторгненням країни агресора зумовила розгляд питання щодо здійснення соціальної опіки над дітьми, які залишилися без батьків. Відомі кричущі випадки загибелі батьків від обстрілів, розлучення батьків та дітей під час фільтраційних оглядів, примусове вивезення дітей з української території. За офіційними даними, оприлюдненими М. Кулебою на початок вересня, статус дітей, які втратили батьків внаслідок бойових дій – 110, у 229-х дітей свідомство про смерть батьків відсутнє або не зареєстроване, про батьків 125 дітей взагалі нічого не відомо. Зрозуміло, що це орієнтовні цифри, адже відсутні статистичні дані щодо невідконтрольних окупованих територій. Значний вплив війни на цивільну інфраструктуру, економічні та соціальні проблеми загострюють напругу та значним чином впливають на дітей та сім'ї загалом, масове переміщення сімей з небезпечних районів, евакуація дітей без супроводу батьків чи інших законних представників все це зумовило появу нової категорії дітей.

Тому перед державою постало питання щодо здійснення соціальної опіки над такими дітьми. Адже процедура всиновлення чи встановлення опіки є досить складною та тривалою. Відповідно урядом прийнято рішення на період військового стану спростити дану процедуру, а особливо для тих дітей, які залишилися без батьківського піклування внаслідок не визначення місця знаходження батьків чи законних представників. Дана форма має назву «тимчасове влаштування» і передбачає зменшення переліку необхідних документів для його оформлення.

У березні 2022 року Постановою Кабінету Міністрів України № 349 було внесено зміни до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану. Оновлена відповідно до змін редакція Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» була доповнена новим розділом «Особливості влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, у тому числі дітей, розлучених із сім'єю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану».

Діти, які залишилися без піклування батьків під час воєнного стану за рішенням Міністерства соціальної політики можуть бути влаштовані у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу на умовах тимчасового влаштування, а також скористатися таким правом можуть особи, які перебувають у сімейних, родинних відносинах з дитиною (у тому числі хрещені батьки) (І. Яніцька, 2022).

На сьогодні чинне законодавство не давало можливості влаштувати дітей, які внаслідок військового стану залишилися без опіки батьків влаштувати до сімейних форм виховання, крім цього значна кількість представників родини зіштовхнулася з проблемою збору документів, які в умовах воєнного стану дуже важко зібрати. Тому для забезпечення кращих інтересів дітей, а особливо тих які травмовані війною, розлукою з рідними та іншими травмуючими чинниками Міністерством соціальної політики України напрацьоване рішення, яке дає можливість дитині, яка перебуває без батьківського піклування під час воєнного стану бути влаштованою на правах тимчасового влаштування в прийомні сім'ї, ДБСТ або за спрощеною процедурою на правах

опіки чи піклування бути влаштованою у сім'ю родичів. Що дозволяє діяти в найкращих інтересах дітей та дає можливість їм перебувати в сімейному оточенні, до періоду поки не буде з'ясовано доля їх батьків (О. Міхєєва, 2022)

У чинному законодавстві прописаний алгоритм влаштування дітей батьки яких загинули і наявне свідоцтво про смерть; для дітей у яких відсутні близькі родичі (бабуся, дідусь, повнолітні сестри, брати, мачуха чи вітчим); дітей, батьки або близькі родичі яких не виходять на зв'язок, перебувають у місцях ведення бойових дій чи активних обстрілів, під завалами чи поранені в лікарнях.

Для здійснення опіки чи піклування над такими дітьми представникам з числа родичів дитини необхідно звернутись до служби у справах дітей за місцем свого проживання чи перебування дитини. При цьому родичі мають подати спрощений пакет документів, а саме: заяву; копію паспорта; документи, що підтверджують сімейні чи родинні зв'язки з дитиною; довідку від нарколога чи психіатра про відсутність перебування на обліку; довідку про відсутність чи наявність судимості опікуна. Також під час воєнного стану опікунам чи піклувальникам не обов'язково проходити курси з навчання виховання дітей, які залишилися без піклування батьків (Ж. Петрович, 2022).

Термін розгляду таких документів становить один місяць. Після позитивного рішення Служба у справах дітей повинна видати наказ про тимчасове влаштування дитини, що є підставою перебування дитини у сім'ї родичів та дає можливість представляти інтереси дитини.

Також уряд України запустив ще одну із послуг соціальної опіки на дітьми, яка називається «тимчасовий прихисток». Дана послуга передбачає свідоме взяття до себе дитини, яка залишилась без піклування батьків на тимчасове утримання родичами. У зв'язку з цим ініційовано створення та введення в дію чат-боту «Дитина не сама». Через дану програму можна знайти дитину, яка потребує тимчасового прихистку та сім'я може отримати відповідну інформацію, яка допоможе з'ясувати проблемні питання. Особливістю є те, що з такою дитиною не можна виїжджати за кордон, держава не надаватиме матеріальну допомогу і всі фінансові зобов'язання щодо утримання дитини родина бере на себе.

За кожною родиною, яка готова взяти дитину на тимчасове утримання закріплюється соціальний працівник, який буде консультовати такі сім'ї, визначати умови проживання дитини та контролюватиме чи не порушуються законні права дитини.

Отже, така спрощена процедура дає можливість підтримати дітей, які в ході військових дій залишилися без піклування батьків та забезпечити їх перебування в сімейному оточенні, що ефективно сприятиме їх відновленню і допоможе швидше їм адаптуватися та соціалізуватися.

Важливим залишається аспект злагоджених дій всіх соціальних інституцій для надання підтримки безпосередньо самій дитині та тій сім'ї, яка згодилася на тимчасове утримання таких дітей. Кожна дитина потребує допомоги, але діти, які залишилися без піклування батьків можуть перебувати у зоні підвищеного ризику.

Іванна МУЗИКА
здобувач вищої освіти І-го (бакалаврського) рівня
Освітня програма «Соціальна робота»
Національний авіаційний університет, Київ
Марина РАДЧЕНКО
Кандидат психологічних наук, доцент
Національний авіаційний університет, Київ

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДОЮ СІМЕЮ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

У контексті сучасних викликів та кризових явищ інститут молодого родини в Україні також переживає кризові періоди, оскільки є достатньо чутливим до політичних та соціальних потрясінь. Молоді сім'ї гостро реагують на потрясіння з огляду на свої особливості, а саме – їм

складніше за інших адаптуватися до пандемії, війни, тож вони відчують потребу в підтримці та допомозі, яку мають пропонувати соціальні служби у рамках соціальної роботи. Глобальна невизначеність та криза як на рівні нашої країни, так і на світовому рівні, усе це посилює негативні тенденції розвитку сімейних відносин загалом та молодих сімей зокрема. В умовах запровадження воєнного стану молоді родини дійсно стали ще більш чутливими до кризи, погіршилося їх соціально-економічне становище, що, на жаль, стає загрозою розвитку інституту молодих сімей в Україні.

Молода сім'я виступає певною моделлю суспільства, з усіма притаманними їй соціальними зв'язками та відносинами. У молодій сім'ї здійснюється народження та виховання нових членів суспільства, вона є осередком суспільного розвитку, тож дуже важлива роль у формуванні людини належить молодим сім'ям та їх готовності до виховання своїх дітей (Дружинін В.М., 2008). Таким чином, поняття молоді сім'ї особливо важливе для дослідження, з огляду на роль молоді родини у формуванні майбутнього дитей.

У рамках наукового дослідження під молодією сім'єю пропонуємо розуміти сім'ю, після укладення шлюбу якою ще не минуло більше трьох років, а також у якій обидва члени родини не досягли віку тридцять п'ять років, а також це сім'я, яка складається з одного з батьків віком до тридцять п'ять років та неповнолітньої дитини (Піча В.М., Хоронжий А.Г., Кліманська Л.Д., Савка В.С., 2008). Зазначене визначення достатньо влучно розкриває сутність поняття молоді сім'ї, тож воно було обрано у якості робочого в рамках проведеного наукового дослідження. У сучасних реаліях молоді родини стикаються з дуже великою кількістю викликів та загроз, які істотно послабилися в умовах воєнного стану в Україні. Зазначене робить молоді сім'ю однією з найменш захищених груп населення, це дійсно одна з найбільш незахищених соціальних груп, яка істотно потребує підтримки з боку держави. У контексті зазначеного посилюється важливість та актуальність соціальної роботи з молодією сім'єю, оскільки це може стати дійсно ефективним інструментом подолання актуальних криз.

Важливо також додати, що ключовим принципом у соціальній роботі з молодими сім'ями виступає принцип самозабезпечення (Кузьменко Т.М., 2010). Зазначений принцип дійсно характерний соціальній роботі з молодими сім'ями, що відзначає достатньо широке коло дослідників. Тож зазначений принцип є дуже важливим, оскільки головною метою соціальної роботи є дати молодій сім'ї усі необхідні інструменти, механізми та ресурси для того, аби члени молоді родини самостійно розвивали свою сім'ю. Щодо основних напрямків соціального обслуговування молодих сімей, вони наступні:

- підготовка молоді до сімейного життя
- робота з молодими сім'ями зі стабілізації сімейних стосунків
- розв'язанні проблем сімейного виховання

Наступним напрямом роботи із молодією сім'єю є стабілізація сімейних стосунків у молодій сім'ї. Зазначений напрям соціальної роботи відрізняється від попереднього тим, що має справу вже не з потенційними, а реальними викликами молоді родини, які вона зустрічає на шляху розвитку шлюбно-сімейних відносин. До зазначеного напрямку соціальної роботи відносять напрями:

- профілактика дисгармонії сімейних відносин
- розв'язання сімейних конфліктів
- організація вільного часу сім'ї, допомога в організації сімейного господарювання та побуту.

Таким чином, узагальнені основні напрями стабілізації сімейних стосунків у молодій сім'ї, які у своїй сукупності розкривають зміст обраного для дослідження напрямку соціальної роботи з молодією сім'єю.

Людмила НЕЙЖПАПА,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Київ

ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ЗДОБУВАЧІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Зміст та форми соціально-педагогічної роботи з батьками здобувачів освіти обумовлюються групою таких показників, як тип сім'ї та проблемами, які існують в сім'ї. Класифікація типів сімей відбувається за різними критеріями, наприклад, за терміном перебування у шлюб і наявністю дітей - молоді, досвідчені; бездітні, одностітні, багатодітні, прийомні, опікунські; за рівнем матеріального достатку: малозабезпечена сім'я, заможна сім'я, елітарна сім'я; за особливими умовами сімейного життя: студентська сім'я, дистантна сім'я; позашлюбна сім'я; за якістю сімейних взаємин: благополучні сім'ї, неблагополучні сім'ї та інші (А.Капська, 2012).

Оскільки, ми визначаємо зміст роботи соціального педагога саме з батьками здобувачів, то пріоритетною для нас є запропонована Т. Алексеєнко класифікація типів сімейного середовища. Вона визначає сімейне середовище як сукупність матеріальних і духовних цінностей сім'ї, способу життя, особистісних характеристик, особливостей взаємодії її членів і розподілу сімейних ролей, стилів батьківського виховання, які утворюють специфічний морально-психологічний мікроклімат, сприятливі чи несприятливі умови для розвитку та самореалізації кожного члена сім'ї (Т.Алексеєнко, 2017).

На думку Т. Алексеєнко, специфічність кожного сімейного середовища визначають характерні його умови, обумовлені типом сім'ї. У найбільш загальному вигляді вони можуть бути: сприятливими (такими, що забезпечують повноцінність розвитку особистості і стимулюють до кращих самопроявів), нейтральними, байдужими (де кожен живе, співіснує сам по собі), агресивними (пригнічують особистість і не дозволяють реалізувати себе і свої потенції у кращих проявах). Вона визначає такі типи сімейного середовища: гармонійне; конфліктне; сімейне; ігрове; конкурентне; середовище співробітництва; структуроване сімейне середовище (нуклеарна сім'я, розширена сім'я, повна, одностітна, дводітна, багатодітна); неповне сімейне середовище (материнська сім'я, батьківська, дистанційна); реструктуроване (змінене) сімейне середовище (прийомна сім'я, ДБСТ, сім'я повторного шлюбу); тимчасове сімейне середовище (громадські шлюби, фостерна сім'я); соціально успішне (адаптоване до вимог суспільства); дезадаптоване сімейне середовище (з асоціальною поведінкою членів сім'ї, з педагогічно занедбаними дітьми); групи ризику (сім'я з дітьми з особливими потребами, з батьками що перебувають у в'язниці, з дітьми, що знаходяться у виправно-виховних колоніях); відкрите сімейне середовище; закрите; сільське; міське; полікультурне (Т.Алексеєнко, 2017). Всі виокремлені типи і підтипи сімейних середовищ відрізняються суттєвими домінуючими соціально-педагогічними характеристиками, які і зумовлюють зміст соціально-педагогічної роботи.

Організовуючи роботу з батьками здобувачів освіти соціальному педагога слід розуміти до якої категорії батьків вони належать. Так виділяють наступні типи:

1) батьків цієї категорії відрізняє високий рівень емоційно-моральної культури. Він виражений у стилі сімейного виховання, у манері спілкування дорослих з дітьми. Батьки приймають дитину як особистість, рахуючись з її інтересами і захопленнями. У цих родинх батьки прагнуть до єдності педагогічних вимог. Серйозно відносячись до виховання, ці родини легко йдуть на контакт із психологами і соціальними педагогами, прагнучи розширити свої пізнання в області педагогіки і дитячої психології.

2) у середньому рівень освіченості і культури батьків також високий. Але, на відміну від першої категорії, акцентування уваги йде на матеріальну забезпеченість. Разом з тим виявляється байдужість до інтересів і захоплення дітей. У неадекватних формах спілкування з

дитиною виявляється недолік емоційно-моральної культури батьків. У таких родинах часті порушення стилів сімейного виховання.

3) це сама патогенна ситуація для дитини. У таких родинах кожен живе своїм життям, низький рівень сімейної інтеграції. Рівень психолого-педагогічної освіченості батьків дуже низький, батьки не бажають отримувати допомогу з психолого-педагогічних знань. Унаслідок цього виховання дітей не приділяється достатньої уваги, виховання дитини не є життєво важливою проблемою (А.Капська, 2012).

Соціально-педагогічна робота в закладах освіти з батьками здобувачів передбачає здійснення:

1) діагностики проблем родинно-сімейного виховання або дитячо-батьківських стосунків;

2) консультування з питань захисту прав дитини в сім'ї; проблем, пов'язаних з вихованням дітей; проблем, зумовлених труднощами в розвитку та навчанні дітей; інтерес батьків до наявних у дітей здібностей, до особливостей віку;

3) просвітницько-інформаційної роботи з питань: педагогічної і соціально-психологічної готовності до виховання майбутніх або вже існуючих дітей; ролі батьків у формуванні у дітей адекватної поведінки по відношенню до різних категорій населення; атрибутів ролі матері і батька; відносин між дітьми; взаємовідносин різних поколінь у сім'ї; врахування вікових та статевих особливостей у вихованні; найбільш поширені помилки у вихованні; виховання дітей з відхиленнями у розвитку; організації режиму праці, навчання і відпочинку; фізичного, морального, естетичного та статевого виховання дітей у сім'ї; трудового виховання; основ спілкування у дитячому та підлітковому віці; причин та наслідків дитячої девіантності тощо;

4) профілактична робота спрямована на попередження та усунення негативних явищ в сім'ї щодо дітей з боку батьків або у їх найближчому оточенні з боку друзів, однолітків або старших за віком осіб, у формальних колективах і неформальних об'єднаннях;

5) корекційно-відновлювальна робота, спрямована на досягнення позитивних змін у відновленні конструктивних сімейних взаємостосунків; формування сімейного середовища, сприятливого для особистісного розвитку дитини; відновлення прав та законних інтересів дітей, які були порушені через неналежне чи недбале ставлення батьками до виконання своїх обов'язків щодо малолітніх/неповнолітніх дітей або внаслідок дій осіб із соціального оточення дитини чи сім'ї».

У процесі соціально-педагогічної роботи з батьками фахівці використовують різноманітні форми роботи: індивідуальні, групові, масові. Відтак, використання індивідуальних форм роботи (інтерв'ювання, співбесіда, консультування, інформування, листування) доцільне під час адаптації дитини чи членів її сім'ї до нових соціокультурних умов, допомоги в подоланні складних життєвих обставин, у період емоційно нестабільних станів тощо. Групові форми роботи (тренінг, семінар, лекторій, курси, консультпункт, сімейний клуб, школа молодих батьків, відеолекторій, зустрічі зі спеціалістами, прес-конференція, вечір запитань та відповідей, конкурс, виставка, круглий стіл, група самопомогі, ігрові програми та ін.) спрямовані на виявлення проблеми, сприяють їх розв'язанню, розвивають необхідні навички. До групових форм роботи доцільно залучати членів громади (близьке оточення, сусіди), які небайдужі щодо подолання складних життєвих обставин сім'ї та соціальну мережу родини (групу людей, які впливають на соціальну адаптацію сім'ї). покращенню сімейного середовища, налагодженню стосунків «батьки-діти», збереженню спроможної та активної сім'ї, культивуванню поваги до поглядів членів сім'ї, сприяє проведення сімейних групових нарад (СГН). Сімейна групова нарада – збори членів розширеної сім'ї та її оточення з метою ухвалення рішення щодо шляхів виходу сім'ї зі складних життєвих обставин. Масові форми роботи (тематичні дні, тематичний тиждень, культурні акції та заходи в мікрорайоні, благодійна акція, тематичний вечір, тематичні передачі на радіо та телебаченні, рекламна кампанія) передбачають привернення уваги великої кількості батьків до різних проблем, стимулювання

громадської благодійності, толерантності та гуманізму, пропагування цінності здорового сімейного життя тощо.

Зміст та форми соціально-педагогічної роботи з батьками мають бути спрямовані на підтримку сім'ї, надання їй необхідної допомоги, активізацію її членів, представників її найближчого оточення, мотивацію батьків до самостійного вирішення проблем, педагогізацію сімейного середовища, що, в свою чергу, сприятиме ефективній соціалізації особистості дитини.

Наталя НОВІКОВА

*старший викладач кафедри соціальних технологій
Національний авіаційний університет, Київ*

Іван ПАЗИНЯК

*здобувач вищої освіти 1-го (бакалаврського) рівня
Освітня програма «Соціальна робота»
Національний авіаційний університет, Київ*

СОЦІАЛЬНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Соціальне проєктування – це технологія соціальної роботи, що дозволяє реалізовувати проєкти, спрямовані на покращення якості життя людей. Ця технологія включає в себе поетапне планування та реалізацію проєкту, з орієнтацією на досягнення певної мети.

Основою соціального проєктування є залучення людей до різноманітних ініціатив, робота з громадськістю та розвиток співпраці між різними суб'єктами.

Початковим етапом соціального проєктування є виявлення соціальних проблем та потреб громади. Для цього проводяться аналіз ситуації, опитування мешканців, спостереження та інші методи. Наступним кроком є створення концепції проєкту, що містить в собі опис мети, завдань, ресурсів, термінів та інших характеристик проєкту.

Соціальне проєктування повинно базуватися на певних принципах. Одним із головних принципів соціального проєктування є обмеженість. Цей принцип передбачає визначення чітких та вимірюваних завдань, конкретних строків їх реалізації, визначення ресурсів, необхідних для реалізації проєкту. Це дозволяє контролювати процес реалізації проєкту та досягати поставлених цілей у відведений термін. Принцип цілісності та послідовності передбачає забезпечення логічної побудови частин проєкту, які взаємодіють між собою та доповнюють до досягнення загальної мети проєкту. З цією метою проєкт повинен бути поділений на окремі частини, які можуть бути розроблені та реалізовані окремо, але водночас мають бути чітко зв'язані між собою.

Для успішної реалізації соціального проєкту доцільно залучати зацікавлені сторони. Це можуть бути як представники державних органів, так і громадські організації, благодійні фонди, бізнес-структури та інші. Важливо забезпечити активну участь усіх зацікавлених сторін на кожному етапі реалізації проєкту, а також реалізувати їх координацію та співпрацю. Така взаємодія дозволить враховувати думку та інтереси різних груп населення, місцевої влади, державних та недержавних організацій, бізнесу та інших зацікавлених сторін при розробці та реалізації соціальних проєктів, що забезпечить взаємодію та підтримку між різними групами населення, знизить ризики конфліктів та сприятиме успішній реалізації проєктів.

Соціальне проєктування передбачає постійний моніторинг та оцінку реалізації проєкту. Це дозволяє вчасно виявляти проблеми та помилки, коригувати дії та забезпечувати ефективність реалізації проєкту, що досягається через дотримання принципів прозорості управління проєктом та інформування громадськості про його результати.

У процесі соціального проєктування також важливо враховувати можливості та обмеження наявних ресурсів. Це означає, що необхідно забезпечувати раціональне використання фінансових, матеріальних, людських та інших ресурсів.

Соціальне проєктування дозволяє розв'язувати складні соціальні проблеми та забезпечувати підтримку тих, хто її потребує. Його використання може допомогти досягти більшої ефективності соціальних програм та проєктів, що відображається в поліпшенні якості життя населення. Отже, соціальне проєктування виступає як важливий інструмент соціальної роботи, що має значний потенціал для досягнення соціальної справедливості та розвитку суспільства в цілому.

Таким чином, соціальне проєктування є важливим інструментом соціальної роботи, який дозволяє ефективно вирішувати соціальні проблеми та забезпечувати підтримку населення. Важливо дотримуватись принципів обмеженості, цілісності та послідовності, забезпечувати участь різних зацікавлених сторін та постійний моніторинг та оцінку реалізації проєкту. Тільки за таких умов соціальні проєкти можуть бути ефективним інструментом для забезпечення соціальної підтримки та вирішення соціальних проблем населення. Зокрема, соціальне проєктування дозволяє визначити потреби населення та спрямовувати зусилля на їх задоволення. В результаті, проєкти можуть бути спрямовані на розв'язання різних соціальних проблем, таких як безробіття, бідність, бездомність, наркоманія, алкоголізм, дитяча безпека та інші.

Наталія НОВІКОВА
старший викладач кафедри СТХ
Національний авіаційний університет, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ПАСАЖИРІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ АЕРОПОРТУ

Гуманне та дбайливе ставлення до людей, які позбавлені можливості вести повноцінне життя внаслідок фізичних або психічних вад є одним із найважливіших чинників прогресивного розвитку суспільства. Авіація, також, не стоїть на місці, швидко прогресує і з кожним днем виходить на більш високий, якісний рівень обслуговування.

Соціальний супровід є однією з технологій соціальної роботи, яка в 90-х роках минулого століття почала активно розвиватися на теренах України. Основною її функцією була підтримка прийомної сім'ї і лише з подальшим розвитком соціальної роботи дана технологія почала використовуватися в роботі з іншими категоріями клієнтів. В основі соціального супроводу лежить модель «ведення випадку», яка активно використовується як в США – case management та у Великобританії – care management вже давно. Якщо розглядати правову наповненість поняття «соціального супроводу», то у більшості законів України воно розглядається як вид соціальної роботи, спрямованої на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу або ж як форма соціальної підтримки (Т.Серга, 2011).

Говорячи про організацію та впровадження соціального обслуговування пасажирів з особливими потребами в аеропортах, які надають повний пакет послуг для такої категорії, можемо розглянути як це працює на прикладі аеропорту (АП) «Бориспіль».

Для належного обслуговування в АП «Бориспіль» осіб з особливими потребами створено такі зручності:

- Достатня кількість візків, милиць та амбуліфтів.
- Супровід осіб з обмеженими можливостями працівникам соціальної служби аеропорту.
- Облаштовані окремі зали очікування для комфорту пасажирів.
- Приміщення залів очікування, контролю на безпеку, накопичувача, а також вихід на перон знаходяться на одному рівні.

- Для осіб з вадами слуху облаштовано наочне інформаційне табло в залах очікування та накопичування.

- Для осіб з вадами зору в приміщенні аеропорту встановлено гучномовці для оголошення.

- Жіночі та чоловічі санвузли мають окремі кабінки для заїзду на інвалідних візках.

- На стійках реєстрації існують окремі черги, відокремлені спеціальними тенсаторами, де приймаються пасажирів з обмеженими можливостями позачергово.

Обов'язки з обслуговування пасажира з особливими потребами при проходженні усіх формальностей в аеропорту покладаються на представника авіакомпанії, працівника соціальної служби та агента з обслуговування пасажирів та завідуючого медичним пунктом (при необхідності).

Соціальний працівник аеропорту зустрічає пасажира, після перевірки потрібних документів та супроводжує його далі. При наявності у пасажира багажу допомагає доставити багаж до стійки реєстрації. Реєстрацію квитків, багажу, контроль на безпеку, митний догляд, паспортний контроль такої пасажира здійснює позачергово у супроводі агента. Після проходження усіх формальностей пасажира знаходиться в зоні вильоту. Після оголошення про початок посадки на рейс, агент супроводжує пасажира до виходу на посадку, і проводить його на борт повітряного судна першим, перед початком посадки усіх інших пасажирів. Транспортування пасажира з обмеженими можливостями по пасажирському трапу, амбуліфту та в салоні повітряного судна здійснюють також працівники соціальної служби аеропорту.

Так само, при отриманні інформації про те, що на рейсі буде пасажира з обмеженими можливостями, призначається агент (працівник), для зустрічі, супроводу та обслуговування такого пасажира.

По прильоту агенти соціальної служби аеропорту організують висадку пасажира, позачергове проходження паспортного та митного контролю, при наявності багажу допомагає в доставці багажу від стрічки транспортеру видачі багажу до виходу з терміналу, при отриманні багажу та після проходження усіх формальностей передає пасажира з особливими потребами зустрічаючим особам. У разі відсутності зустрічаючої людини викликається представник авіакомпанії та агента з обслуговування для вирішення питань стосовно подальшого обслуговування пасажира.

Для забезпечення комфортного перебування пасажирів з особливими потребами в аеропорту соціальний працівник повинен дотримуватися певних правил спілкування:

- пропонуючи допомогу, потрібно зачекати, поки її приймуть і лише потім починати діяти.

- спілкування повинно відбуватися таким чином, щоб пасажира не відчував дискомфорту.

- бути уважним, терплячим та уміти слухати.

- Здійснювати комунікацію на високому рівні. Налагоджена комунікація на 80% зменшує стресову напругу у пасажира з особливими потребами.

- дивитися в обличчя співрозмовнику, підтримувати візуальний контакт.

- використовувати доступну мову, висловлюватись точно і по справі.

- уникати словесних штамів і образних виразів, сатири і натяків.

Звертатися до пасажирів, які мають порушення, необхідно, як до особистостей, так само, як до інших пасажирів. Не потрібно робити передчасних висновків на основі досвіду спілкування з іншими людьми з такою ж формою інвалідності (М.Кириленко, 2016).

Головне в роботі соціального працівника з пасажирами з особливими потребами – бути терплячим. Не можна перебивати і поправляти співрозмовника. Якщо Ви поспішаєте, краще, вибачившись, попросити зачекати пару хвилин і терміново покликати іншого агента, який зможе до кінця довести розмову з пасажиром та надати необхідну інформацію, допомогти.

Отже, пасажирам з обмеженими можливостями має надаватися безплатна особлива допомога, яка гарантує отримання цією категорією пасажирів послуг, передбачених для всіх

пасажирів. Така допомога включає надання інформації та вказівок у формі, зрозумілій пасажиром з функціональними порушеннями органів відчуттів та сприймання.

Суб'єкти авіаційної діяльності повинні вживати заходів з метою встановлення єдиних стандартів доступності транспортних послуг для осіб з інвалідністю з часу прибуття в аеропорт відправлення до виходу з аеропорту призначення (Про затвердження Авіаційних правил України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу»: станом на 8 лютого 2019 р. № 141/33112 / 2019).

Леся ОВЕРЧЕНКО

*студентка, ВСП ЗВО «ВМУРЛ «Україна»»
Миколаївський інститут розвитку людини*

КОМПОНЕНТИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ

У сучасному українському суспільстві дедалі більш актуальною стає проблема здоров'я студентської молоді. Соціальна ситуація нестабільності та воєнного стану роз'єднує соціальні та вікові групи. В умовах екологічного сьогодення в великих містах проблема здоров'я стає ще гостріше. Такі умови вимагають від молодого покоління гнучкості, високого рівня вмінь саморегуляції, самопомоги, які необхідні для подолання виникаючих життєвих випробовувань. Керуючи та контролюючи свій стан під час життєвих криз є показником зрілості. Проте, зростання серед здобувачів емоційної нестабільності, відчуття самотності та невміння долати життєві кризи, доводять, що особистість не є зрілою та не готова до життєдіяльності в умовах, які змінюються.

В наукових дослідженнях недостатньо вивчено розуміння компонентів психологічного здоров'я студентів. Огляд наукових робіт показує, що, особливості здоров'я є актуальним і недостатньо вивченим полем дослідження.

Вивченням психологічного здоров'я займалися Б. Ананьєв, Л. Божович, М. Боришевський, Б. Братусь, О. Васильєва, І. Дубровіна, Г. Костюк, О. Леонтєв, А. Лічко, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, Р. Немов, А. Прихожан, Є. Рогов, С. Рубінштейн та інші. Значна увага до дослідження проблеми психічного та психологічного здоров'я приділялась вітчизняними вченими-психологами, такими, як Г. Балл, С. Болтівець, І. Галецька, М. Жукова, О. Завгородня, В. Злишков, Н. Колотій, С. Копилов, Г. Ложкін, С. Максименко, Р. Сірко.

Нестабільність екологічного, економічного, політичного і соціального становища призводить до проблеми дезорієнтації людини в оточуючому її соціальному середовищі, а також неможливістю здійснювати об'єктивний прогноз свого майбутнього. У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема, пов'язана з функціонуванням, адаптацією і виробленням особистісних ефективних стратегій подолання життєвих ситуацій, пов'язаних з невизначеністю здобувачів освіти на сучасному етапі.

Функціональної зрілості людина досягає на початку юності. Оскільки популяція нейронів повністю сформована, надалі дозрівання нервової системи пов'язане лише з розгалуженістю відростків у кожного нейрона, мієлінізацією нервових волокон і розвитком гліальних клітин, які відповідають насамперед за живлення нейронів. Студентство виникло в XI-XII ст. з відкриттям в Європі перших закладів освіти. Об'єднання молодих людей, які свідомо та цілеспрямовано оволодівають професійними знаннями, уміннями та навичками, набувають професійних якостей, готуються до виконання важливих професійних функцій.

Термін «студент» (від лат. studentis (studentis) - такий, що старанно працює; той, що займається) означає того, хто наполегливо працює, робить справу, тобто опановує знання, вивчає (студіює) науку. Згідно із Законом України «Про вищу освіту», студент (слухач) - особа, яка в установленому порядку зарахована до навчального вищої освіти і навчається за денною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання з метою здобуття певної освітнього професійної програми.

Для студента характерним є активний розвиток та наполегливість у отриманні нових знань, моральних і естетичних почуттів, посилення свідомих мотивів поведінки, цілеспрямованості, рішучості і самостійності. Підвищення інтерес до майбутнього через цілі та сенс життя, обов'язок і відповідальність, любов і дружба та ін..

Однак, не кожен студент реалізує великі потенційні можливості досягнення високого рівня розвитку інтелектуальної та фізичної сфер. Це можливо пояснити як недостатнім розвитком свідомої регуляції власної поведінки, так і прихованою ілюзією.

Юлія ПІДВАЛЬНА

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З БЕЗРОБІТНОЮ МОЛОДІЮ

Безробіття негативно діє на молодих людей, деформуючи їх як особистісно, так і соціально. Знижуються життєві стандарти, з'являються прояви девіантної поведінки. Молодь, що на собі відчула негаразди безробіття, програє в конкурентній боротьбі з однолітками, не вірить в перспективи особистісного та професійного зросту, що приводить до її фактичного знецінення на ринку праці. Для суспільства це – втрата цінних трудових ресурсів, творчого потенціалу не лише сьогодні, але й в майбутньому.

Згідно з Законом України «Про зайнятість населення», безробіття – це «соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування» [5].

Трудова зайнятість – вагома частина процесу соціалізації молодої людини. Це суспільно корисна діяльність, що оплачується та дає змогу користуватись матеріальними благами. Її наявність, якість визначає економічні основи суспільної організації та дозволяє громадянам задовольняти не лише свої матеріальні потреби, але й реалізувати свій творчий потенціал.

При сьогоdnішньому рівні наукового прогресу та розвитку суспільства оптимальною вважають зайнятість, яка одночасно є повною, ефективною, продуктивною та вільно обраною. Ознаками прогресивної держави стає збалансований рівень пропозицій на ринку праці та попиту на трудову діяльність, а також наявність державних гарантій на цьому ринку.

При цьому молодь як вікова група займає найбільш неоднозначне положення на ринку праці як робоча сила. З однієї сторони, вона має такі однозначні переваги, як сучасна освіта, здоров'я, бажання знайти максимально вдале місце в суспільстві, реалізувати свої творчі нахили. З іншої – внаслідок малого життєвого та професійного досвіду, надмірних амбіцій та вікового максималізму, ця ж категорія населення вирізняється беззахисністю та неспроможністю в плані працевлаштування [1].

За даними Державної служби статистики в Україні [2] рівень безробіття в Україні для осіб 15-24 років досяг 18.9%, 25-29 років – 11.3%. Закінчивши навчальні заклади різних рівнів, 12% випускників не змогли працевлаштуватися. І це лише офіційні дані, що не можуть врахувати точні показники прихованого безробіття. Якщо проаналізувати найпопулярніші сайти з пошуку роботи, то в залежності від області кількість резюме на 1 вакансію коливається від 1.3 до 3.8 (Полтавська обл.). Окремо виділимо 2 області, Луганську та Донецьку. Ці дані не дають повної картини, але в разі перевищують офіційну статистику.

Згідно з опитуванням МОП [4] найбільшою групою безробітних молодих осіб складають випускники, що закінчили професійні заклади навчання різного рівня акредитації в віці 20-24 років. Кожна четверта молода людина на Україні шукає роботу довше, чим один рік (28.3%). При цьому чим довший час безробіття, тим нижчі потенційні можливості цієї особи, менші шанси отримати повноцінну роботу.

Помилковим буде вважати, що лише на Україні існує молодіжне безробіття. Насправді ця проблема стосується вікової категорії, яка вирізняється своїми психологічними, соціальними особливостями. Статистичні дані по всьому світу свідчать, що частина працездатного населення віком 18-35 років має найбільші проблеми з працевлаштуванням [3]. Зазвичай на цю вікову категорію приходиться коло третини всіх безробітних як в окремо взятих державах, так і в світі в цілому.

Молодий працівник після закінчення навчання фізично не в змозі оволодіти практичними навиками на рівні досвідчених працівників. Справа не лише в обмеженому часі, витраченому на отримання цих навиків. Часто навчальні заклади формують неправильно навчальні програми, не встигаючи за змінами наукового прогресу.

Молодь не має не лише робочого, але й соціального досвіду, щоб достатньо грамотно оцінити свої можливості. Частина оцінює їх занадто високо, прагнучи отримати посаду, яка вимагає навиків, вмінь та знань, яких не має вчорашній абітурієнт. Їх не влаштовує запропонована заробітна плата, яка зазвичай нижча, ніж у досвідчених спеціалістів, є питання до умов праці. Замість того, щоб влаштуватись на роботу по спеціальності, набути необхідний досвід і рухатись вперед по кар'єрному та професіональному шляху, вони відкидають таку можливість, поповнюючи ряди безробітних. Результат – швидка професійна деградація, оскільки незакріплені навички дуже швидко губляться.

Молодь, як частина населення з особливими потребами, можливостями та потенціалом, повинна бути першою, на кого зверне увагу держава, оскільки нехтування її працевлаштуванням може мати критичні наслідки для всього суспільства.

Тетяна ПЕТРЕНКО

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри СТХ
Національний авіаційний університет, Київ*

ВИКОРИСТАННЯ КОУЧИНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Сучасні суспільно-політичні та соціально-економічні зміни на міжнародному рівні зумовили розширення міждержавних взаємин, і на цьому тлі формування нових вимог до професійності соціальних працівників. Щоб забезпечити конкурентоспроможність та вільне продукування особистих можливостей працівника соціальної сфери в умовах глобалізації й демократизації, створити умови для надання ним якісних послуг, демонстрування високого рівня мобільного лідера, вміння активно реагувати на виклики сьогодення.

Сучасні реалії вимагають від соціального працівника здатності до розуміння та використання сучасних теорій, методологій і методів соціальних та інших наук, здатності до виявлення соціально значимих проблем і факторів досягнення соціального благополуччя різних груп населення, здатності професійно діагностувати, прогнозувати, проєктувати та моделювати соціальні ситуації, допомагати клієнтові знаходити в собі ресурси для саморозвитку і позитивних змін.

Затверджені стандарти вищої освіти дозволяють включити до змісту освітніх програм дисципліни, які забезпечують розвиток лідерської компетентності майбутніх соціальних працівників на коучинговому підході. На кафедрі соціальних технологій ФЛСК НАУ запроваджена дисципліна «Коучинг у професійній діяльності» (викладається з 2020 року).

Коучинг не є методом роботи для кожного. Він підходить лише для тих, хто прагне чогось у житті, має цілі, бажання, але потребує підтримки.

Мета коучингу – шляхом організованої взаємодії коуча і клієнта досягти цілей клієнта оптимальними шляхами і в оптимальний термін.

Кожна наступна зустріч – допомога клієнтові змінити власні дії і спосіб мислення, повірити у себе, свої сили, віднайти шляхи досягнення бажаного, коли це видається важким і нереальним.

При проведенні коучингу важливо дотримуватися певних принципів. Це допоможе коучу підвищити і проявити професіоналізм, психологічно забезпечити клієнта та фахівця, створить комфортні умови для роботи.

Вчені виділяють різні принципи коучингу. Спробуємо узагальнити і охарактеризувати їх і ми. Отже:

1. Принцип відповідальності. Якщо людина рухається до наміченої цілі, обирає свій шлях і темп, складає план руху, вона повинна розуміти, що особисто несе відповідальність за свій конкретний результат.

2. Принцип позитивності. Він означає віру в можливість клієнта і в досягнення позитивного результату. Всі люди мають здатність до розвитку, але змінюються тільки в тих випадках, коли хочуть цього і готові до змін.

3. Принцип спільності успіху. Коуч сприймає клієнта як партнера у процесі спільного пошуку рішення і досягнення мети. Він не домінує, не виступає в експертній позиції, не дає жодних порад і не говорить, що і як потрібно робити для досягнення мети.

4. Принцип активності. Активність клієнта є умовою проведення коучингу. Клієнт має бути налаштований працювати. Результат буде високим тоді, коли коуч має високу професійну позицію під час роботи, а клієнт активно рухається у напрямку виконання плану досягнення мети.

5. Принцип творчого підходу. Кожний клієнт унікальний, ситуації, що опрацьовуються, теж. Слід творчо ставитися до вибору стратегій і технік коучингу в кожній конкретній ситуації. У підборі моделей не може бути догм.

6. Принцип системності. Коуч повинен усвідомлювати, що клієнт і його ситуація в цілому – складна система, що складається з взаємозалежних елементів. Коуч повинен прораховувати можливі наслідки змін для системи в цілому і запобігати небажаним рішенням.

7. Принцип гнучкості. Практика свідчить, що майже кожна людина має чималі труднощі у разі спроби зробити щось нове, змінити себе. Разом з коучем клієнт розробляє поетапне формування нової стратегії змін. Завдяки цьому вірить у свої безмежні можливості та здібності, необхідні йому в подальшій діяльності. Формується гнучкість мислення, усвідомлення стереотипів і алгоритмів своєї поведінки.

Нами розроблена **Модель соціальної допомоги клієнтові соціальної роботи (далі МСД)** – це рекомендований підхід до проведення коуч-сесій, що дозволяє соціальному працівникові впроваджувати технологію коучингу безпосередньо в процес соціальної роботи і допомогти клієнтові (далі – КСР) досягти певних результатів і змін, а саме:

- ✓ визначення і усвідомлення своїх проблем;
- ✓ залучення у процес саморозвитку;
- ✓ виявлення і розкриття справжніх мотивів, здібностей, потенціалу та якостей для подальших змін;
- ✓ формування усвідомленості подій, що відбуваються;
- ✓ уміння формувати послідовні кроки до поставленого результату;
- ✓ формування уміння вимірювати результати змін.

У цілому із застосуванням технології коучингу процес соціальної допомоги стає більш результативним і позитивно впливає на КСР, мотивує його до подальших змін і розвитку, тому що передбачає послідовні кроки, кожен з яких має мету, результат і набір комунікаційних інструментів.

МСД складається з шести основних кроків, які пов'язані між собою певною дією соціального працівника з КСР.

1. Дослідження, збір інформації про клієнта, оцінка його потреб.

Мета цього кроку полягає у тому, щоб глибоко підготуватися до коуч-сесії з КСР, дослідити поточну ситуацію шляхом вивчення документів, зібраних про особу. Соціальному

працівникові-коучу слід проаналізувати інформацію і виявити проблему, у якій опинився клієнт, спираючись на результати органів опіки, служби у справах неповнолітніх, органів поліції тощо. Оцінити потреби клієнта.

2. Створити контакт, рапорт, зацікавити роботою.

Дати можливість КСР розказати про себе, допомогти усвідомити проблему, викликати потребу у необхідності змін. (Коучинг може починатися тільки тоді, коли людина усвідомлює потребу і хоче змінити своє життя). Можна запропонувати скласти історію про героя, використовуючи метафоричні картки. Це дасть можливість зрозуміти причину проблеми. Допомогти героєві вийти із скрутного становища.

3. Допомогти спрогнозувати результат, візуалізувати його.

Досягнення мети буде ефективним лише тоді, коли КСР візьме на себе відповідальність за результат. Разом з клієнтом скласти план коучингу.

Для цього можна провести невелику медитацію, або скласти історію про людину, у якій подібні проблеми. Візуалізувати і проаналізувати щасливий кінець історії.

Питання, на які клієнт має дати відповіді:

- Що саме треба змінити у Вашому житті?
- Що для цього треба зробити?
- Коли слід почати?
- Хто може Вам допомогти?
- Коли Ви готові почати діяти?
- З чого треба розпочати?
- Коли слід завершити план?
- Як Ви зрозумієте, що досягли бажаного?
- Що буде кращим результатом нашої роботи?

4. Визначити правила і умови співпраці.

Визначити правила роботи, проговорити умови роботи. Укласти договір про співпрацю

Приклад правил

- Взаємоповага між учасниками коучингу.
- Критика має бути конструктивною.
- Активність та ініціативність підвищує результат.
- Не відволікатися на сторонні справи, бути пунктуальним.
- Відключити мобільний телефон.
- Обговорювати факти, а не емоції.
- Бути чесним у відповідях.
- За необхідності задавати питання.
- Домовитися про періодичність зустрічей, визначити місце і час.

5. Складання плану і визначення строків.

Коуч, який застосовує коучинговий підхід у соціальній роботі, зобов'язаний знати теоретичні основи коучингу. Не давати порад клієнтові, але постійно його підтримувати і надихати шляхом передачі знань, досвіду, випадків з життя клієнтів соціальної роботи. Вірити у потенціал особистості.

Можна запропонувати скласти «Формулу щастя», за нею і план змін.

6. Організувати зворотний зв'язок.

Протягом коучингового процесу проводити моніторинг змін, на останній сесії оцінити отримані знання і зміни. Провести самодіагностування або міні-довідь.

Рекомендації щодо використання Моделі соціальної допомоги

Оволодіння коучинговою компетентністю і майстерністю приходить з часом і потребує ресурсів. Можливо, що ефект від впровадження коучингового підходу не дасть результату з перших зустрічей. Необхідно час, терпіння, напрацювання досвіду і практика.

Не очікуйте, що всі клієнти соціальної роботи будуть позитивно налаштовані, зможуть усвідомити свої проблеми, брати відповідальність на себе і будуть мати бажання змінювати своє

життя. Необхідні час, досвід, практика, взаємодія і партнерство. Наберіться терпіння. Впровадуйте МСД поступово, як окремі її елементи, так і методи і прийоми всередині кожного кроку.

Не сприймайте МСД формально як обов'язкову покрокову інструкцію. Пам'ятайте, що коучинговий підхід буде ефективним лише тоді, коли ви внутрішньо повністю поділяєте його філософський підхід і принципи. 80 % результативності в застосуванні МСД залежить від підготовки і досвіду соціального працівника. Бажання надавати допомогу людям, інтерес до справи, якою займаєтеся, і творчий підхід допоможуть рухатися уперед і досягти професійних висот.

Отже, нами обгрунтовано, що використання моделі соціальної допомоги як універсального інструменту соціальної роботи підвищить ефективність роботи фахівця, сприятиме формуванню у нього лідерської компетентності, дозволить суб'єкту коучингової взаємодії успішно розвивати особистісний потенціал.

Олена ПЕРЕХРЕСТ

*Викладач, ВСП «Васильківський фаховий
коледж НАУ», м. Васильків*

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В КОЛЕДЖІ

Спеціальність «соціальна робота» займає сьогодні одне з важливих місць у виборі майбутньої професії серед абітурієнтів. Відносно нова, але вже досить розвинена спеціальність привертає увагу своїми цінностями. Адже коли, як не сьогодні ми прагнемо до гуманізму, толерантності, поваги, співчуття. В умовах сьогодення актуальність підготовки спеціалістів соціальної сфери дуже зростає.

Циклова комісія «Соціальна робота» ВСП «Васильківський фаховий коледж Національного авіаційного університету» готує молодших фахових бакалаврів соціальної роботи відповідно до вимог та стандартів вищої школи.

Мета підготовки фахівців із соціальної роботи в коледжі в першу чергу визначається потребами держави та суспільства у висококваліфікованих кадрах. За своєю функціональною природою соціальна робота — це мультипланова професійна діяльність, що відповідає відноsinам типу «людина—людина».

На базі коледжу здійснюється підготовка фахівців, здатних розв'язувати типові спеціалізовані задачі та практичні проблеми соціальної сфери.

Метою освітньо-професійної програми є формування та розвиток загальних і професійних компетентностей, що спрямовані на здобуття студентом теоретичних знань, вмінь і навичок з соціальної роботи, необхідних для вирішення завдань професійної та соціальної діяльності, розв'язання типових спеціалізованих задач під час здійснення певних професійних функцій та практичних проблем у галузі професійної діяльності у тому числі авіаційній галузі або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю соціальних умов; підготовка здобувачів вищої освіти для подальшого навчання за обраною спеціальністю.

Підготовка фахового молодшого бакалавра зі спеціальності 231 «Соціальна робота» дозволяє виконувати професійну роботу за Національним класифікатором України: «Класифікатор видів економічної діяльності» ДК 009:2010:

Секція Q Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги:

88 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання:

88.1 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб

88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів

88.9 Надання іншої соціальної допомоги без забезпечення проживання

88.91 Денний догляд за дітьми

88.99 Надання іншої соціальної допомоги без забезпечення проживання,
н.в.і.у

«Класифікатор професій» ДК 003:2010:

3460 Соціальний працівник (допоміжний персонал)

3443 Інспектор з соціальної допомоги

3330 Асистент викладача із соціальної педагогіки

3340 Асистент вихователь соціального працівника по роботі з дітьми з інвалідністю.

(Закон України «Про фахову передвищу освіту» від 06.06.2019)

Ціль теоретичної і професійно-практичної підготовки фахівців із соціальної роботи полягає у формуванні у здобувачів освіти глибоких соціально-економічних, науково-професійних знань, практичних умінь та навичок діагностики, прогнозування, організації, управління, координації, корекції, реабілітації, сприяння перетворенню знань у надбання особистості, формування ціннісних орієнтацій, духовних потреб, високих моральних якостей, здатності до постійного оновлення знань, професійної мобільності, творчого розв'язання професійних завдань.

Підготовка фахового молодшого бакалавра здійснюється на основі базової середньої освіти, повної загальної середньої освіти (профільної середньої освіти), професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої освіти або вищої освіти шляхом опанування загальних (фундаментальних) і спеціальних компетентностей.

Основою розвитку та формування майбутнього фахівця з соціальної роботи є зміст освіти, побудований на основі освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм і який охоплює систему наукових знань, практичних умінь і навичок, обумовлених навчальними планами, навчальними програмами, підручниками, посібниками.

Навчальний план підготовки фахового молодшого бакалавра відображає перелік навчальних дисциплін за роками навчання, кількість годин та кредитів на вивчення кожної, індивідуальну, самостійну роботу студента, форми контролю знань.

Навчальний план фахового молодшого бакалавра побудований з урахуванням вимог наступного (вищого) освітнього рівня, а також ринку праці, прогнозованої сфери можливої професійної діяльності.

Досягнення основної мети у підготовці фахівців із соціальної роботи відбувається через організацію навчального процесу та через реалізацію в ньому змісту освіти.

Процес навчання базується на основних функціях: освітній, виховній, розвивальній. Цілеспрямована, організована діяльність викладача та здобувача освіти передбачає різноманітні зв'язки й відношення, розв'язання протиріч, функціонування законів і закономірностей, принципів навчання.

Вирішення зовнішніх і внутрішніх, суттєвих і несуттєвих, об'єктивних і суб'єктивних протиріч є вагомим чинником розвитку та удосконалення навчального процесу, а врахування законів і закономірностей навчання сприяє успішному вирішенню завдань, пов'язаних з підготовкою фахівців у коледжі.

Безумовно процес навчання у коледжі базується на принципах відкритості, демократичності, гуманізму. Особлива увага приділяється інтеграції в освіту осіб з особливими потребами. Активний зв'язок теорії та практики, наочність та використання інноваційних технологій формують фахівця, який є важливою складовою сучасного суспільства.

На основі стандартів освіти викладачами розроблені навчально-методичні комплекси дисциплін, що складаються з навчальної робочої програми, тематичного плану, методичних рекомендацій для семінарських, практичних, лабораторних робіт, самостійної роботи студентів, питання для підготовки до заліків та екзаменів, тематика курсових, списки рекомендованої літератури. Викладачі коледжу активно працюють над розробкою та виданням навчальних посібників із різних галузей соціальної роботи.

За останні роки розвиток засобів інформації обумовлює роль викладача як медіатора пізнавальної діяльності студентів. У процесі цієї діяльності застосовуються різні методи, які сприяють партнерським відносинам, принципам рівноправного діалогу.

Визначальною ознакою саме такого застосування методів навчання є розвиток у студентів самостійності, систематичного прагнення сформулювати свою точку зору, свої погляди, переконання. Для розвитку творчої особистості майбутнього фахівця застосовуються різноманітні методи, рольові ігри, тренінги, дискусії, рольові ситуації, метафоричні ігри.

Підготовка фахівців із соціальної роботи в коледжі здійснюється в навчальному процесі у таких формах: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи.

Основні види навчальних занять: лекція, практичне, семінарське, індивідуальне заняття, консультації. (Горішна Н. Професійна компетентність соціального працівника як складова його фахової підготовки / Н. Горішна // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – 2009)

В сучасних вимушених умовах заняття проводяться у змішаній формі. Значний обсяг роботи здійснюється дистанційно. Тому і викладачі і студенти швидко та уміло опановують новітні технології, використовують різноманітні доступні платформи для навчання.

Проблеми соціальної роботи в Україні вирішують фахівці різних спеціальностей: соціологи, педагоги, психологи, історики, медичні працівники. Водночас організаційно-практичне виконання соціальних програм за умов ринкового суспільства потребує спеціально підготовлених фахівців із соціальної роботи.

У перспективі розвитку спеціальності першочерговим завданням є вирішення проблем постійного оновлення змісту освіти та виховання, його якісної реалізації на основі введення інноваційних технологій.

Вимоги сучасної освіти дали можливість розглянути питання застосування бінарного підходу до підготовки фахівців. (Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с)

Незважаючи на наявність достатньої кількості досліджень, присвячених професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери, вище описана проблема потребує постійного системного й обґрунтованого висвітлення як у вітчизняних, так і в зарубіжних наукових дослідженнях. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в суспільстві, кількісне збільшення соціальних груп населення, які потребують соціального захисту, поява нових вразливих категорій в суспільстві актуалізують нові вимоги до фахової підготовки соціальних працівників. Значно посилюється потреба вивчення освітньої сфери соціальної роботи, інтеграції та модернізації усіх рівнів освіти, що в свою чергу зумовлює вдосконалення системи професійної підготовки соціальних працівників та її постійний розвиток.

Катерина ПЕТРОВСЬКА

Кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти

Бердянського державного педагогічного університету, Бердянськ

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ НАДАВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ЦИФРОВУ ЕРУ

На сьогодні, в умовах глобалізаційних, технологічних та цифрових трансформацій в українському суспільстві спостерігається кардинальна зміна соціальних, економічних, політичних орієнтирів і переоцінка цінностей. Як ніколи стає актуальним компетентнісний підхід, що перетворився на філософію, яка формує інноваційне бачення освіти, фундаментальних принципів її розвитку. Як наслідок, і освітній процес у закладах освіти усіх

рівнів зазнає значні зміни. Це вимагає удосконалення змісту освітнього процесу, форм і методів професійної підготовки.

Одним з пріоритетних напрямів удосконалення соціальної науки і практики в сучасних умовах розвитку нашої держави є відповідність фахівців цієї галузі соціально-економічним змінам, які відбуваються в суспільстві. Сучасний фахівець має бути не лише професійно підготовленим до майбутньої діяльності, але і уміти самостійно орієнтуватися в потоці передових технологій, творчо підходити до вирішення професійних завдань. Саме тому пріоритетні напрями розвитку системи вищої освіти акцентують увагу на тому, що в основу її розвитку мають бути покладені принципи формування ключових компетентностей.

Складна військово-політична ситуація в Україні викликала необхідність створення в країні системи соціальної роботи, основною метою якої є регулювання правових, економічних відносин індивіда і суспільства, надання кожній людині допомоги і підтримки у вирішенні її проблем, забезпечення ефективного соціального захисту кожного члена суспільства. Саме тому головним вектором у підготовці фахівців соціальної сфери на сьогоднішній день є освіта, що передбачає впровадження інноваційних процесів, перегляду традиційних підходів до формування особистості фахівця, його особистісного розвитку та соціальної адаптації. У зв'язку з цим, особливого значення набуває професійна компетентність спеціалістів різних сфер та рівнів суспільного життя.

Проблема професійного становлення і компетентності фахівця соціальної сфери широко обговорюється у науково-професійній літературі. Методологічні й теоретичні аспекти розвитку професійної компетентності соціального працівника розглянуті в роботах С. Харченко, В. Докучаєвої, Н. Красної, Н. Ларіонової, Д. Разіної, Е. Зеєра, А.Маркової та ін. Формуванню професійної компетентності соціального працівника присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема, А. Белінської, В. Бочарової, В. Сидорова, І. Ляшенка, І. Миговича, Г. Попович, С. Холостової та ін.

Інформаційний опис професії соціального працівника, вимоги до особистісних якостей спеціаліста соціальної сфери представлено в працях Л. Тюпті і О. Тюпті «Інформаційний матеріал опису професії», «Фахівець із соціальної роботи», «До питання про якості фахівця соціальної роботи». У своїх дослідженнях автори акцентують увагу на тому, що різноманітність та розгалуження проблем, обсяг знань і вмінь, необхідних фахівцеві з соціальної роботи майже безмежні.

Сьогоднішня освіта в Україні здійснюється на основі компетентнісно орієнтованої парадигми. Закон України «Про освіту» (2017) проголошує метою освіти всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Також Закон України «Про освіту» визначає інформаційно-комунікаційну компетентність, як одну з ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності.

На важливість цифрових компетентностей вказують і кращі світові практики. Так, Європейський парламент і Рада Європейського Союзу ухвалили Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя (2018), в якій цифрова компетентність визнана однією з 8 ключових компетентностей для повноцінного життя та діяльності громадян ЄС. Цифрова компетентність є ключовою в умовах четвертої промислової революції. Цей термін включає в себе впевнене, критичне та відповідальне використання і взаємодію з цифровими технологіями для навчання, роботи та участі у суспільному житті.

Викликом для суспільства України є збільшення темпів розвитку цифрових технологій, прискорення інновацій шляхом використання цих технологій, а також величезна потреба у

висококваліфікованих кадрах для перетворення економіки країни в умовах цифрової нерівності. Ключовим викликом є недостатність фахових цифрових компетенцій для більшої частини працездатного населення. Саме тому, результатом підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у закладі вищої освіти є їхня готовність до використання в своїй професійній діяльності цифрових технологій та основи сформованих на достатньому рівні цифрових компетентностей (комп'ютерна та інформаційна грамотність, уміння працювати з даними; навички створення цифрового контенту; навички комунікації та взаємодії у цифровому суспільстві; навички безпечного поведіння та розв'язання проблем у цифровому середовищі та ін.).

Як показує аналіз «Концепції розвитку цифрових компетентностей в суспільстві України» в Україні існує негайна потреба розробити стратегічне бачення, затвердити відповідні нормативно-правові документи державного рівня, спрямовані на створення комплексної національної політики розвитку цифрової грамотності населення. На державному рівні необхідно впровадити концептуально-референтну Рамку цифрової компетентності для громадян України (своєрідний стандарт цифрової грамотності) і на її основі розробити рамки цифрових компетентностей для працівників за сферами економічної діяльності та основними професійними групами; удосконалити освітні програми та методологію вимірювань рівня володіння цифровими компетентностями, розробити інструменти моніторингу і оцінки; удосконалити методіку збору статистичних даних державними органами статистики; запровадити незалежну сертифікацію рівня цифрових навичок відповідно до потреб ринку праці. Все це допоможе обрати стратегічний вектор і спрямувати конкретні дії на розвиток сфери цифрових компетентностей громадян та працівників на найближчу перспективу, врегулювати цей напрямок розвитку людського капіталу, а також сприяти гармонізації цифрових ринків з ЄС.

Як показує практика діяльність значної кількості проектів, програм, курсів і тренінгів з цифрової грамотності спрямована на формування лише деяких цифрових навичок, носить локальний точковий характер та не вирішує проблеми на рівні країни в цілому. Попри те, що важливість цифрової грамотності населення визнається цілим рядом законодавчих та інших документів на рівні держави, в країні досі відсутні структуровані та затверджені вимоги до цифрових компетентностей дорослого населення і працівників різних сфер діяльності, відсутні ініціативи, програми спрямовані на їх вдосконалення. За відсутності стандарту цифрових компетентностей, система вищої освіти та освіти дорослих немає єдиних підходів до визначення цифрової компетентності у професійних стандартах та єдиних вимог до освітніх програм із розвитку інформаційно-цифрової компетентності фахівців різних професій, у тому числі і фахівців соціальної сфери (надавачів соціальних послуг). Все це вимагає удосконалення системи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у напрямі збільшення уваги до формування цифрових компетентностей.

Отже, сучасна ситуація в нашій країні з усією очевидністю показала необхідність професіоналізації та розвитку соціальної роботи, що, в свою чергу, вимагає підвищеної уваги до формування професійної компетентності соціального працівника. Соціальна робота – це складний процес, що потребує ґрунтовних знань в різних сферах суспільного життя. Її ефективність багато в чому залежить і від самого фахівця, його вмінь, досвіду, особистісних якостей, тобто від його професіоналізму та професійної компетентності. Компетентний соціальний працівник повинен володіти методами, прийомами, технологіями соціальної роботи, а також вміннями, необхідними для їх застосування. Важливого значення набуває формування у майбутнього надавача соціальних послуг цифрових компетентностей.

Maria POVAZHNA,

*2nd year Master's student at the Department of Foreign Language Teaching Methods,
Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov, Kyiv*

Supervisor:

Anastasia VITCHENKO

*associate professor, Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor of the
Department of Methods of Teaching Foreign Languages, Ukrainian State University named after
Mykhailo Drahomanov, Kyiv*

ONLINE RESOURCES IN STUDENTS DISTANCE EDUCATION

In our days in Ukraine, scientific developments on the problems of distance learning are introduced mainly into the practice of training specialists in a technical profile for the largest institutions of higher education in Ukraine.

E-learning is actively used both in educational institutions and enterprises. It occupies a strong position in the modern education system, organically complementing face-to-face training and various trainings and courses.

The relevance of the problem is in the growing attraction in today's world to an one information space. The ability to receive any information from any point on the planet becomes the condition that ultimately determines the successful role of both states and every person.

A number of authors are V. Kukhareenko, O. Ohienko, V. Oliynyk, P. Stefanenko and others describe in details provisions on distance learning, which are also disclosed in the state document. The use of distance forms and methods of education contributes to the individualization of the process of professional formation, encourages students to work independently, forms an information culture, and prepares them to innovations for implementation the information.

These statements were reflected in the National Doctrine of the Development of Education of Ukraine in the XXI century, laws of Ukraine "On Education", "About higher education". The Law of Ukraine "On comprehensive general secondary education in the State programs "Education", "Teacher", Concepts for the development of distance education in Ukraine. These state documents provide measures aimed at shaping the future specialist as a bearer of effective forms of interaction with the subjects of the production process.

The purpose of the study is to theoretically substantiate the use of online resources in distance education for junior year philology students with foreign vocabulary. Its achievement is in the characteristics of the concepts "distance learning", "online resources"; clarifying the purpose, functions and tasks of distance learning and the peculiarities of online resources in teaching junior philology students with foreign vocabulary.

Research methods used to characterize defined concepts are analytical from the study of scientific and reference literature, systematization, classification and generalization to clarify the purpose, functions and tasks of distance learning and the features of online resources in the education of junior philology students with a foreign language vocabulary.

Online communication is synchronized, in the process of which all subjects are simultaneously in the web environment of distance learning (audio, video conferencing, social networks, chat, etc.). At the same time, computer technologies are used in real mode (online symposium, webinar, online seminar, online lesson, online classes, etc.).

The dictionary of foreign words defines the concept of "resources" as: "1. Stock of something that can be used in case of need. 2. Means, sources, opportunity, which can be used in case of need" (Website: What is a resource: Dictionary of foreign words. URL: <https://www.jnsm.com.ua>)

In the explanatory informatics dictionary we find that online technologies refer to means of communication in the network information space, which provides synchronous information exchange in the real time: "conversation channels" (chats), audio and video conferences, etc." (Pivnyak&Busygin&Diviziniuk, 2010: 453).

Thus, we can outline the concept of "online resources" as computer programs (sources, tools)

that are available with computer equipment, smartphones and the Internet.

Training programs with their tools, educational online platforms, YouTube channels with videos of master classes, lectures, and courses are online educational resources.

The online resources listed below are available in Ukraine, but there are many others that were not included in the study.

Coursera is an English-language educational program of free online courses in various subjects from leading American universities. Upon successful completion, the student receives a course completion certificate. It provides additional practice in a foreign language and the most popular courses have Ukrainian subtitles.

The Erasmus program exists for students, teachers, and scientists exchanges from the countries of the European Union, Iceland, Liechtenstein, Macedonia, Norway, and Turkey, as well as 150 other partner countries, including Ukraine. According to the Erasmus+KA2 project "Development of the potential of higher education" (MoPED), each of the 6 Ukrainian Universities developed three courses. Two of them are in Ukrainian and one is in English. They are aimed at developing the digital competence of future teachers. Under this program, you can study, do an internship or teach in another participating country.

Canva is one of the free application to the popular image creator app. It serves applications that contain many graphics elements, templates for different types of images as a postcards, posters, social media images, presentation slides, business cards, covers, etc. in your own Facebook page and blog images.

Each template can be "taken apart" into parts or elements and changed beyond recognition. You can edit the background, icons, lines, fonts, colors, lines, etc. With the help of Canva, a personal profile is created for the authorized user, where you can publish various products and share the profile on social networks. In addition, Canva has a unique feature - it is possible to collaborate with other users on this site, which is convenient if you need to edit images together with someone.

EdEta is an online education studio. The project team creates various online courses, special projects, interactive textbooks and educational blogs.

A toolkit for teachers of foreign languages is embodied by **Poodll**, which aims to develop more dynamic courses. This is one of the technologies of online audio and video recording and is available to use for the educational process.

The TurnItIn tool has been developed to help teachers check students' work for incorrect citations and plagiarism. The program compares them with the most accurate database for comparing texts. It indicates the amount of material that coincides with the content of the database, which allows you to find out what part of the written work is not original. Matches are highlighted in different colors with the original sources indicated.

The **Piktochart** presentation tool allows you to turn boring information into infographics with just a few clicks. Piktochart's custom editor lets you modify color schemes and fonts, insert preloaded graphics, and upload basic shapes and images. Its grid-based templates make it easy to align graphics and resize images proportionally.

A big plus of **Infogram** is the ability to upload photos and videos to make your infographics interactive. To provide interactivity of infographics, enter and edit information graphics data. The software will automatically change the appearance of the infographic to accurately reflect the uploaded data.

Vennage is a tool to creates and publish infographics with available ready-made diagrams, design themes, graphs and icons. It supports uploading author's images and backgrounds for ready-made animation schemes, pictures with subsequent branding.

Cacco's free tool helps you create various types of infographics, including sitemaps, page diagrams, UML (Unified Modeling Language) and network diagrams, templates, a set of ready-made shapes, various tools. It allows multiple users to collaborate in real time. They can share with each other information and blog one chart at a time. Registration is possible through social networks Facebook, Google+ and Twitter.

The Graasp online educational platform enables the teacher to create virtual research and

learning spaces structured according to the requirements of the educational process. Teachers provide access to the space for their students, allowing them to learn both individually and in groups. It also includes Google Classroom (<https://classroom.google.com>), which connects Google Docs, Google Drive, and Gmail and allows a teacher to organize online learning using video, text, and graphic information.

The **Osvita.ua** news site contains information about the latest changes in the educational industry. The resource offers a lot of thematic content from experts in the field of education. Users are offered catalogs of Ukrainian and foreign educational institutions, ratings of schools and distance courses, a lot of useful material about external examinations and admission to educational institutions. The forum is suitable for communication.

In researches by H. Antonov, O. Hnatyuk, L. Lukyanov, N. Nichkalo, V. Oliynyk, L. Khomych, N. Datsun, M. Klymenko, I. Kocharyan, Yu. Kozlovsky, and others problems of the pedagogical system, theories of continuous professional education, strategies for managing the educational process, and modeling pedagogical and scientific activities are highlighted.

According to H. Antonov "learning using distance educational technologies appeared in 18th century, when regular and accessible postal communication took place in Europe" (Antonov, 2003). Such an exchange took place thanks to the fact that the student received tasks and educational materials by mail, corresponded with teachers and took an exam or wrote a scientific paper within the set deadline.

We agree with H. Antonov's definition of distance learning, which the author interprets as "... the process of interaction between students and teachers on a distance with the preservation of all the components inherent in learning (goals, content, methods, organizational forms, teaching tools) and with the use of specific technical means (Internet technologies or other interactive environments) (Antonov, 2003).

Thanks to the rapid spread of technology in the 20th century, the telegraph and the telephone appeared (Website: The Development of Distance Education (1998–2021). URL: <http://nbuv.gov.ua/node/5652>).

But these types of communication did not abolish "correspondence education", which is still found in many countries. Internet and e-mail have taken their place in the distance education system. Their development was gaining momentum. This is evidenced by teleconferences, improved graphics, and multimedia. The 21st century was marked by the next phase of distance learning development. Internet technologies have modernized the educational process and made it more understandable and accessible. The standard basis of distance education formed from printed literature and then from the radio and telecourses were supplemented by effective ICT functionality, which allowed to implement a comprehensive approach to teaching and communication between teachers and students in synchronous, asynchronous and mixed modes.

At the same time, the quality of distance education is constantly increasing, including the reliability of procedures for monitoring learning results and the objectivity of evaluating educational achievements.

Distance education allows each student to receive appropriate instructions and tasks, programs of disciplines, etc.

To highlight the organizational and personnel support of distance learning, used statistical data of development distance learning in universities of Ukraine, conducted on the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine.

According to information received from higher education institutions, distance learning includes the presence of:

- a separate center, which organizationally and technologically provides distance learning (74.8% of higher education institutions)

- systems for automating the main management processes (more than 52% of higher education institutions, including the presence of an electronic educational institution management system in 52.4% of educational institutions, the presence of subdivisions (electronic dean's office) is noted in 66.0%). It should be noted that the difference in the estimates of these indicators in the regions is an

average of 1.44%, which indicates the unevenness of the organizational support of distance learning in higher educational institutions" (Website: Development of distance education (1998-2021). URL: <http://nbuv.gov.ua/node/5652>).

The organization of distance education development in Ukraine is related both to the application of existing curricula, work programs, the content of educational disciplines, education quality control systems, and to the creation of new didactic support based on the principles of a modular approach to the introduction of information and computer technologies.

The analyzed trends in the development of distance education in Ukraine showed that the implementation of distance technologies in the educational process has a positive effect on educational institutions of various levels and types, organizations and institutions of Ukraine, where great achievements in scientific and methodological, personnel and production spheres, information resources and technologies have been concentrated, telecommunications infrastructure.

The majority of educational institutions, organizations and institutions that use or try to implement distance learning technologies need to unite their efforts and strain state institutions in speeding up this process, coordinating actions, regulatory and legal protection; giving equal status to distance education on a par with full-time, extramural, and external forms of education; reduction of intellectual, material and financial costs for the implementation and development of distance education.

Distance education is most progressive for talented students who are successful in sports, dance, visual arts, music and singing.

Distance learning helps students:

- keep up with the curriculum together with peers (as it could be when studying in a traditional classroom and non-auditory form of education), in all special disciplines and have enough time to develop your own professional skills, attend training sessions and participate in competitions;

- live at a remote distance from the university due to the fact that families move to other areas, states, countries, where there is no opportunity to get an education in the usual way in the native language when choosing the so-called "externship" - there are no alternatives;

- have an unsatisfactory state of health that does not allow them to get an education together with their peers;

- have serious gaps in knowledge of certain disciplines, which can be corrected and brought up to a certain level precisely thanks to distance learning, in which to learn remotely and then pass only those subjects from which problems have accumulated;

- to get a higher education, provided that the students did not cope with face-to-face studies, did not pass the necessary certification, did not pass the exams;

- to receive an individual educational route, made specifically for the case and acquire the necessary knowledge,

- get a certificate for employment as a specialist" (Varzar, 2005).

Difficulties of distance learning are:

- time management of study process (in the absence of usual 120-minute classes, it is not easy for a student to understand how much time should be to study every day);

- lack of control over independent performance of tasks (with distance learning, it is difficult to check whether the student solved the task himself or someone did it for him; whether the student remembered the rule or copied it from the textbook during the test);

- lack of "live" communication between the participants of the educational process.

To correct most of these problems, in addition to the professional work of teachers, there is the help of experienced tutors who are ready to give professional recommendations and teach the student how to create an individual study schedule. The problem of lack of communication with classmates is solved, in particular, with the help of online communications" (Varzar, 2005).

The main advantages of distance learning:

- a personal approach to each student's education: an individual educational route is created taking into account the student's level of training, his opportunities and abilities;

- a high level of education provided by experienced educators, tutors, psychologists;

- the possibility of perception the educational material in student's mode (the student studies

the subject and passes the certification at the pace that suits him, without competing with his peers);
- the absence of negative influence of the team (in some cases, an uncomfortable psychological atmosphere is created in the group, which leads to the appearance of conflicts and the reluctance of some students to attend the university);

- an interactive educational environment provides round-the-clock access to educational materials (video lectures, electronic textbooks and methodical guides, educational films) regardless of the schedule" (Varzar, 2005).

The main goals of distance learning are:

- professional training and retraining of personnel;
- improving the qualifications of teaching staff in certain specialties;
- preparation of students in certain special disciplines for external examinations;
preparing students for admission to educational institutions of a certain profile;
- in-depth study of a topic, section from the curriculum or outside the course;
- elimination of gaps in the knowledge, skills, and abilities of students from a certain cycle of disciplines;

- manage the basic course of the curriculum for students who, for various reasons, do not have the opportunity to attend a higher education institution at all or for some period of time;

- additional education according to interests" (Varzar, 2005).

Tasks, unlike goals, are solved thanks to their implementation. The sequence of solving tasks is determined by the goal of implementing the approved infrastructure, equipment and budget.

Functions of distance learning are characteristics that help preserve and develop the core values of the system.

Five main functions of distance learning are usually distinguished:

- humanistic function;
- normative function;
- epistemological function;
- reflective function;
- design function.

The humanistic function includes an understanding of the student's personality in the educational process, self-awareness and the formation of their professional concept.

The normative function is aimed at the teacher's compliance with educational rules, norms, requirements and standards of his activity.

The epistemological function consists in the study of methods, techniques and ways of solving urgent pedagogical tasks.

The reflective function helps the participants in the learning process to identify and correct errors, their current capabilities and general abilities. Also, this function helps to look inside oneself, which develops reflection.

The design function, accordingly, provides the process of educational activity, determines the content of the forms and methods of education" (Varzar, 2005).

So, it was determined that in order to achieve the goals of distance learning, a number of main tasks must be solved:

1. Certification of knowledge, sending students control tests, questionnaires, written survey in electronic form. To establish the authenticity of the fact that the task was completed independently, use programs such as Skype - Internet telephony programs with video calling and video conferencing capabilities. Thanks to it, knowledge control is checked in real time, including during face-to-face communication between the teacher and students.

2. Organization of feedback with students regarding the teacher's timely correction of the educational process.

Conclusions. The identified goals and objectives of the research were achieved because, at the current stage, distance learning has reached a new level of interaction between the participants of the educational process; the use of the Internet and personal computers allows communication in real time, and modern software has made it possible to effectively work with a variety of multimedia

information in the virtual space, regardless of the actual location of the teacher and students.

The scientific novelty includes the clarification of the concept "online resources", as computer programs that are available thanks to technical support and the Internet, and our definition of distance learning according to Antonov (2003) as "the process of interaction between students and teachers at a distance while preserving all the characteristics of learning components (goals, content, methods, organizational forms, teaching aids) and with the use of specific technical recourses (Internet technologies or other interactive environments).

The facilities of online educational resources are online services for distance learning, online educational platforms, programs and applications for them with a set of tools, online courses, online education studios, news sites, YouTube channels, etc.

Thus, management of the educational process is one of the most difficult tasks of distance learning. It includes the synchronization of all educational activities, the recruitment of groups of students, the dosage of workload between teachers, the issuance of various certificates and other organizational activities. These tasks are carried out with the help of modern technologies.

The main goals of distance learning are aimed at professional training and retraining of personnel and everything related to the personal training of students in the process of obtaining higher education.

The main advantages of distance learning are determined by the individual approach to learning of each student with his needs and capabilities.

The functions of distance learning are humanistic, normative, epistemological, reflective and design functions.

The distance learning system complies with general didactic principles as a the unity of educational, educational and developmental functions; systematicity and consistency; availability; absorption skills and practical theory application.

Анастасія ПОПОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Бердянський державний педагогічний університет

Роман РОМАНОВ

здобувач 2-го (магістерського) рівня ВО

зі спеціальності 231 Соціальна робота,

Бердянський державний педагогічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ З ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Одним з важливих кроків соціально-психологічної адаптації, в рамках ресурсного підходу є забезпечення доступу внутрішньо переміщених осіб (далі ВПО) з окупованих територій до матеріальних, соціальних та культурних ресурсів. Держава, як один з ключових суб'єктів адаптації ВПО з окупованих територій, зобов'язана приймати принципи рішення щодо дій органів державної влади, зокрема органів виконавчої влади, щодо визначеної групи осіб. Головною місією державної політики є забезпечення регулювання доступу до різних ресурсів ВПО через прийняття законних та нормативних актів, а також організація роботи державних та недержавних інституцій, які на місцях допомагають ВПО отримати доступ до різних можливостей.

Оскільки державна політика є ідеєю, яка втілена у конкретні документи, важливо схарактеризувати перелік основних законодавчих та нормативно-правових документів, що уможливають доступ ВПО з окупованих територій до різних ресурсів.

Так, головним документом, що визначає права і обов'язки внутрішньо переміщених осіб є Конституція України (1996), яка визначила право кожної особи на життя (ст.27)

передбачає, що держава має захищати життя людини, поважати та сприяти реалізації її права на гідне життя (ст.28), соціальний захист (ст.46), працю (ст.43), житло (ст.47)

Наступним документом, що визначає правовий статус ВПО та, відповідно, встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб є ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» прийнятий ВРУ від 28.12.2014. Зміст цього закону доповнений низкою інших нормативно-правових та законодавчих документів, які розширюють можливість доступу до різних ресурсів за умови наявності додаткового правового статусу, такого як «особа з інвалідністю», «багатодітна сім'я», «малозабезпечена сім'я», «пенсіонер» тощо і розкриваються у наступних документах: Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (від 01.06.2000 № 1768-III), Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» (2021), Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» (2022), Постанова КМУ № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» (№332 від 20.03.2022), Постанова КМУ «Порядок виплати одноразової матеріальної допомоги непрацюючим малозабезпеченим особам, особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю (№ 256 від 12.04.2017), Постанова КМУ «Деякі питання використання коштів державного бюджету для виконання заходів із соціального захисту дітей, сімей, жінок та інших найбільш вразливих категорій населення» (№ 256 від 12.04.2017)

Для виконання державної політики щодо захисту прав ВПО провідними органами виконавчої влади є Міністерство соціальної політики та Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Міністерство соціальної політики відповідає за планову роботу усіх соціальних служб та установ, що забезпечують захист внутрішньо переміщених осіб, надання соціальних послуг, оформлення статусу ВПО, а також розробляють заходи спрямовані на забезпечення зайнятості населення з числа визначеної категорії осіб. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій зосереджують свою діяльність виключно на роботі з цієї категорією. Для забезпечення державної політики щодо захисту прав ВПО, в структурі Міністерства функціонують департаменти та відділи, які відповідають за певні напрямки роботи, що передбачають захист прав та інтересів ВПО, проведення комплексних заходів щодо забезпечення житла, інтеграції ВПО до нової громади, доступу до адміністративних та публічних послуг.

В рамках роботи цих двох Міністерств було організовано наступні види підтримки для ВПО з окупованих територій. З метою забезпечення виїзду з окупованих територій в рамках основних заходів підтримки у перші місяці війни Міністерством з питань реінтеграції окупованих територій були організовані зелені коридори з метою виїзду на підконтрольну територію та отримання статусу внутрішньо переміщеної особи; доставки ліків та інших медичних засобів, гуманітарної допомоги; евакуації цивільних, постраждалих та поранених, дітей та людей літнього віку.

Важливим напрямом державної політики в контексті захисту прав ВПО є розробка механізмів для забезпечення житлом цієї категорії. Так, у різних містах України були створені гуртожитки для ВПО, створено мережу прихистків та притулків, розроблено та запущено сайт «Прихисток», на якому розміщують актуальні оголошення щодо вільного житла. На перспективу, офіс Президента України та Міністерство розвитку громад та територій розробили «Порядок викупу, будівництва житла з метою передачі для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» (2022), в рамках якого буде створено можливості для забезпечення житлом осіб, які цього потребують внаслідок вимушеного переїзду.

Необхідним ресурсом для забезпечення гідного життя є матеріальний. З метою сприяння задоволенню базових потреб ВПО та їх фінансової підтримки запроваджено щомісячну грошову допомогу від держави у розмірі 2 000 (доросла особа) і 3 000 грн (дитина, особа з інвалідністю, пенсіонер). Окрім державної допомоги, яку внутрішньо переміщена особа може отримувати щомісячно, реалізуються міжнародна цільова грошова підтримка від

Комітету Червоного Хреста, Програми ЮНІСЕФ, Агентства ООН тощо спільно з Урядом України.

Окрім матеріальної допомоги, сприяння у забезпеченні ресурсів здійснювалось у ракурсі надання гуманітарної допомоги. Організації, які залучені для видання гуманітарної допомоги: Карітас-Спес, Центр Взаємодії, Гуманітарний центр «Теплі долони», СпільноДія, Благодійний фонд «Мрія», World Food Programme, Гуманітарна допомога «Фонд Ріната Ахметова», Червоний Хрест, Міжнародний благодійний фонд Святого Миколая та інші. В центрах видачі гуманітарної допомоги, можна отримати гуманітарні набори з їжею, ліки, дитяче харчування, корми для тварин та засоби особистої гігієни та одяг.

В контексті забезпечення матеріальними ресурсами важливим є сприяння зайнятості населення серед ВПО та підтримка безробітних ВПО. Для підвищення зайнятості ВПО уряд запустив ряд програм стимулювання зайнятості, включаючи компенсації роботодавцям за найм на роботу внутрішньо переміщених осіб. Для підвищення можливостей зайнятості безробітних ВПО також було спрощено процедуру взяття їх на облік по безробіттю. Задля безперешкодної реалізації трудового потенціалу ВПО були унормовані положення щодо прийняття дітей зі статусом ВПО до шкіл та садочків.

Неоціненною підтримкою для ВПО з окупованих територій стала підтримка і у сфері освіти, що передбачала впровадження цільових програм підтримки на вступ на бюджет до закладів вищої освіти на спрощених умовах, а також державні програми цільового переведення студентів контрактної форми на бюджет.

Важливим елементом соціальної підтримки ВПО з окупованих територій задля їх успішної адаптації є психологічна допомога і підтримка. Так, різними організаціями були впроваджені реабілітаційно-адаптаційні заходи, спрямовані на формування корисних навичок, проведення бесід, підтримуючих зустрічей. У різних форматах були організовані заходи, що передбачали сімейне консульгування, тренінги, психокорекційні групи, опрацювання травматичного досвіду та постановку цілей на подальше життя та інші.

Для реалізації означених напрямів підтримки, було організовано та впроваджено у діяльність гуманітарні центри (хаби), які на місцях координують діяльність ВПО та сприяють у вирішенні їхніх нагальних проблем. Сьогодні, в Україні функціонує 31 обласних гуманітарних хабів для ВПО (А. Огороков та інші, 2022). На даний момент, у таких центрах поєднані усі види допомог: і державна і волонтерська. Зокрема, особа може звернутися за наступними послугами: сприяння у оформленні статусу ВПО, матеріальної допомоги; сприяння у пошуку житла; консультаційні послуги; юридичні послуги; психологічні послуги; послуги посередництва та представлення інтересів; медична допомога; сприяння в отриманні речей першої необхідності, їжі, одягу та взуття, постільної білизни, дитячих іграшок та канцелярії тощо.

Після систематичних ракетних атак країною-терористом, уряд започаткував роботу «Пунктів незламності», місць для короткострокового одночасного перебування від 40 до 500 осіб, які передбачають можливість для кожного українця безшотковно зігрітись чи підзарядити гаджет навіть в умовах повного відключення світла, води і опалення.

У співпраці з державною підтримкою, системно працює недержавний сектор, який спрямовує свою діяльність на різні аспекти допомоги ВПО. Так, зокрема активну діяльність під час війни проявляють Запорізький обласний благодійний фонд «Центр соціальних та економічних досліджень» (Запоріжжя), Ресурсний центр розвитку громадських організацій організацій «Гурт» (Київ), Асоціація «Інтеграція до Європейської культури» (Одеса), Фонд розвитку громадських організацій «Західноукраїнський ресурсний центр» (Львів), Чернівецький обласний фонд громадських ініціатив (Чернівці), та інші. В цілому, такі організації надають гуманітарну допомогу, медичну допомогу, допомагають людям та групам осіб, які знаходяться у складних життєвих обставинах та спрямовують свою діяльність на розвиток проєктів самопомоги за участю місцевої влади і бізнесу.

З аналізу державної підтримки ВПО ми можемо зробити висновок, що вона відповідає усім необхідним положенням та здійснюється в необхідних напрямках та сферах. Однак, наявні проблеми із логістикою розташування безпосередньо тих організацій, які надають послуги

ВПО, нерівномірність їх розподілу по території України, з найменшою представленістю у непопулярних для переміщення громадах, унеможливають отримання повноцінної житлової та гуманітарної підтримки і допомоги. Також відсутні системні заходи з інтеграції ВПО у нову громаду на рівні різних територіальних одиниць. Існує потреба в дослідженні та аналізі стану соціально-психологічної адаптованості ВПО з окупованих територій, щоб зробити рекомендації, які б сприяли успішному входженню ВПО з окупованої території у нову громаду та забезпечили реінтеграцію осіб з числа ВПО, які планують повернутися до місць постійного проживання після деокупації територій.

Ірина ПРОЖОГА

*кандидат економічних наук, доцент кафедри СТХ,
Національний авіаційний університет, Київ*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ МЕТОДОМ ПСИХОДРАМИ

Українське суспільство кожного дня, на протязі останніх дев'яти років, переживає кризові періоди. Найбільш страшні події почалися в лютому 2022 року. Війна призвела до значних навантажень на соціальних працівників. Згідно даних Міністерства соціальної політики України, станом на лютий 2023 року в країні офіційно зареєстровано 4.8 мільйона внутрішньо переміщених осіб. Держава всіляко намагається підтримувати переселенців, вони отримують гуманітарну допомогу, виплати з бюджету, соціально-психологічну допомогу.

Термін «біженець» широко використовується як синонім до переміщених осіб. Проте, згідно з Конвенцією про статус біженців, до якої у 2002 р. приєдналася Україна, використовувати слово «біженець» до українських громадян є некоректним (Конвенція про статус біженців). Внутрішньо переміщені особи — це особи, змушені раптово тікати зі своїх будинків у результаті збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, систематичних порушень прав людини або стихійних лих і знаходяться на території власної країни (Гудвін-Гілл Г. С., 1997). Не можна забувати, що багато людей, які є біженцями, шукачами притулку, дуже часто сумують через втрату члена сім'ї близької людини

Важливо зазначити, що соціально-психологічний супровід орієнтований на соціальну інтеграцію та адаптацію. Психодрама є методом групової терапії та імprovізаційної дії. Засновником методу є Якоб Морено, який визначав її як науку, що досліджує реальність, представляючи її драматичним методом – методом дії, тобто рольова гра з імprovізованим сюжетом, який відображає внутрішній світ людини, її соціальну поведінку. Метод психодрами передбачає груповий терапевтичний процес, у якому використовується спонтанність і креативність при дослідженні внутрішнього світу людини. Це дуже важливий процес, який допомагає побачити особистісні процеси. Психодрама ґрунтується на дослідженні почуттів, особистісних проблем, страхів, формуванні нових нейронних зв'язків. Психодраматичні техніки успішно використовуються у соціальній роботі за допомогою рольових тренінгів, що базуються на ігрових підходах. Для реалізації методу необхідні простір, сцена, актори та глядачі.

Одним з дієвих методів в роботі з внутрішньо переміщеними особами є програма стабілізації травми психодраматичним методом. Люди, які пережили травму, сприймають світ зміненою нервовою системою. Їхнє сприйняття небезпеки та безпеки вже не таке, як було раніше. Травма розділяє життя на «до» і «після». Почуття як форма первинної довіри – «нічого поганого зі мною сьогодні не трапиться» – втрачається і замінюється розсіяним страхом уразливості, непередбачуваності та безпорадності. Після травматичного досвіду багато травмованих людей виявляють, що більше не можуть бути зі своїми товаришами, друзями та сім'єю. Травми впливають на весь організм людини - тіло, розум і мозок.

Внутрішньо переміщеним особам зі складними травмами необхідно надавати підтримку в спрямуванні їхньої уваги на заняття, які:

- не викликають спогади;

- дають їм відчуття радості та контролю. Безпека, передбачувана «забава» необхідні для розвитку здатності спостерігати за тим, що відбувається, вбудувати це в більший контекст і ініціювати фізіологічну та моторну саморегуляцію (Van der Kolk, 2009).

За аналогією з переживанням травми та реакцією, не існує правильного способу смутку. Будь-яка реакція можлива і нормальна. Але в кожному випадку необхідно враховувати культурні відмінності в цьому. При роботі з дитиною, яка зазнала втрати, важливим критерієм є вік дитини.

Внутрішньо переміщені особи, особливо діти, самовиражаються, розвиваються, коли грають. Гра для них – це вираження свого внутрішнього світу, тобто вони грають випробовуючи свої внутрішні образи, розігруючи їх. Травмованим дітям словами складно виразити жахи, що пережили. В своїй роботі соціальному працівнику важливо грати з ними, щоб вони змогли висловити свої хворобливі переживання. Психодрама є дієвим методом допомоги дітям в травмі. В ній вони оживають та відчують свою впевненість, тому через гру можуть ділитися своїми переживаннями, тому що через неї можуть контролювати події та впливати на них. У грі діти обирають ролі і подорожують за допомогою соціальних працівників у символічний світ, де їм дозволено грати потужні ролі. Соціальний працівник має допомогти дитині розвинути свої ідеї та знайти відповідні дії, бо виступає режисером цієї гри, але автором є дитина.

Соціальний працівник може отримати роль захисту дітей, наприклад у вигляді супергероя. У всіх цих сценах важливо завжди дотримуватися правила «так, ніби». Нікого не можна вдарити чи поранити по-справжньому: все вдаване чи розігрується «так, ніби» це насправді. Як правило, молодші діти ще дуже легко розуміють, що таке «символічні дії», а от старші діти, можливо, втратили це розуміння, тому важливо нагадати всім про це правило і втрутитися (як терапевт і режисер), якщо його не дотримуються.

Основні потреби дітей при використанні технік психодрами (Krüger, 2002):

-бути почутим, побаченим;

-необхідність діяти, активно формувати життєві обставини;

-бути потрібним;

-бути творцем та вміти приймати рішення.

Згідно (Aichinger & Holl, 2017) основні спонуки «симптомів» або тривожної поведінки:

- зв'язок та близькість;

- самоефективність;

- самооцінка;

- радість від гри.

Діти внутрішньо переміщених осіб в місцях бойових дій пристосовуються. Щоб не завдавати додаткового стресу своїм батькам (які страждають) діти придушують власні почуття. Вони відчують невизране почуття провини за те, що живі, коли інші померли, це може викликати сильну агресію. Діти формують свої підходи до проблем, зміцнюючи ті попередньо набуті навички та поведінку, які були успішними. Наприклад, дитина була тихою, її хвалили за рівний характер, тому після травматизації можуть замовкнути або припинити спілкування. Жваві, міцні діти можуть стати агресивними і надмірно імпульсивними тиранами. Замріяність може захистити від спогадів, що часто повторюються (флешбеки).

При проведенні психодраматичної сесії соціальний працівник має спробу зрозуміти проблемну поведінку дитини і оцінити її як спробу дитини знайти рішення проблеми; симптом був найкращою доступною стратегією подолання травми. Відносини між соціальним працівником та дитиною зможуть бути встановлені, якщо дитина відчуватиме, що її розуміють, приймають, що її підтримують. На цій основі стає можливим допомогти дитині інтегрувати свою проблемну поведінку і не бути контрольованою нею. Діти часто інтуїтивно знають, що така поведінка є результатом спроби впоратися з проблемою, і вони не хочуть відразу відмовлятися від цієї поведінки. Насправді, вони можуть навіть боротися з соціальним працівником, якщо відчують, що головна або єдина мета - змінити це.

Методи дії активізують людей на багатьох рівнях: фізичному, емоційному та когнітивному. Психодрама є формою групової психотерапії, в якій внутрішні світи та стосунки учасників конкретизуються за допомогою методики, яка частково базується на імпровізаційних методах.

Отже, соціальним працівникам важливо в своїй роботі з внутрішньо переміщеними особами використовувати ролі, метареальність (доповнену реальність), імпровізацію, творчість і спонтанність, а використовувані методи дії відповідають основному процесу психодрами.

Марина РАДЧЕНКО

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних технологій
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ

1. Існування людини в змінених (незвичних) умовах. Існує певна галузь психологічної науки, що вивчає загальні психологічні закономірності життя і діяльності людини в змінених (незвичних) умовах існування, яка називається екстремальною психологією. Представники цього напрямку, як правило, вивчають особливості поведінки людей під час авіаційного і космічного польотів (В. Лебедев, 2002), перебування у важкодоступних районах земної кулі – Арктика, Антарктика, високогір'я, пустеля - (Короленко Ц.П.), стихійних лих, катастроф, аварій (Ю. Олександровський, 2005).

Межею, що відокремлює звичайні умови від змінених (екстремальних), будемо вважати усвід за Лебедевим В.І., такі ситуації, у яких " під впливом психогенних факторів психофізіологічні і соціально-психологічні механізми, вичерпавши резервні можливості, більш не можуть забезпечити адекватне психічне відображення, регуляторну діяльність людини, коли відбувається "прорив" адаптаційного бар'єра, "ламання" динамічних стереотипів "Результатом "хронічної стресової ситуації", за думкою дослідників, є перенапруження, демобілізація механізмів адаптації, психічна дезадаптація, яка супроводжується зниженням загального рівня продуктивності психічної діяльності, підвищеною тривожністю, дратівливістю, почуттям приреченості. Для людини в стані сильного стресу характерний процес «звуження свідомості».

2. Етапи адаптації до ситуацій хронічного стресу. Наявність конфліктної ситуації є обов'язковою, але недостатньою умовою для виникнення ознак стресового стану. Та сама ситуація при рівній непередбачуваності людей чи несподіванки для них в однієї людини викликає афект, а в іншій не порушує психічної діяльності. Отже, стрижневою проблемою екстремальних умов є адаптація. Виділяються такі етапи адаптації:

1. Підготовчий етап.
2. Етап стартової психічної напруги.
3. Гострі психічні реакції входу.
4. Етап психічної переадаптації.

При твердому і тривалому впливі психогенних факторів, а також при відсутності заходів профілактики етап психічної переадаптації змінюється етапом нестійкої психічної діяльності. У психології проблема впливу важких ситуацій і наслідків, які вони викликають, аналізується головним чином у плані вивчення наслідків фрустрації. Виділяють позитивні і негативні реакції на фрустрацію. Позитивні реакції представляють конструктивні рішення, подолання перешкод, які заважають досягненню стимулу. Ефект досягається шляхом посилення прагнення, спрямованого на вирішення проблеми. Очевидно, багато наукових відкриттів, успіхи в розвитку техніки, культури були стимульовані фруструючими подіями в житті людей. В іншій ситуації фрустрація здатна направити енергію індивідуума по іншому, але також конструктивному каналу активності. Негативні реакції фрустрації можуть викликати

також різні форми неконструктивної поведінки. До них відносяться агресія, фіксація, відмовлення, негативізм, регресія.

3. Закордонні дослідження. Проблеми особистісного й соціального розвитку членів сімей, що виховують дитину-інваліда і внаслідок чого, як правило, існують в умовах хронічного стресу, освітлюються у дослідженнях західних учених. Американський дослідник А. Турнбулл (Р. Турнбулл, 2011) розвиває теорію соціального розвитку сімей, в яких є діти з обмеженими психічними можливостями. Вченим виділяються такі стресові чинники, як народження дитини (виявлення хвороби або вади, постановка діагнозу, емоційне пристосування до нової ситуації, інформування інших членів сім'ї), шкільний вік (вироблення персональної лінії оцінки в інтегрованій системі освіти, визначення позицій у соціумі, постійна робота з реакцією дитячого колективу, організація занять та позакласної роботи), отроцтво (пристосування до стану хронічної інвалідності, вирішення проблеми сексуальності, проблем ізоляції й відторгнення від середовища ровесників, планування професійного майбутнього дитини), стадія становлення (пристосування до подальших сімейних обов'язків, вирішення питань про можливе місце перебування, поповнення недоліків соціалізуючих навичок) та відновлення зв'язків між подружжям, взаємодія з персоналом, Американський учений Р. Хілл (Р. Хілл, 2008) розвивав теоретичну модель сімейного стресу (ABCX), відповідно до якої дитина з особливими потребами розглядається у контексті моделі сімейного стресу як джерело постійного стресового стану. Автор виділяє фактори, що можуть створювати психотравмуючу ситуацію.

А-фактор - подія-стресор, або життєва подія, що здатна змінити сімейну систему. Стресором може бути, наприклад, потреба сім'ї у більшому прибутку внаслідок додаткових фінансових і матеріальних потреб, що впливають із специфіки турботи про дитину з порушенням розвитку. Це завдання висуває нові вимоги до ролей і функцій батьків, трансформує їхні колективні цілі і визначає стиль сімейних стосунків.

В-фактор - сімейні ресурси, які працюють у період кризи і відбивають вміння, притаманне сім'ї, попередити чи пережити складнощі, не допускаючи кризи, подолати перешкоди, вживаючи необхідних заходів. Сімейна атмосфера до народження дитини з обмеженими психофізичними можливостями стає важливою передумовою наступної адаптації. Джерелом стратегії поведінки у стресових ситуаціях можуть бути сімейні традиції старшого покоління.

С-фактор - значення, яке сім'я надає події (тобто сімейна перцепція події), показує, яким чином батьки сприймають стресові обставини.

Х-фактор - криза, що виникає в результаті впливу на сім'ю факторів А,В,С, а це в свою чергу свідчить про нездатність сім'ї відновити баланс і стабільність.

Семаго М. і Р.Майромян (М. Семаго, 2000) виділяють 4 фази реакції батьків на народження хворої дитини: шок, стресовий стан; негативізм, заперечення діагнозу; депресивний стан, синдром хронічної печалі; адаптація. (Кроскульт. підхід).

Сім'ї, що виховують дитину з особливими потребами, проходять певні стадії адаптації. У типології адаптації американських авторів М. Селімана і Р. Дарлінга (М. Селіман, 2015) визначаються чотири складові адаптації: нормалізація, участь у громадському житті, альтруїзм і пасивне примирення.

Нормалізація є процес реалізації і узгодження відповідно з потребами людини всіх функцій сім'ї. Участь у громадському житті беруть переважно батьки, які відстоюють власні права й права дітей на освіту і соціальне забезпечення шляхом створення дитячих і батьківських інвалідних організацій. Такі батьки створюють власні благодійні фонди і організації, які надають дітям-інвалідам фінансову й матеріальну підтримку, фінансують програми навчання дітей з вадами психофізичного розвитку. Ті ж, хто не має певних фінансових можливостей, діють через релігійні громади, допомагаючи тим сім'ям, які потребують допомоги. Пасивне примирення (упокорення) характерне для тих сімей, які не досягли нормалізації, не беруть участі у громадському житті і не здатні допомагати іншим. Вони стигматизовані «нормальним» суспільством і навіть не інтегровані в альтернативні групи. Примирення може викликати ефект набутої безпорадності, безпомічності, коли людина не відчуває можливості контролювати

стресові ситуації. Неконтрольовані, постійно несприятливі події призводять до усвідомленої відсутності контролю, а згодом до набутої безпорадності.

За думкою Іванової І.Б. (І. Іванова, 2000), такі шляхи адаптації, як нормалізація та альтруїзм більш властиві цивілізованому суспільству, які створюють умови для подолання фізичних та соціальних перешкод інтеграції дітей з особливими потребами у суспільство. У державі, соціальна структура якого не адаптована до особливих потреб дітей та їх родичів, реальними виявляються такі шляхи адаптації, як альтруїзм та участь у громадському житті. В Україні про це свідчить наявність багатьох релігійних організацій, що опікуються проблемами дітей-інвалідів, і недержавних громадських інвалідних організацій.

4. Погляд на проблему вітчизняних авторів. Що стосується вітчизняних авторів (принаймні тих, хто проживає на території колишнього Радянського Союзу), то досліджень особливостей таких родин небагато. Можна назвати прізвища таких дослідників, як Тихая Е. В. (5 типів відносин родини до дітей з глибокими порушеннями зору; формування самосвідомості батьків, які переживають психотравмувальну ситуацію), Шипіцина Л.М. (взаємини в родині, де виховуються діти з розумовою відсталістю; особистісні особливості матерів, що виховують дітей із розумовою відсталістю), Ейдемільер Е.Г., Юстицькі В. (структурно-функціональні особливості сімей із психічно хворим; основні напрямки розвитку сім'ї психічно хворого), Сорокін В.М. (тривале емоційне переживання батьків, що виховують дітей-інвалідів) та деяких інших. Дослідники відмічають такі структурно-функціональні особливості родин, як наростання нервово-психічного та фізичного навантаження, недоволеності членів родини сімейним життям; зниження соціального статусу сім'ї в цілому та її окремих членів; феномен "супроводжувачого захворювання" (Е. Ейдемільер, 1999). Родини, що виховують дітей із порушенням психічного розвитку, характеризуються певними ознаками: порушення часової перспективи; порушення та викривлення сімейних взаємин; "особливий психологічний конфлікт"¹¹ тощо. Хронічна стресова ситуація, в якій знаходяться навіть ті родини, що здаються цілком благополучними, обумовлює цілеспрямовану роботу з батьками, в першу чергу, з матерями таких дітей.

Серед основних форм допомоги родинам дослідники виділяють такі, як інформаційна допомога; формування навичок ефективного опікування; створення груп підтримки; комплексний підхід.

Перебудова регуляторної сфери вимагає цілеспрямованої роботи по створенню та удосконаленню певних механізмів саморегуляції, формуванню особистісно-регуляторних (інструментальних) рис, серед яких одне із перших місць посідає формування впевненості у собі. Саме формування цієї якості і є головною метою створеного нами та впровадженого у практику соціальної та психокорекційної роботи з матерями дітей-інвалідів тренінг-курсу.

Отже, стрижневою проблемою в контексті надання соціально-психологічної допомоги сім'ям в умовах хронічного стресу є проблема адаптації людини до змінених (незвичайних, нестандартних) умов. Специфіка адаптації членів родин, у яких виховується дитина-інвалід, до умов хронічного стресу обумовлюється особливостями кризової ситуації, що породжує дефіцит сенсу у подальшому житті людини. Адаптація в умовах кризи вимагає певної трансформації особистості, яка може піти різними напрямками і, з одного боку, фіксувати "підвалні" поверхні суспільства, а з іншого - висвітлювати резерви, ілюструвати основні напрямки його розвитку. Душа людини, дана при народженні, може змінюватися в обидві сторони, або втрачаючи духовність, або її набуваючи додатково. Хворобливі уподобання, жорстокість, агресія називаються хворобами сенсу життя. Людина залишається людиною тем, де спостерігається позитивне ставлення до себе і до Світу і де є при цьому творчість позитивного зростання.

Який шлях обрати - це вирішує сама людина. Розглядаючи дану проблему з позицій гуманістичної психології, спираючись на її термінологічний тезаурус, будемо вважати другий напрямок єдиною нормальним шляхом трансформації особистості. (Зло - це патологія добра). Цей

шлях настільки ж важкий, як і почесний. Він вимагає від людини напруженої внутрішньої роботи з удосконалення своєї регулятивної сфери, оволодінню новими механізмами саморегуляції. І на цьому шляху допомогу фахівця: соціального працівника, психолога, психотерапевта і т.д., - важко переоцінити. Тому вивчення проблеми саморегуляції людей, що проходять процес особистісної трансформації в умовах хронічного стресу і пошук шляхів допомоги їм у процесі корекційної роботи і є організуючим стрижнем нашого подальшого дослідження

Ася РУБАН

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Ізмаїль*

ВПЛИВ НЕФОРМАЛЬНИХ ГРУП НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ПІДЛІТКА

Підлітки в усі часи були представниками особливої соціально-демографічної групи, але в наш час склалася специфічна підліткова культура, яка, поряд з іншими соціальними чинниками, відіграє велику роль у розвитку соціуму. Молодіжна неформальна субкультура - становить цілу систему цінностей і норм моралі, поведінки, смаків, форм спілкування. Вона відрізняється від культури дорослих людей, характеризуючи життя підлітків і юнаків приблизно від 12 до 20 років.

Вивчення молодіжних субкультур - один із найважливіших напрямів соціальної, вікової та педагогічної психології. В останні десятиліття ця проблема стає найактуальнішою і найпопулярнішою. Це зумовлено тим, що саме молодіжна субкультура є відображенням процесів зміни, оновлення та трансформації сучасного суспільства.

Багатьма авторами було з'ясовано, що одним із найважливіших елементів соціалізації для підлітка є приналежність до якоїсь неформальної групи. Адже саме входячи в групу однолітків, зі схожими поглядами та уявленнями, підліток отримує можливість освоювати моделі міжособистісного спілкування, «приміряти» на себе різні соціальні ролі, що є необхідним досвідом для подальшої соціалізації підлітка і виходу його в доросле життя. Підлітковий вік - важкий етап, адже він є переходом від дитинства до дорослішання (Карпова А.В., 2019).

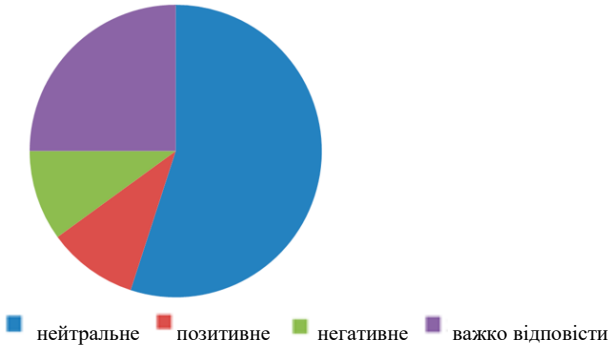
Неформальні молодіжні об'єднання – дуже актуальна проблема на сьогоднішній день, тому що величезна кількість підлітків стають «неформалами» через те, що їм подобається атрибутика цих спільнот, відносна незалежність і самостійність.

Неформальні молодіжні об'єднання - це самодіяльні молодіжні об'єднання, ініціативи. Вони утворюються стихійно. Соціальні зв'язки і відносини формуються в них під впливом даного соціокультурного середовища, у процесі діяльності їхніх членів із досягнення поставленої мети. Причому мета в неформальній групі часто чітко не усвідомлюється всіма її членами (Мужанова Н.В., 2021).

Вони відіграють важливу роль у житті дітей, підлітків і молоді, задовольняють їхні інформаційні, емоційні та соціальні потреби: дають змогу дізнатися про те, про що не так просто поговорити з батьками, забезпечують психологічний комфорт, вчать виконувати соціальні ролі (Лаврінченко В.А., 2016).

Ми вирішили виокремити найбільш значущі причини вступу підлітків у неформальні групові об'єднання. З цією метою нами було проведено дослідження в закладах загальної середньої освіти №10, № 9, №16 (м. Ізмаїл) та Ларжанському ЗЗСО (Ізмаїльський район Одеської області). Вибірку склали учні 9 (57 осіб) і 10 класу (43 осіб). Нами було складено авторську анкету «Приналежність до неформальних групових об'єднань», що складалася з 10 запитань, що дало нам змогу швидше і якісніше виокремити важливі для нас моменти.

У результаті дослідження нами було виявлено, що понад 50% учнів 9 класу і понад 60% учнів 10 класу ставляться нейтрально до неформальних об'єднань. Менше 20% загальної кількості випробовуваних висловили своє ставлення як «негативне» і «позитивне», решта не захотіли або не змогли відповісти на це запитання, результати наочно зображені на діаграмі 1.

Діаграма 1. Ставлення підлітків до неформальних групових об'єднань підлітків

На запитання про безпосередню приналежність до неформального об'єднання підлітків понад 50% опитаних з упевненістю відповіли – «ні», приблизно 40% висловилися щодо свого місця в даній системі, решта не змогли відповісти на це запитання. Під час бесіди нами було виявлено, що найбільш затребуваними в наш час є субкультури:

- «анімешиники»-40% опитаних заявили про свою участь у цій субкультурі;
- учасники ЛГБТ-спільнот - близько 20%;
- «репери» - 10% опитаних, усі з яких хлопчики;
- ЧВК «Редан»;
- металісти;
- панки та інші.

Нарешті, найбільш значущими причинами на думку самих підлітків є:

- почуття захищеності, якого їм бракує в сім'ї;
- душевний спокій;
- знайомство з новими людьми, в подальшому поява дружніх стосунків;
- увага оточення.

На нашу думку, було виокремлено ще кілька важливих приводів для вступу підлітка в субкультури:

- прорахунки в системі виховання і навчання;
- помилки, яких припускаються органи масової інформації;
- підвищення рівня забезпеченості сімей і, як наслідок цього, пізніший, ніж раніше, вступ молоді в самостійне життя;
- прагнення молоді до самостійності, до самовираження та деякі інші;
- прагнення пізнати щось нове;
- неуспішність у школі;
- байдужість до навчання;
- потреба в емоційних враженнях та інші.

Нині молодіжні субкультури міцно увійшли в повсякденність. Не багато з них створюють підґрунтя для розвитку негативних тенденцій у молодіжному середовищі, інші справляють винятково позитивний вплив на суспільство. Але варто зауважити, що більшою мірою субкультури виступають як молодіжні об'єднання, які формуються на основі спільних

інтересів, ґрунтуються на основі спільних інтересів. Отже, цінності в молодіжних субкультурах відіграють роль своєрідних орієнтирів у процесі становлення особистості.

Ну і нарешті, на головне запитання «Чи впливають неформальні групові об'єднання на розвиток сучасної молоді?» більш як 85% опитаних з упевненістю відповіли – «так», решта утрималися від відповіді.

Щоб усвідомити вплив субкультур на підлітків, необхідно розуміти сенс їхнього існування. Слід зазначити, що різні молодіжні течії виникають унаслідок певних тенденцій, що намітилися в суспільстві. Агресія в субкультурах породжується внаслідок реакції на несправедливість дорослих, конфлікти та неправильне виховання, тоді як зовнішній вигляд свідчить про бунтарство проти норм. Зважаючи на це, батькам слід розуміти своїх дітей і надати їм певну свободу. Підлітки, як правило, «переростають» свої захоплення. Вплив субкультур у цьому разі поступово слабшає і з часом повністю зникає. Появу молодіжних субкультур не можна охарактеризувати як якийсь «підлітковий бунт», оскільки в суспільстві молодь являє собою сучасну творчу групу. Її особливістю є здатність створювати щось нове і тверезо сприймати щось раніше неіснуюче. Те, яку культуру вони будуть навколо себе продукувати, залежить від суспільства і від власних установок всередині самої субкультури.

Підеумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що інтерес до теми молодіжних субкультур зумовлюється зростанням ролі молоді, формальних і неформальних молодіжних організацій і спільнот у політичному просторі на сучасному етапі. Саме молодь є головною рушійною силою суспільства і саме її сьогодні можуть використовувати для дестабілізації соціально-політичної ситуації.

Alona SEIDEL

licensed psychologist (Israel),

certified psychodrama-therapist (Germany), member of IAGP (int.) and ASGPP (the US)

SUPERVISION FOR SOCIAL WORKERS WHO DEAL WITH CLIENTS ACUTE TRAUMA AND PTSD

Acknowledgments

This article is the result and reflection on the collaborative international project “Help Ukraine,” which was organized for the professional support of Ukrainian psychologists and social workers by the IAGP and Psy Crisis Team Ukraine. The project started in March 2022 and has conducted about 40 ongoing professional support and supervision groups for more than 350 Ukrainian colleagues, with 51 leaders from 12 countries.

I would like to point on the support, efforts, and input of Ukrainian colleagues from my 3 ongoing professional support groups and all my international colleagues from our intervention group. And my special gratitude to my colleague and co-therapist Iryna Prozhoha (Ukraine).

I especially would like to mention the support, efforts, and input of Ukrainian colleagues from my 3 ongoing professional support groups and all my international colleagues from our intervention group.

Social work, in general, is the support of the vulnerable population.

For instance, social work with at-risk children. The task of social work is to protect those children. But to do it social work has to serve children and families. Usually, these families are multi-problem and in crisis.

Often, the members of this vulnerable population are traumatized, and it leads to trauma-focused and trauma-informed approaches in social work. (Giacomucci, 2021) Trauma-focused social work is oriented toward treating PTSD and other related trauma conditions. While trauma-informed practice uses knowledge about trauma (like vulnerabilities, triggers, etc.) to modify and adapt traditional social service to be more supportive and avoid re-traumatization (NCFTIC, 2012) As we

continue with at-risk children example, children can also get traumatized in response to interventions of the social work system itself (like, involuntarily removal from family).

The work with the vulnerable category of the population is stressful and puts much pressure on the social worker. Plus, the environment adds more pressure, like, media, public opinion, stakeholders' expectations, etc., when social workers could be blamed for bad results of bad situations. Emotional exhaustion leads to work dissatisfaction. All of those factors lead to secondary traumatic stress (STS) and compassion fatigue in frontline social workers.

In the context of social work, supervision is "an accountable, two-way process, which supports, motivates and enables the development of good practice for individual social care workers. As a result, this improves the quality of service provided by the organization." (Care Council for Wales, 2012).

Supervision could work as a one-on-one session with the supervisor and supervisee, or it could be group/ team supervision, as well. (Morrison, 2003).

Often, after Inskipp & Proctor, functions of supervision are named formative, restorative, and normative. (Inskipp & Proctor, 1995) While Hawkins & Shohet called these functions as developmental, resourcing, and qualitative. (Hawkins & Shohet, 2006).

The four elements of the supervisory cycle are Experience, Reflection, Analysis, and Action (Wonnacott, 2012).

Social workers could need 4 different types of supervision:

-*Administrative* - the development of administrative functions that enable social workers to provide effective services to clients

-*Educational* - focuses on professional goals and challenges, such as assessment and diagnostics, treatment/ interventions, working out of ethical issues, and evaluation of results and ending of services

-*Supportive* – reduce the professional stress load, nurturing, evaluating, and supporting work progress and success (NASW, 2013)

-*Clinical* (Kaudushin&Harkness, 2002)

There are 5 essential topics of supervision: values, constant changes, diversity, teamwork, and connection with the community. (Hanna&Potters, 2012)

There is a very limited amount of literature and research on the topic of supervision for social workers. I can mention that in 2010, Hughes conducted small research on supervision for social workers (that proved effective and balanced supervision is essential to best practice, and the service offered to clients. (Hughes, 2010)

Since March 2022, I have provided supervision for Ukrainian psychologists and social workers who work as volunteers with acute war trauma and PTSD. Within 1 year, 59 supervision group sessions for 3 ongoing groups and about 90 hours of personal supervision sessions were conducted.

The observations of clients and supervisory cases

Besides the humanitarian catastrophe, the ongoing war in Ukraine creates chronic acute collective/ national and individual trauma.

The development of this trauma has a dynamic from the initial shock (first 2-3 months) to fear, anger, and disorientation (next 3-4 months). Then some types of stress adaptation emerge – very different for different groups and personalities. And after 1 year of the war, we can see also a chronic loss of strength and tiredness under massive and chronic stress.

The psychotherapy of chronic acute trauma has some differences from the treatment of PTSD. Here I can mention as an example the effectiveness of therapeutic dissociation technics when working with PTSD requires a path toward integration.

War trauma could have different severity. The closer to the battlefield, the more severe clients' sufferings are. The frontline soldiers and people from occupied territories who were attacked and threatened by enemies usually come with the most serious cases.

And I have to mention that secondary/ collective trauma often is more severe than personal traumatization after tragic war events like shelling, rocket attacks, forced migration, loss of home and savings, etc. To prevent this severe secondary traumatization, I can recommend focusing on the initial

client's situation/ feelings and avoiding processing the collective aspect of trauma during the acute war situation.

The emotional focus of clients' cases is often on fear, grief, and aggression. I can add that aggression is often misplaced from enemies to any other person in close proximity or impotent authorities. Maybe, working out the problem with aggression is the hardest part because the war offenses and attacks are continuing, and the Ukrainians experience every day the threat to their lives and are forced to change their life conditions suddenly, dramatically, and unwillingly – it is almost impossible to express aggression and rage in a healthy way. At first, they need their win, their safety, and their satisfaction.

The pressure of war re-traumatizes many clients as well as provides us the very quick (like in the first 20 minutes of the first session) access to past traumatic content. However, the same pressure takes away many strengths, and often, clients have no capacity to work out of this traumatic experience.

And last but not least, war stress dysregulate the nervous system, and the button-up therapeutic approach is very recommended, as well as many technics of stress reduction. In addition, war stress worsens existing psychiatric disabilities and disorders and provokes new ones. As a result, psychologists and social workers work in constant contact with psychiatrists to provide adequate support for suffering clients.

The observations of supervisees' issues during the work with acute war trauma

First of all, all Ukrainian psychologists and social workers live in the same war and life-threatening conditioning as their clients. They have been exposed to the same primal and secondary collective acute trauma (that was described above). So, the restorative/ resourcing function of supervision comes first as well. I work as a supervisor for the IAGP project "Help Ukraine!" along with 45 other colleagues. Many of them chose to provide supervision only like a professional support group. Here, it is recommended to restore and train self-regulation skills.

Secondly, the colleagues need to work with much more severe cases (of acute war trauma) than they got used to before the war started. They suffer from more pressure from secondary and vicarious trauma. Again, colleagues need more supportive supervision than usual. Also, it would be helpful to refresh the skill of therapeutical defensive dissociation – to protect from the excessive pressure of war stress.

Next, because of the powerful circumstances of war and constant dramatic changes in the life of clients, psychologists and social workers often feel helpless and insufficient. Here the supervisory topic of constant changes and adaptation abilities/ resilience comes into the fore of the discussion.

Then, the colleagues take more cases with psychiatric complications, it is very helpful to add to the supervision some clinical and educational information.

The recommendations for supervisors

Supervisors working with supervisees in the context of acute war trauma should take into account all mentioned above and, if it is possible, slow down and ground their intervention and avoid touching sensitive re-traumatizing topics. The supervisor should be a safe, predictable, and stable container – in an attempt to compensate dangerous, volatile, and chaotic experience of war.

Plus, the supervisor itself needs a lot of professional support and additional education. I recommend working together with a co-supervisor in groups to share the emotional load and reflections. Also, it is important to have supervision for supervision and/ or an intervision group with colleagues who also work in the same field.

Світлана САДОВА

*викладач кафедри права і соціальної роботи
Ізмайльський державний гуманітарний університет, м. Ізмайл*

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Поняття «адаптація» можна визначити, як пристосування до зовнішніх і внутрішніх умов, що змінюються. Адаптацію можна розділити на два аспекти: біологічний та психологічний. Біологічний аспект - пристосування організму до зовнішніх умов середовища, це може бути пристосування до температури, до вологості повітря, але це може бути і пристосування до змін в організмі людини, наприклад, обмеження функції будь-якого органу. Психологічний аспект - пристосування людини до умов та норм, встановлених у суспільстві, відповідно до її особистих потреб.

Поняття «соціальна адаптація», у загальному вигляді, визначають як процес включення індивіда чи групи до соціального середовища (О.Трусевич, 2020). У ході цього процесу узгоджуються вимоги та очікування його учасників, приведення їх до відповідних правил, встановлених у суспільстві, системі норм і цінностей, практиці та культурі організації. Соціальна адаптація визначається як цілісний показник стану індивіда, його можливість виконувати певні психосоціальні функції, а саме:

- правильне сприйняття навколишньої дійсності та стан власного організму;
- правильне вибудовування системи відносин та спілкування з оточуючими;
- прояв інтересу до праці, навчання, - правильне вибудовування системи поведінки.

Соціальна адаптація як технологія соціальної роботи - це складний і багаторівневий процес, за допомогою якого досягаються певні цілі та завдання соціальної роботи. Для того щоб більш повно розкрити поняття, необхідно розглянути соціальну адаптацію на 4-х рівнях:

1. Макрорівень - цьому рівні розглядається соціальний і фізичний простір, як єдине ціле. Тут розглядається адаптація особистості, адаптація соціальних шарів і адаптація суспільства в цілому, до особливостей політичної, соціокультурної, економічної та соціальної сфер суспільства, і адаптація до природного середовища та екосистеми

2. Мезорівень - цьому рівні розглядаються: сім'я, оточення людини, соціальна група і колектив до якої входить індивід. На цьому рівні відбувається адаптація людини, або ж, відбувається неузгодженість інтересів людини з нормами, встановленими в соціальній групі чи виробничому колективі, чи навчальній групі.

3. Мікрорівень - даний рівень включає найближче оточення людини та її сім'ю. На цьому рівні відбувається внутрішньо-сімейна адаптація, тобто, взаємна адаптація між членами сім'ї та адаптація до особливостей внутрішньо-сімейного клімату.

4. Міні рівень - даний рівень включає всередині особистісну адаптацію індивіда. На цьому рівні індивід намагається досягти внутрішньої гармонії, Я-концепції, її розуміння та оцінка іншими людьми.

Розглядаючи фактори соціальної адаптації, слід звернути увагу на біологічні, психологічні та фізіологічні властивості та характер соціального розвитку особистості, які багато в чому визначають здатність до адаптованості людини. Згідно цим критеріям можна назвати такі типи особистості: високоадаптивний, середньоадаптивний, низькоадаптивний, дезадаптивний.

оскільки макро- і мікросередовище взаємодіють один з одним, між ними виникає нерозривний зв'язок, внаслідок чого, особливості властиві макросередовищу також впливають і на формування типу особистості (Н.Басов, 2017). Виходячи з вищевикладеного, характер соціальної адаптації особистості визначається сутністю соціального середовища.

Розглянемо 4 стадії адаптації особистості до нового соціального середовища:

1. Стадія початкова - на цій стадії індивіду відома поведінка в новому соціальному середовищі, але на підсвідомому рівні він відкидає її цінності, дотримуючись колишньої системи.

2. Стадія терпимості - на цій стадії індивід і нове соціальне середовище виявляють по відношенню один до одного взаємну толерантність.

3. Акомодация – на цій стадії індивід приймає та визнає систему цінностей нового середовища, а соціальним середовищем одночасно приймаються цінності та потреби індивіда.

4. Асиміляція – на цій стадії відбувається повний або частковий збіг цінностей індивіда та нового середовища (В.Корсунська, 2022).

У процесі соціалізації відбувається соціальна адаптація, вона здійснюється за допомоги механізмів соціального контролю та заходи громадського та державного при потребі. Використання технології адаптації в соціальній роботі обумовлено також наявністю соціальної дезадаптації у різних соціальних верствах суспільства.

Процес соціальної адаптації спрямований на засвоєння культурних цінностей, соціальних і ролей. Іншими словами, це постійний процес пристосування індивіда до умов соціального середовища, що змінюються. Виділяють три стратегії адаптаційного процесу:

1. Ця стратегія пов'язана з впливом на зовнішнє середовище, освоєнням і пристосуванням. зближенням середовища під себе.

2. Ця стратегія, пов'язана з впливом на зовнішнє середовище, освоєнням і пристосуванням середовища під себе.

3. Включає дві попередні стратегії

Дані стратегії формуються залежно від потреб та індивідуальних особистісних особливостей, чим визначаючи здатність людини пристосовуватися або не пристосовуватися до соціального середовища.

Виділимо типи адаптаційного процесу:

Активний тип. Людина змінює або усуває проблему. Адаптаційні ресурси спрямовані на пошук варіантів вирішення проблем. У цій ситуації передбачається можливий розвиток у особистості здібностей (наприклад, творчих), розвиваються нові знання та навички.

Пасивний тип. В даному випадку, проблемна ситуація зберігається в первісному вигляді, індивід самоусувається від вирішення проблеми і залежить від фахівця з соціальної роботи, він повністю орієнтується на нього. Людина перестає використовувати особистісні ресурси, у нього зникає бажання набувати нових знань, умінь і навичок. Він шукає сприятливе соціальне середовище, для того щоб самореалізуватися в цьому середовищі. Чим стійкіше середовище, тим стійкіше зміни, які відбуваються з особистістю процесі соціальної адаптації. Людина може одночасно взаємодіяти з різними рівнями соціального середовища, але показник адаптованості може бути не однаковий, так людина може швидко і легко адаптуватися в сім'ї, а в робочому колективі він відчуває проблеми у адаптації (М.Тимошук, 2022).

Соціальна адаптація, як і будь-яка інша технологія, починається з виникнення адаптаційної потреби, яка обумовлена попаданням людини в нову соціальну середовище чи складну життєву ситуацію. У зв'язку з цим складається розуміння, що засвоєні раніше моделі поведінки застаріли і не працюють, соціальних знань, необхідними для досягнення успіху не вистачає. Важливо при виникненні адаптаційної потреби усвідомити необхідність у пристосуванні до нової соціальної ситуації. На цьому етапі важливу роль відіграє рівень активності особистості, який дозволяє їй мобілізуватися у нових умовах. У ситуації адаптації прийнято виділяти три рівні активності особистості:

недостатній рівень. Цей рівень характеризується емоційним неприйняттям нової ситуації, відсутністю її адекватної раціональної оцінки, пасивною поведінкою, депресією;

адекватний рівень. На цьому рівні передбачається узгодженість емоційної та когнітивної оцінки ситуації, активним пошуком варіантів пристосування, спокійним, рівним психоемоційним станом;

надлишковий рівень. Цей рівень характеризується переважанням емоційного компонента над когнітивним, прагненням досягти результату негайно, пов'язаної активністю, тривожністю.

Соціальна адаптація, як і будь-яка інша технологія, має алгоритм, що складається з етапів:

1 етап. Він називається підготовчим. Життєвий цикл даного етапу триває від початку входження індивіда в соціальну групу, і він визначає статус людини, якій проводиться діагностика. Тобто, людину знайомлять з його особистісними особливостями.

2 етап. На даному етапі індивіда включають до соціальної групи, допомагають новому учаснику адаптуватись до реальних умов.

3 етап. На цьому етапі відбувається засвоєння позитивних соціальних ролей, за допомогою участі у соціальній діяльності, при цьому здобувається новий соціальний досвід, знання, вміння та навички.

4 етап. На даному етапі відбувається адаптація соціально - психічного напрямку. Індивід може самостійно вирішити будь-яку проблемну ситуацію, яка виникла у природних умовах (О.Трусевич, 2020).

Для технології адаптації використовуються такі прийоми:

а) Техніка «порівняння, що йде вниз». У даній техніці людині надається можливість згадати які в неї були досягнення у різних галузях знання.

б) Техніка «позитивного тлумачення подій». У даній техніці надаються сприятливі умови життя, а саме, тільки позитивні емоції, залучення людини в соціальну діяльність.

в) Розвиток позитивного ставлення до самого себе, особистого благополуччя, за допомогою участі та певних досягнення у суспільному житті.

Підсумовуючи, відзначимо, що соціальна адаптація як технологія займає ключове місце у соціальній роботі. Соціальна адаптація описує процеси взаємодії особистості із соціальним середовищем, а також, описує визначений результат соціальної роботи. Цей результат є критерієм її ефективності. Тому розуміння сутності адаптивних процесів є необхідним компонентом для сучасної технології соціальної роботи.

Валентина САНЖАРОВЕЦЬ

*Кандидат філософських наук, доцент кафедри СТХ
Національний авіаційний університет, Київ*

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Волонтер у перекладі з англійської мови означає добровільний помічник. Людина, яка цілком безоплатно працює, щоб допомогти: дитячим будинкам, притулкам, школам-інтернатам, в притулках для тварин і будинках для людей похилого віку, при екологічних катастрофах тощо. Волонтери є практичним прикладом солідарності, що розкриває сутність людяності.

З 2014 року для України слово «волонтер» стало майже тотожним поняттю «порятунок». Саме завдяки волонтерам українська армія отримала потужну підтримку, необхідну для захисту територіальної цілісності і незламності нашої держави.

Звісно, волонтерство - не робота, це на 100% покликання, це спосіб життя і мислення. Завдяки старанням волонтерів, сотні тисяч людей отримують необхідну допомогу. Волонтерам доводиться ризикувати власним життям заради порятунку людей та тварин, що знаходяться на особливо небезпечних територіях. Безкорисливі помічники та добрі, готові протягнути руку допомоги в критичних ситуаціях ціною власного життя.

Міністерство соціальної політики, вживає усіх можливих заходів для розвитку та популяризації волонтерської діяльності, зокрема сприяє поширенню інформації про волонтерську діяльність, оприлюднює на своєму веб-сайті інформацію про особистості, організації та установи, що проваджують волонтерську діяльність на території України. На сучасному етапі, наша держава усвідомлює всю важливість та значимість волонтерської діяльності. Відповідно до затвердженого Урядом порядку, здійснюються виплати одноразової грошової допомоги сім'ям загиблих волонтерів і волонтерам, які отримали інвалідність внаслідок поранення в ході проведення антитерористичної операції. Слід зазначити, що нині в

Україні волонтерський рух набув рекордних масштабів. Не чекаючи допомоги, своєю самовідданою й добровільною працею, волонтери роблять Україну сильнішою.

Проблема професійних ризиків волонтерів на практиці актуальна та мало вивчена. У сучасному світі зростає кількість людей, які потребують допомоги. Велика кількість волонтерів сьогодні допомагають вирішувати проблеми людей та зазнають психологічної напруги. У процесі безпосередньої роботи в умовах складної взаємодії часто виникають негативні враження і стресові ситуації, в які потрапляють волонтери. Постійне проникнення в суть проблем, особиста незахищеність негативно впливають на здоров'я волонтера, який є свого роду емоційним донором.

Це формує «професійні межі» у взаємодії волонтера. На жаль, на сьогодні не розроблена єдина модель роботи волонтерів, яка включала б підготовку, організацію роботи і підтримку волонтерів. Це також обумовлює велику схильність до стресу волонтера, ніж професіонала, велику уразливість його психічного здоров'я. Серйозною проблемою волонтерської роботи залишається психологічна реабілітація у випадках, коли вони чи команда, не спроможні нічого змінити в долі конкретної людини або в системі соціальних відносин та соціальної політики. Такі випадки призводять до порушення психічного здоров'я добровільних помічників.

Отже, наявна необхідність привернути увагу громадськості, органів влади, до проблеми попередження порушень психічного здоров'я, своєчасної реабілітації волонтерів. Психічне здоров'я – стан душевного спокою, що характеризується відсутністю хворобливих емоційних проявів і забезпечує ефективну регуляцію поведінки, діяльності.

Крістіна САНЖАРОВЕЦЬ

PhD, викладач, ВСП ЗВО «ВМУРЛ «Україна» Васильківський фаховий коледж

ФОРМУВАННЯ МОЛОДІЖНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження полягає у тому, що молодь стала на шлях демократичного розвитку й побудови соціальної держави, опинилася в ситуації виклику перед глобалізаційними процесами. Тому перед Україною стоїть важливе завдання - вибір напрямку розвитку держави, котра виступає гарантом соціальних прав і благ громадян, конкурентоспроможною серед інших світових соціальних держав.

Серед сучасних науковців, які вивчали феномен соціальної держави, можна назвати імена таких зарубіжних та вітчизняних учених: В. Андрущенко, С. Алексєєв, В. Бех, Г. Браун, Г. Гетьман, М.Гетьманчук, В.Горбатенко, К. Горохова, В.Денисенко, Б. Дікон, С. Завадський, Г. Еспін-Андерсен, О.Картунов, Н.Коваліско, В.Корнієнко, І.Кресіна, Ч. Лебо, О.Мироненко, С.Наумкіна, М. Ніхаус, О. Лукашева, О. Панкевич, Я. Пасько, П. Рабінович, У. Робсон, Р. Титмусс, Г. Світа, А. Сіленко, В.Смолянюк, В. Співак, О. Скрипнюк, П. Стецюк, М. Халс, І. Яковюк, В. Якубенко та інші.

Об'єктом соціальної політики є соціальні відносини, процеси життєдіяльності соціуму, що безпосередньо чи опосередковано впливають на формування соціальної безпеки, задоволення людиною власних соціальних потреб та інтересів, освоєння і творення соціальних цінностей.

Соціальна політика – це феномен, що поєднує різноманітні суспільні складники: конституційно-правові, інституціональні, управлінські регулятивні та саморегулятивні, глобальні, національні, державні, наддержавні, громадські, гуманістичні, ціннісні, комунікативні та ін.– це система цілеспрямованої діяльності суб'єктів, що сформувалася в суспільстві на певному етапі його розвитку і здійснюється на основі певних принципів і засад з метою забезпечення оптимального функціонування й розвитку соціальних відносин. У такому аспекті соціальна політика є системою управлінських, регулятивних, саморегулятивних способів та форм діяльності суб'єктів, сукупністю принципів, рішень та дій, що втілюються в

соціальних програмах і соціальній практиці з метою задоволення соціальних потреб, збалансування соціальних інтересів людини, соціальних груп суспільства, досягнення соціальних цілей, розв'язання соціальних завдань, формування соціальних цінностей. Іншими словами, соціальна політика в широкому розумінні – це система інституційних та надінституційних, державних і громадських, суспільних та особистих, індивідуальних способів та форм діяльності, спрямованих на створення умов для всебічної самореалізації соціального потенціалу людини, її сутнісних сил.

Мета соціальної політики полягає в регулюванні й узгодженні інтересів для стійкого та збалансованого розвитку суспільства, досягнення соціального миру або громадської згоди. Узгодження інтересів усього суспільства, на нашу думку, – набагато важливіша мета, ніж задоволення інтересів окремих індивідів чи якоїсь однієї, навіть перспективної, соціально-вікової групи. У сучасних умовах України взаємодія держави та соціальних груп і спільнот, тобто суб'єкта й об'єкта, постає у вигляді прагнення гармонізувати свої взаємини. Цей процес можна реалізувати шляхом визначення і свідомого вжиття державою заходів для вирішення протиріч як між соціальними групами та всередині них, так і між групами й державою в цілому, особливо якщо врахувати зростання цих протиріч із початком переходу до ринкової економіки.

Отже, мета соціальної політики полягає у створенні умов для формування, розвитку та оптимального функціонування соціальних відносин, всебічного розкриття, самореалізації творчого соціального потенціалу людини, особистості, її сутнісних сил, а також для задоволення людюино соціальних потреб та інтересів, освоєння соціальних цінностей, підтримання в суспільстві соціальної злагоди, стабільності та соціальної цілісності, самовідтворюваного, самодостатнього рівня соціодинаміки, соціального прогресу.

Соціальна політика за умов трансформації суспільних відносин, формування соціальної держави й громадянського суспільства має на меті звужити, а в перспективі звести нанівець роль у соціальному житті чинників, що втрачають соціальне значення або гальмують процес суспільної соціодинаміки, і створити умови для посилення ролі детермінант, що сприяють соціальному поступові, посилюють соціальну безпеку людини. Сьогодні мета соціальної політики полягає в розв'язанні суперечностей суспільного, соціального розвитку, що гальмують процес формування соціально орієнтованої економіки, становлення середнього класу, соціальної мобільності, утвердження дієвих механізмів соціального життєзабезпечення людини як основного суб'єкта соціального розвитку.

Відтак завдання соціальної політики – забезпечити чітке функціонування системи соціально-політичних інститутів, котрі є суб'єктами соціальної політики, здійснення координації, узгоджувальної діяльності елементів системи, усвідомленої спрямованості їх зусиль, формування оптимального співвідношення й підтримання необхідних пропорцій між цими елементами, приведення до стрункої системи різноманітних дій усіх її учасників, спрямування різних форм, методів і засобів соціальної політики на досягнення очікуваних результатів, передусім на досягнення адекватності цілеспрямованої діяльності суб'єктів соціальної політики, пов'язаної з освоєнням і творенням соціального буття, розвитком соціальної сфери, вимогами об'єктивних закономірностей суспільного прогресу, сучасною логікою розвитку цивілізації.

Ірина СЕРГІЄНКО

*кандидат психологічних наук, доцент,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ГРУП СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ

Особливість сьогоденішньої ситуації полягає в тому, що населення України тою чи іншою мірою отримало психотравмувальний вплив війни, а також соціально-психологічні наслідки (вимушена міграція і трудова адаптація, ускладнені тривалим надзвичайним стресом; розділення сімей; втрата можливості безпосереднього спілкування із значущими людьми, рідними, друзями, колегами; соціальна ізоляція, тощо). Водночас, реалії теперішньої практики допомоги громадянам України засвідчили необхідність доповнення і розширення форм роботи, наприклад, застосуванням груп соціально-психологічної підтримки.

Для впровадження цього методу в актуальній ситуації для нас дуже корисним став досвід участі в онлайн зустрічах міжнародної групи підтримки у період пандемії COVID-19 (2020-2021 рр.), під керівництвом Данієлі Сіммонс (D. Simmons, 2022). Розроблені Д. Сіммонс принципи застосовуються нами у групі дистанційної соціально-психологічної підтримки для студентів та випускників Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Зустрічі відкритої групи відбуваються на регулярній основі, починаючи з червня 2022 року. Ведучими групи підтримки на волонтерських засадах є Ірина Сергієнко та Наталія Невмержицька. Проект «First Aid-Activites» було реалізовано відповідно до договору про міжнародну співпрацю між Черкаським національним університетом імені Богдана Хмельницького (м. Черкаси) та Європейською психодраматичною асоціацією PAfE (м. Берлін).

Поняття «група підтримки» розглядається дослідниками в різних аспектах (медичному, соціальному, політичному, юридичному, психологічному). Під «групами підтримки» можуть розумітися спільноти людей, які спрямовано на надання учасниками взаємодопомоги в покращенні емоційного стану, якості життя та обміні корисною інформацією щодо вирішення аналогічних проблем. Такі групи можуть організовуватися самостійно з осіб, що мають схожі соціально-психологічні проблеми, а також бути професійно організованими для тих, хто потребує фахової допомоги в організації процесу взаємозцілення через взаємодію. Перший вид груп психологічної допомоги – це групи підтримки самопомоги, другий – професійно працюючі групи підтримки. Відмінність цих груп підтримки між собою в тому, що група самопомоги працює таким чином, що процес її роботи зорганізується та управляється одним з учасників-добровольцем, який має психологічну проблему, аналогічну темі інших членів групи. У професійно працюючій групі підтримки процес взаємодії організовується і певним чином структурується фахівцем (соціальним працівником чи психологом).

Головна мета групи соціально-психологічної підтримки – надання допомоги шляхом налагодження взаємодії учасників в групі та за її межами, що сприятиме емоційному взаємозціленню, актуалізації ресурсів, налагодженню стосунків та взаємопідтримки між учасниками. Така група має специфічні цілі, які різняться від терапевтичних груп. У ній відсутні тести та інтерпретації, оцінки та аналіз, поради та вказівки.

Серед основних завдань, які вирішуються в групах підтримки, дослідники називають:

- відображення учасниками особистого досвіду;
- вираження членами групи власних почуттів, переживань;
- обмін інформацією щодо проблеми, на якій сфокусована група;
- обговорення стратегій подолання аналогічних проблем в учасників;
- створення спільного простору для обговорення подібних питань;
- формування атмосфери психологічної безпеки, що сприятиме готовності учасників ділитися актуальними емоціями, думками, турботами;

-розвиток соціально-психологічної міжособистісної мережі довірчої взаємодтримки, яка може виконувати цю функцію між зустрічами та після завершення функціонування групи.

Основні методи презентованої групи підтримки – це техніки з арт-терапії та психодрами. Арттерапія застосувалася нами з наголосом на вираження актуальних станів, почуттів, переживань учасників через образотворчу діяльність. Серед застосованих нами арттерапевтичних методів були наступні: «Мое безпечне місце» (за С. Held), «Міцна гора» (В. Назаревич), «Каракул» (D. Winnicott); «Вулкан» (О. Луценко), «Моя фортеця» (Ю. Фарафонов); «Ландшафт моєї душі» (І. Сергієнко, Н. Невмержицька); «Відпускання» (І. Сергієнко); «Я – книга життєвого досвіду» (Н. Невмержицька, І. Сергієнко); «Квітка і паркан» (І.Сергієнко), тощо.

Специфіка застосування арт-терапевтичних вправ у групі онлайн підтримки в теперішніх умовах полягає в тому, що учасники не завжди мають доступ до кольорових образотворчих засобів, паперу для художнього малювання, місця, де можна було б зручно виконати роботу. З іншого боку, зустріч групи має обмежений час роботи (1,5 години), тому на створення спонтанного малюнку відводилося 5-7 хвилин. Зображення при демонстрації онлайн не може відобразити достатньо детально малюнки учасників. Тому фокус уваги ведучих і групи полягав у тому, щоб дати автору малюнку розповісти якомога повніше про свій образотворчий виріб. Ця розповідь може включати (за бажанням учасника) опис змісту малюнку; почуття, які пов'язано із ним, а також - власне осмислення змісту та почуттів, виражених у презентованій роботі.

Групі, зорієнтованій на соціально-психологічну підтримку осіб, травмованих війною, учасникам пропонується уникати інтерпретацій та когнітивних узагальнень. Члени групи через посередництво малюнкових образів діляться одне з одним власними актуальними почуттями (невизначеності, розгубленості, тривоги, гніву, горя, надією на позитивні зміни). Спільність емоційних станів, відображених у малюнках, запускає в групі ланцюгову реакцію висловлювань. Це сприяє поступовому саморозкриттю замкнутих учасників та допомагає їм знайти нових друзів. Особливе значення для такої групи має обговорення ресурсів, що використовуються учасниками для подолання негативних емоційних станів та вирішення власних актуальних проблем у сфері зміни комунікації та діяльності. Обмін цією інформацією сприяє розширенню в учасників діапазону коупінгових стратегій. Все це формує атмосферу довіри на зустрічах групи підтримки, забезпечує зниження рівня емоційного напруження в учасників, викликає в них почуття полегшення. Наприкінці зустрічі - у «заклучному колі», переважна більшість учасників повідомляла групі про покращення емоційного стану, включаючи тих, хто не брав активної участі у взаємодії.

Відгуки учасників наприкінці чотирьох місяців роботи групи засвідчили зміну їх ставлення до груп підтримки на більш позитивне. Вони особисто переконалися, що інтеракції в групі, побудовані на засадах гуманістичної парадигми, можуть мати значний вплив на відновлення внутрішньої рівноваги, віри в позитивне майбутнє, активізацію внутрішніх ресурсів для вирішення нагальних завдань організації цілісної життєдіяльності. Учасники повідомляли, що відчули на собі ефекти емоційного зцілення, зміцнення, стабілізації особистості, підвищення працездатності та комунікабельності.

Валентина СТУПАКОВА

*магістрантка Ізмайльського державного
гуманітарного університету, Ізмаїл*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ СУЧАСНИХ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР ДОЗВІЛЛЕВОЇ ТА НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

У класичних теоріях під молодіжними субкультурами розуміли молодіжні меншини, відносно незалежні течії, що мають стилістичні відмінності, які відображають зміни класової

структури. У рамках цих теорій вивчали стиль одягу, манеру поведінки, мову, атрибути субкультури. Однак цей напрям обмежувався класовим підходом, розглядом субкультури з позицій девіантних або делінквентних бунтів молоді проти загальноприйнятих норм. Процес зародження масових субкультур за кордоном припадає на середину минулого століття. Але більшість субкультур, популярних тоді (стиляги, бітники, моди та ін.), сьогодні втратили актуальність. Те першине уявлення про субкультури критикується сучасними науковцями. Вони вказують на те, що сучасні субкультури стали більш проникними, плінними порівняно зі своїми прабатьками. Нині молоді люди можуть одночасно належати до кількох субкультур. Хоча ще зберігаються суперечності та традиційні конфлікти між деякими субкультурами (наприклад, скінами та реперами). У Радянському Союзі зародження субкультур у сучасному їхньому поданні відбувалося інакше, ніж на Заході і значно пізніше.

Широке поширення в нашій країні мали молодіжні об'єднання активно-творчого, романтичного та альтруїстичного спрямування. Причиною цього був низький ступінь ізоляції груп молоді одна від одної та від суспільства загалом, широке охоплення загальної маси молоді безліччю клубів за інтересами, доступність закладів культури, масове впровадження у школах офіційної ідеології позитивної спрямованості («людина людині друг, товариш і брат»), офіційна цензура та відсіювання протестного й негативного матеріалу (Заредінова Е.Р., 2020). Радянські психологи не схвалювали поняття «субкультура», його вважали надто буржуазним. До нього почали звертатися тільки у 80-ті роки минулого століття, а перші емпіричні дослідження з'явилися наприкінці «перебудови». Групи, що виникли на її основі, стали називати «неформальними». Їх ділили на позитивні, нейтральні та негативні.

Далі в ужиток увійшло поняття «тусовка», яке передбачало створення альтернативних соціальних просторів. Саме в них відбувалося подолання відчуження між молоддю і суспільством, розвивалася нова естетика. Інші погляди на субкультури в термінах вибору життєвого стилю з'явилися наприкінці ХХ століття.

Починаючи з цього часу, відзначають специфіку становлення субкультур у нашій країні. Їх розглядають як тимчасові об'єднання, що виникли під впливом глибинних змін, які відбуваються в суспільстві. Так, субкультури, які склалися наприкінці минулого століття є «постмодерними субкультурами». Їх особливість полягає в тому, що їх важко вписати в рамки одного замкнутого стилю. А свою ідентифікацію з тією чи іншою культурною орієнтацією молодь здійснює в термінах «нормальний, звичайний» і «просунутий, альтернативний» (Вербицька П. В., 2016).

«Просунуті, альтернативні» молоді люди збиралися в тусовки, становили меншість, мали доволі вузькі пріоритети в музиці, кіно. Просунутість означала рух, пошук, соціальну, психологічну та культурну мобільність. Своїми антагоністами насамперед вважали гопників. «Нормальні, звичайні» становили більшість, не мали такої суворої стилістичної та музичної ідентичності, як «просунуті». Серед них особливе місце посідали гопники. Спочатку так називали людей, які влаштовують бійки без вагомого приводу, безкультурних, невихованих, які збираються в зграйки. Вважалося, що вони ходять у спортивних костюмах, вирізняються агресивністю та вузькістю кругозору (Безкоровайна О.В., 2018). Дві культурні стратегії – «нормальна» і «просунута» - не були ізольованими, відбувався обмін культурними формами, перехід від однієї стратегії до іншої. Надалі представники «просунутої» стратегії зберегли тенденцію до тусовок, прагнули до індивідуалізації, їхніми центрами стали клуби, кафе, бари. «Нормальна стратегія» стала відкидати тусовочну практику, не сприймалося прагнення виділитися за зовнішнім виглядом (з'являється стиль унісекс), музичні смаки позбавляються індивідуальності (попса, шансон). Музика для них не мала символічного значення, це тло для проведення вечірок. Серед їхніх цінностей була стабільність і безпека.

Прагнення до об'єднання в групи за інтересами є природним для особистості, що формується, особливо в підлітковому віці. Подібні об'єднання існували й раніше. Щоправда, вони мали дещо інший формат. Такі об'єднання (гуртки, клуби, студії) мали офіційний розклад, у них приходили в певні дні, спілкувалися з огляду на соціально-значущі інтереси, потім розходилися, не мали особливого соціального забарвленого сценарію. Однак Радянський Союз

перестав існувати, були відкинуті цінності, безумовно, необхідні молоді. На їхньому місці виникла порожнеча, яку було заповнено по-різному. Звичайною стала ситуація, під час якої люди почали об'єднуватися в молодіжні рухи, часто ґрунтовані на псевдоцінностях, що демонструють пародію на реальне життя.

Зазначимо, що існує розбіжність між розумінням рівня фізичного розвитку сучасних молодих людей та їхньою «інфантильністю в соціально-психологічному плані» Дати єдине всеосяжне визначення поняття «субкультура» складно. Почато це пов'язано з тим, що це поняття по-різному інтерпретується в різних наукових галузях (Бех І.Д., 2015).

Субкультуру можна визначити через її специфічні властивості. Так, для будь-якої субкультури обов'язковим є такий набір характерних рис: наявність своєрідних норм, цінностей, світосприйняття, що часто призводить до неконформізму, тих, хто входить у дану субкультуру; специфічний стиль життя та поведінки; наявність зовнішньої атрибутики, яка проявляється в одязі, прикрасах, манерах, жаргоні тощо; наявність більш-менш явного ініціативного центру, який генерує ідеї.

Загальноживаним є таке уявлення про субкультуру – це спільність людей, чий переконання, погляди на життя і поведінку відрізняються від загальноприйнятих або просто приховані від широкого загалу, що відрізняє їх від ширшого поняття культури, відгалуженням якої вони є. Аналізуючи різні позиції, можна помітити, що поняття «субкультура» розглядають у вузькому і широкому значенні. Так субкультура в широкому розумінні цього слова представляє будь-яку спільноту людей, об'єднану подібними інтересами, цінностями, стилем поведінки тощо. У вузькому розумінні субкультуру розглядають як певну елітарну культуру.

Зазначимо, що ми говоримо саме про молодіжні субкультури, а не про субкультури зрілого або похилого віку. Це визначає специфіку дослідження цього феномена. По-перше, саме в підлітковому та юнацькому віці відбувається оформлення системи цінностей людини і водночас найяскравіше виражена тенденція до об'єднання за інтересами. Але становлення субкультур у нашій країні припало на докорінний перелом основ нашого суспільства. Тому не дивно, що молодіжні субкультури відрізняються від загальноприйнятого культурного контексту в суспільстві. По-друге, молоді люди здебільшого є учнями, студентами, вони соціально залежні від батьків, не є повністю самостійними членами суспільства. По-третє, молодіжні субкультури можуть існувати в різних формах - від невеликих неформальних груп до масових рухів. По-четверте, молодь посідає специфічне становище в системі суспільних відносин, зорієнтованих на матеріальне і духовне виробництво. Сучасна молодь втратила інтерес до праці, та й до життя загалом. Про це свідчить статистика самогубств, злочинності в середовищі молоді.

Ціннісні орієнтації особистості вже тривалий час є предметом психологічного дослідження (. Горбатюк, С. Є., 2016). Багато вчених зверталися до вивчення цієї проблеми, проте досі щодо поняття «цінність» не існує єдиної думки. Дослідження проблеми цінностей відзначають два основні підходи до їх розуміння. Перший із них полягає в розумінні цінностей як зовні заданих матеріальних чи ідеальних об'єктів тих чи інших форм активності окремого індивіда. У цьому разі поняття «цінність» позначає соціально схвалювані або засуджувані засоби організації та регуляції поведінки людини, що виступають як зовнішня умова або як сукупність соціально заданих самообґрунтувань власної активності. Другий підхід полягає в розумінні цінності як особливої форми, в якій суспільна свідомість відображає об'єктивні тенденції історичного розвитку. Цінності розглядаються тут як ідеальне відображення соціальних відносин людей, як окремий випадок процесу уособлення суспільних відносин у соціальних інститутах і структурах. У ціннісному відношенні виокремлюється двосторонній зв'язок між суб'єктом та об'єктом. Якщо говорити про історичний аспект вивчення цінностей, то слід зазначити, що інтерес до них позначився ще у працях філософів Нового часу. Зокрема, Томас Гоббс наголошував на суб'єктивному характері цінностей: те, що є цінним для однієї людини, може не мати значення для іншої, а низка філософів (Б. Спіноза, І. Бентам) критично ставляться до цінностей, вважаючи, що поведінкою людини повинне керувати прагнення

отримати користь. Звертався до питання цінностей і великий німецький філософ І. Кант. Він вважав, що цінності людини автономні, незалежні від зовнішнього джерела.

В останнє десятиліття спостерігається підвищений інтерес до дослідження молодіжних субкультур, розглядаються їхні різні аспекти, зокрема й ціннісний.

Динаміку соціальної ідентичності члена субкультурної групи можна описати за допомогою чотирьох взаємопов'язаних критеріїв: 1) ступінь включеності в групу за суб'єктивною оцінкою респондента (декларована ідентичність), 2) злиття образу Я з образом групи, 3) включення в структуру ідентичності самохарактеристик, пов'язаних із груповим членством, 4) близькість індивідуальних цінностей до цінностей групи.

Згідно зі сформованою традицією, під молодіжними субкультурами розуміють спільноти, пов'язані з дозвіллевою діяльністю (так звані «неформальні об'єднання молоді»). Навчально-професійні спільноти як субкультури не розглядаються, хоча вони й відповідають визначенню субкультури. Проте, на наш погляд, таке нехтування у вивченні навчально-професійних молодіжних спільнот є не виправданим. Адже саме такі різновиди молодіжних субкультур сприяють соціалізації її членів, гармонійному входженню в соціум, свідомому вибору життєвого шляху, збагаченню домінантної культури, а не відходу від неї.

Наталія СУХИЦЬКА

*кандидат юридичних наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Система соціального захисту як правова і соціальна дефініція є в центрі уваги багатьох дослідників. Беручи до уваги напрацювання вчених, доцільно зазначити, що окремі теоретичні і практичні положення залишаються дискусійними і потребують ґрунтовного аналізу і подальших розвідок.

Необхідною умовою для дослідження сутності допомоги є її наукова дефініція. Термін «допомога» є багатозначним за своїм змістом і вживається в таких значеннях: 1) сприяння кому-небудь у чому-небудь, участь у чому-небудь, що приносить полегшення; 2) матеріальна підтримка; 3) захист, порятунк у біді; 4) сприяння в лікуванні, полегшення страждань (В. Бусел, 2004).

Щодо соціальної допомоги, то єдиного однозначного визначення не існує. Це дає нам підстави проаналізувати підходи до визначення змісту поняття. Так, на думку Юрчик, під соціальною допомогою варто розуміти матеріальну підтримку як у готівковій/натуральній, так і безготівковій формі, що надається населенню, яке опинилося в умовах соціальних ризиків (Г. Юрчик, 2017). М. Бойко, в свою чергу, наголошує, що соціальна допомога - це врегульовані нормами права разові або періодичні (щомісячні) грошові виплати соціально-аліментарного характеру, з метою матеріальної підтримки громадян, які в силу певних соціальних випадків, потребують такої допомоги незалежно від наявності в них будь-яких інших джерел доходу (М. Бойко, 2004). Таким чином, соціальна допомога може мати різні трактування, але вона завжди спрямована на надання допомоги людям, які опинилися в складних життєвих обставинах та потребують підтримки.

Розкриваючи тему, ми повинні зацентувати увагу і на понятті «соціальний захист». Згідно зі ст. 46 Конституції України «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом... Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму,

встановленого законом». Законодавець нам чітко дає зрозуміти, що соціальні гарантії, допомога, соціальне страхування в цілому розкриває саму суть соціального захисту і його системи, а відтак, є складовими елементами системи вцілому.

Наведемо декілька визначень поняття вітчизняними вченими. Соціальний захист - це діяльність держави та суспільства, що реалізується шляхом вжиття правових, економічних та організаційних заходів і спрямована на досягнення соціально прийнятної рівня життя особи, а також на усунення чи зменшення впливу негативних наслідків, яких зазнає особа при настанні соціального ризику (В. Рощанюк, 2012). Соціальний захист виражає відносини між економічними суб'єктами з приводу ліквідації бідності в суспільстві, поліпшення умов життя і розвитку особистості; є механізмом вирішення протиріч між економічною ефективністю і соціальною справедливістю (А. Халецька, 2010). Головною метою соціального захисту є нейтралізація негативних наслідків реалізації соціальних ризиків для добробуту індивіда та повернення його (добробуту) до стандартів, прийнятних у відповідному суспільстві (А. Огінська, 2018).

Якщо конкретизувати сутність поняття «соціальна допомога», то, безумовно, можна стверджувати, що вона базується на адресності, на підтримці рівня життя людини з боку держави з метою наближення її існування до рівня соціальних стандартів і нормативів, а саме, не нижче прожиткового мінімуму. Також необхідно зазначити на особливість надання соціальної допомоги – фінансування з Державного бюджету України. Такий вектор фінансового забезпечення пов'язаний з інституціалізацією самої форми надання соціальної допомоги. На доказ нашого твердження доводимо, що соціальна допомога в додержавній і державній період в різних історичних епохах складалась на підставі історичних подій (війна, епідемія, голод, природні стихії) та була адресною відповідно до конкретних категорій населення і надавалась на благодійних волонтерських засадах.

Мета соціальної допомоги полягає у сприянні зазначеним особам повноцінно реалізувати себе в соціумі, у підвищенні належного життєвого рівня та забезпечення їх необхідним для повноцінного розвитку їх особистості (О. Бурлака, 2016).

Соціальну допомогу як складову соціального забезпечення населення України, доцільно поділити за такими критеріями:

1) за цільовим призначенням: на компенсацію втраченої частини доходу (допомога по вагітності та пологах, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку тощо); на повну заміну середньомісячного доходу, який громадянин з незалежних від нього причин не в змозі отримувати (допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам тощо); на поховання громадянина не застрахованого в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування; на доплату до основного доходу, якщо такий дохід нижчий за встановлений законодавством прожитковий мінімум (допомога малозабезпеченим сім'ям тощо);

2) в залежності від правової підстави виникнення права на соціальну допомогу: потрапляння особи в складну життєву ситуацію, з якої не можливий самостійний вихід (допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам тощо); потрапляння особи під вплив інших обставин, які визнані державою соціально значущими та внаслідок яких знижується здатність до самозабезпечення (допомога при народженні дитини, допомога при усиновленні дитини тощо);

3) за формою призначення та виплати: одноразова грошова виплата (допомога на поховання) та періодичні платежі (більшість видів соціальної допомоги);

4) за категорією громадян, яким призначається соціальна допомога: соціальна допомога інвалідам та іншим особам, які не мають права на пенсію; допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам; допомога малозабезпеченим сім'ям; допомога сім'ям з дітьми тощо.

Але соціальна допомога не повинна бути довгостроковою формою підтримки. Вона повинна бути лише однією з багатьох стратегій соціальної політики, спрямованих на вирішення соціальних проблем та покращенню якості життя населення в цілому.

Отже, соціальна допомога – це складова соціального забезпечення, яка має свої характерні ознаки. Надається соціальна допомога з метою матеріальної підтримки

малозабезпечених осіб або для компенсації додаткових витрат, які виникли через соціальний ризик. Для того, щоб соціальна допомога була ефективною, необхідно враховувати індивідуальні потреби та обставини кожної людини, яка звертається за допомогою.

В науковій літературі ми зустрічаємо різні тлумачення співвідношення «соціальна допомога» і «соціальне забезпечення». Соціальне забезпечення - це система державних заходів, спрямованих на забезпечення соціальної захищеності населення. В основному йому притаманне пенсійне забезпечення, що в принципі не є підставою для кваліфікування як складні життєві обставини. В той самий час, соціальна допомога як складова соціального захисту, відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної справедливості та допомозі людям у складних життєвих ситуаціях.

Таким чином, можна зробити висновок, що соціальна допомога є складовою більш широкого поняття «система соціального захисту» поряд з соціальним страхуванням, соціальними гарантіями і соціальним забезпеченням.

Іван ТІМКІН

*кандидат історичних наук, доцент,
Національний авіаційний університет, м.Київ*

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

Війна російської федерації (далі рф) проти України підвищила ризики та невизначеності, створивши проблеми у всіх сферах суспільного життя.

Втрата та пошкодження виробничих активів та інфраструктури, переривання ланцюгів постачання торговельних мереж послабили потенціал ринку праці, призвівши до «зривів» та втрати можливостей до працевлаштування більшості українців.

У регіонах, які найбільше відчули на собі військову агресію рф, зменшилася кількість робочих місць і зростає конкуренція. Суттєвим став дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили. Попит на робочу силу різко зменшився через неможливість працювати у зонах бойових дій, зниження попиту на товари та послуги, проблеми з логістикою та невизначеність майбутнього.

Окрім того, в країні має місце значна тінізація ринку праці — багато вакансій пропонуються без оформлення, як підробіток тощо.

Через війну спостерігається зниження зарплат, оскільки безробітних стає значно більше, ніж вакантних робочих місць. Стабілізація ринку праці у післявоєнний період є вкрай важливим завданням, зважаючи на появу різних груп населення, які постраждали від збройного конфлікту, у т.ч. внутрішньо переміщених осіб, серед яких діти та жінки, люди з обмеженими можливостями та колишні комбатанти.

Специфічні потреби цих груп мають бути враховані при плануванні та впровадженні стійких процесів реінтеграції, включаючи працевлаштування. Важливою має стати розробка ефективної системи управління ринком праці (механізмів та інструментів її реалізації), з урахуванням питань освіти, розвитку спеціальних навичок, а також підвищення рівня соціального захисту та безпеки

Повномасштабна збройна агресія рф проти України призвела до розгортання цілої низки криз регіонального та глобального виміру: міграційної (вимушене переміщення українських біженців за кордон і в межах країни); цінової (різке зростання цін на продовольство, добрива, паливні та інші сировинні ресурси); торговельної (порушення ланцюгів поставок у системах регіональної та глобальної торгівлі) та безпекової (поставлено під загрозу глобальну військову, енергетичну, продовольчу безпеку).

Кожна з цих криз матиме важкі соціальні наслідки, особливо для найуразливіших верств населення, що потребує відповідного реагування на всіх рівнях управління.

На глобальному рівні протидія нинішнім світовим каскадним кризам потребує удосконалення міжнародної фінансової архітектури, стимулювання масштабних соціально-економічних перетворень, оновлення суспільного договору, а також інвестування в розвиток систем даних.

На рівні держав необхідною вважається, насамперед, підтримка інституційної та фінансової стійкості національних систем соціального захисту населення, а також активізація державної політики у сфері зайнятості та національних ринків праці.

З початку війни наприкінці лютого 2022 р. Україна доклала зусиль за обома цими напрямками, і це дозволило пом'якшити соціальні шоки, підтримати вітчизняний бізнес і не допустити критичного обвалу ринку праці. Так, підтримка стійкості системи соціального захисту населення України в умовах воєнного стану забезпечується Урядом за допомогою структур ООН та інших міжнародних інституцій. Зокрема, залучена бюджетна підтримка від Цільового фонду багатьох донорів зі співфінансування Програми “Політика розвитку у сфері економічного відновлення для України” та Проекту “Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні”.

В умовах війни для мільйонів українців механізмом “рятувального доступу” до соціальних виплат і допомоги стала цифровізація соціальної сфери, здійснювана в останні роки Міністерством соціальної політики України за участі інших профільних ЦОВВ і міжнародних структур. Прикладом є впровадження Єдиного соціального реєстру, в якому сконцентрована інформація про кожного, хто має право, отримує чи колись отримувал будь-який вид державної соціальної підтримки, і забезпечення на його основі дослідно-промислової (тобто, поки часткової) експлуатації Єдиної інформаційної системи соціальної сфери, що надає можливість кожному отримувачу соціальної підтримки швидко оформити будь-який вид допомоги через фронт-офіс у територіальній громаді та ЦНАПі, або через електронні сервіси Порталу “Дія”.

З метою підтримки українців у часи російського вторгнення Міністерством соціальної політики України також впроваджено соціальну платформу “єДопомога”, що має три напрями:

1. “єДопомога державна”, де надається повна інформація про отримання соціальних виплат і допомоги від держави;
2. “єДопомога волонтерська”, де можна самостійно допомогти людям, які постраждали від війни, або залишити заявку на допомогу, якщо вона вкрай потрібна;
3. “єДопомога міжнародна”, де є можливість подати заявку на соціальну допомогу від міжнародних організацій.

Щоб захистити право громадян отримувати державні соціальні виплати та допомоги в умовах воєнного часу, на початку вересня 2022 р. Міністерство соціальної політики України ініціювало цифровізацію процесів призначення всіх видів соціальної допомоги, зокрема, субсидій і пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива та скрапленого газу.

Стосовно активізації політики зайнятості в умовах воєнного стану, дуже важливо, що проблеми відновлення сфери зайнятості після шоків впливів пандемії коронавірусу та наслідків війни РФ проти України перебувають у фокусі уваги Міжнародної організації праці.

Розроблені нею підходи до формування політики у сфері праці та соціально-трудових відносин будуються відповідно до ідеології соціальної якості, оскільки в їх основу покладено постулат якості зайнятості як консолідуючий елемент концепції гідної праці, впроваджуваної МОП на міжнародному рівні. Це, зокрема, простежується на прикладі розробленого МОП Глобального заклику до дій з метою орієнтованого на людину, інклюзивного, стабільного та стійкого до криз відновлення після пандемії COVID-19, а також здійснюваної під керівництвом МОП ініціативи ООН “Глобальний прискорювач зі створення робочих місць та забезпечення загальної соціальної підтримки”.

В Україні в умовах воєнного стану соціальна якість зайнятості може проявлятися, насамперед, у цілеспрямованій підтримці безпеки умов праці та збереження робочих місць, зокрема, шляхом релокації до більш безпечних місць виробництва з регіонів, охоплених бойовими діями.

У контексті сприяння соціальній якості зайнятості у специфічних умовах воєнного та повоєнного періоду, Україні особливу увагу доцільно приділити питанням професійної, трудової та психологічної реабілітації, реінтеграції до національного ринку праці військовослужбовців, мобілізованих і добровольців, що повертаються з фронтів війни з інвалідністю, а також цивільних осіб, які зазнали пошкоджень здоров'я або травмувань унаслідок російської агресії.

Після завершення війни актуальним завданням буде довгострокове гарантування не лише воєнної, але й соціальної та демографічної безпеки, а також забезпечення соціальної якості життя громадян України.

В Україні визначені напрями реформування системи соціальних послуг, які передбачають створення широкої мережі служб та закладів, які надають якісні послуги, залучення до надання соціальних послуг недержавних організацій, наближення соціальних послуг до отримувачів, децентралізація процесів управління, фінансування, розташування послуг, реорганізація існуючих інституційних установ та створення альтернативних послуг та механізмів фінансування, розширення можливостей для отримувачів щодо вибору послуг та участі у цьому процесі, підвищення результативності надання соціальних послуг через впровадження технологій з покращення якості.

Одним з важливих заходів у вирішенні цих завдань є наявність професійно підготовленого персоналу, оволодіння керівниками та спеціалістами усіх рівнів сучасними методами соціальної роботи, методами управління якістю послуг.

Аналіз нормативно-правової бази України та сучасної системи надання соціальних послуг дає підстави стверджувати, що система соціального обслуговування потребує удосконалення та реформування. Характерною рисою існуючої системи соціальних послуг є надмірна централізація, схильність до інституціалізації та концентрації послуг в стаціонарних установах, що ускладнює інтеграцію громадян, які їх потребують, у суспільство. Все це спонукало до усвідомлення необхідності реформування системи соціального обслуговування і соціальних послуг.

Розвиток системи соціальних послуг вимагає цілісної державної політики щодо впровадження чітких та ефективно діючих механізмів функціонування системи соціальних послуг в Україні.

Інесса ТИМОШЕНКО

Директор, ВСП ЗВО «ВМУРЛ» Васильківський фаховий коледж

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Актуальність дослідження полягає у тому, що документознавство належить до наук, що перебуває в тісному взаємозв'язку і взаємодії з різними формами об'єкта і предмета дослідження, поняттєвого апарату, методів дослідження. В умовах ринкової економіки перед соціальними службами та закладами соціального спрямування гостро постає питання про інформування населення, щодо послуг, які надаються клієнтам соціальної роботи.

Соціальні заклади стають потенційними рекламодавцями. Перед сучасним українським соціальним працівником постає ціла низка питань: як прорекламувати свою діяльність, який вигляд і канал для розповсюдження реклами вибрати, щоб досягнути своєї мети, як привернути увагу потенційних волонтерів та спонсорів тощо? Особливу увагу необхідно приділяти засобам масової інформації, оскільки саме цей соціальний інститут є одним із найголовніших та найбільш ефективним і впливовим на даному етапі розвитку нашого суспільства. Роль, яку виконують засоби масової інформації на сьогоднішній день, двозначна: подальший розвиток засобів зв'язку, підвищення ролі масової інформації та інформаційної індустрії в цілому означає, що молоді люди в усіх країнах світу є об'єктом впливу стосовно популяризації

шкідливою для здоров'я продукції, певних установок і цінностей, що можуть справляти як благотворний, так і руйнівний вплив на особистість.

Документознавство тісно пов'язане з історичною наукою. Як вже зазначалося, об'єктом документознавства є документ в історичному розвитку. Поява тих або інших документів, не кажучи вже про системи документації, безпосередньо пов'язане з еволюцією суспільства, з певними її етапами. Тому функціонування документів та систем документації, складання комплексів документів неможливо зрозуміти без знання соціально-економічної, політичної історії, історії культури і т.д.

З іншого боку, сама форма документа характеризується відносною самостійністю, наявністю власних закономірностей розвитку, які, у свою чергу, надають певний вплив на ті чи інші сторони суспільного розвитку. Тому вивчення минулого передбачає і знання генезису документних форм.

Документознавство об'єктивно сприяє формуванню джерельної бази історичних досліджень і в цій своїй якості тісно примикає до джерелознавства - однієї з найважливіших галузей історичної науки, що досліджує теорію, методику і техніку історичних джерел. Джерелознавець також вивчають форму документа, структуру і властивості документованої інформації в їхньому історичному розвитку. Діловодні документи в джерелознавстві звичайно виділяються в самостійний розділ.

Тісний зв'язок документознавства з різними теоретичними та прикладними науковими дисциплінами багато в чому зумовила і методи документознавчих досліджень, тобто способи, прийоми для вирішення конкретних наукових завдань.

Згідно з листом Міністерства освіти та науки України від 27.08.2000 №1/9-352 "Про планування діяльності і ведення документації практичними психологами, соціальними працівниками закладів освіти" працівники психологічної служби ведуть обов'язкову документацію. Члени Ради Європи домовились забезпечити своїм народам громадянські та політичні права і свободи, вказані в цих документах, враховуючи, що здійснення соціальних прав повинно забезпечуватись без дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних поглядів, національної приналежності або соціального походження, твердо вирішивши докласти спільно будь-які зусилля для підвищення рівня життя та забезпечення соціального благополуччя як міського так і сільського населення з допомогою відповідних дій. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України – це регулюючий документ, який спрямовує соціальних педагогів здійснювати соціальну роботу в багатьох функціональних сферах з метою задоволення людських потреб, розвитку потенціалу та можливостей особистості.

Кожний спеціаліст управління соціального захисту, задіяний в процесі надання соціальної допомоги, відповідає за правильність оформлення і ведення справ, зберігання документів, які були прийняті ним до розгляду щодо надання соціальної допомоги. Перелік документів для надання призначеної соціальної допомоги, визначається нормативно-правовими актами, що встановлюють відповідні види допомоги.

Отже, порядок прийому та реєстрації заяв і документів для призначення соціальної допомоги визначено інструкцією, що визначає порядок оформлення і ведення особових справ. Отримувачі усіх видів соціальної допомоги в управлінні праці та соціального захисту населення, що працюють в умовах та на принципах взаємної поваги і спільної відповідальності. При цьому у клієнтів є постійний фахівець із соціальної роботи, який закріплений за виконаннями функцій провідника послуг і координатора роботи служби і установи, що беруть участь у вирішенні питань конкретної дитини або сім'ї. Компонентом дотримання послідовності етапів соціальної роботи є пріоритетним завданням всіх служб і відомств. Основна мета ведення випадку в соціальній роботі - оптимізація життєдіяльності клієнта шляхом надання допомоги найбільш ефективними та адекватними способами. Застосування технології ведення випадку направлені на підвищення в системі соціального захисту якості допомоги, що надається клієнтам. Міждисциплінарне ведення випадку - комплекс заходів, що проводяться в тісній

взаємодії командою різних фахівців, органів, установ для досягнення загальних цілей щодо поліпшення якості життя клієнта, захисту його інтересів і прав.

Анастасія ТУРГЕНЄВА

*Кандидат педагогічних наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ
(тимчасово переміщений до м. Запоріжжя)*

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В ОСВІТІ

У ситуації зростаючої динаміки соціально-економічних процесів у соціальні ризики залучається дедалі більше людей, у зв'язку з чим актуальним для країни стає пошук шляхів вирішення проблем тих, які перебувають у важкій життєвій ситуації. Україна націлена на підтримку кожного члена суспільства з акцентом на вразливі групи з метою забезпечення гідного рівня їхнього життя, зменшення соціальної напруженості у суспільстві.

Необхідність надання соціальних послуг широкого спектру та високої якості у ситуації обмеженості бюджетних ресурсів робить необхідним для держави залучення додаткових джерел для підтримки стабільності у соціальній сфері. Таким джерелом є соціальне підприємництво, яке є додатковим ресурсом забезпечення соціальної підтримки та захисту за рахунок досягнення позитивного соціального ефекту, що виникає на основі використання інновацій та фінансової стійкості. При цьому вирішення питань соціальної сфери залишається за державними органами, а соціальні підприємства є учасниками, які створюють соціальні блага. Таким чином, соціальним підприємствам надається можливість проявляти у своїй діяльності соціальну орієнтованість.

У цьому контексті особливого значення набуває дослідження, спрямоване на вивчення соціального підприємництва як інноваційного напрямку розвитку системи надання соціальних послуг.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність соціального підприємництва.
2. Проаналізувати законодавчі аспекти соціального підприємництва.
3. З'ясувати стан розвитку соціального підприємництва в освіті.

Феномен соціального підприємництва, аспекти його функціонування і умови розвитку досліджуються як українськими, так і зарубіжними вченими. Важливий внесок у розробку теоретичних аспектів (поняття, сутності, класифікацій, моделей) внесли вчені С. Алворд, Б. Дрейтон, П. Друкер, Дж. Майр, Дж. Макклурга, І. Марті, Ж. Сей, Й. Шумпетер та інші. Проблеми соціального підприємництва та дослідження соціальних аспектів підприємництва знайшли своє висвітлення та відображення в працях дослідників і, зокрема В. Боброва, З. Галушки, О. Кіреєвої, Г. Осовська, Д. Розенберга, О. Сандакова, В. Удодової, Е. Уткіна, В. Шаповал.

На основі аналізу теоретичних джерел можна констатувати, що соціальне підприємництво визначається як діяльність, що забезпечує рішення соціальних, культурних або екологічних проблем бізнесовими методами. Воно є специфічною діяльністю, яка знаходиться на перетині сфер діяльності трьох секторів національної економіки: бізнес-сектору, державного та третього сектору (І. Новик, 2022).

Соціальне підприємництво може стати відповідним дієвим інструментом як для окремих соціальних працівників в громадах, так і для досягнення впливу трансформаційних змін у соціальній політиці та практиці соціальної роботи на міжнародному, регіональному і національному рівнях (Т. Миськевич, 2019).

Також за результатами аналізу української практики законодавчого регулювання соціального підприємництва нами було з'ясовано, що чинне українське правове середовище

дозволяє здійснювати соціально-підприємницьку діяльність у таких організаційно-правових формах: організації громадянського суспільства, підприємницькі суб'єкти приватного права та через укладання договорів про спільну діяльність суб'єктів різних організаційно-правових форм. Але під час ухвалення рішення щодо створення соціального підприємства та обрання його організаційно-правової форми важливо брати до уваги такі основні критерії: зобов'язання дотримуватися соціальної місії; стабільність місії; прозорість бізнес-діяльності; податкові переваги; засоби фінансування; витрати та зусилля для створення; розширення бізнесу; корпоративне управління; сигнальний ефект (І. Каменко, 2020).

З'ясовано стан розвитку соціального підприємництва в Україні, а саме в галузі дошкільної освіти. Приватні заклади дошкільної освіти є соціальним підприємництвом, оскільки відповідають критеріям феномена, володіючи новаторськими ідеями, здатністю до самоокупності, організаційною автономністю, яка закріплює самостійність у вирішенні проблем організаційного розвитку. Однак проблеми, пов'язані зі становленням законодавчої бази в галузі соціального підприємництва, дозволяють визначати причетність підприємства до цього феномену завдяки самоідентифікації підприємця.

Дослідження проводилося серед керівників приватних закладів дошкільної освіти м. Дніпра та складалося з блоків: вступні питання про поняття «соціальне підприємництво»; діяльність підприємства і його інноваційність; економічна ефективність бізнесу; потреба у державній підтримці; соціальні зв'язки.

За результатами дослідження серед керівників приватних закладів дошкільної освіти можна зробити такі висновки:

– Більшість керівників вважають себе соціальними підприємцями, чітко розуміють особливості їх діяльності. Серед основних мотивів, які спонукали зайнятися соціальним підприємництвом, керівники називають прагнення забезпечити дошкільну освіту власних дітей, бажання самореалізації, особисте прагнення до зміни соціальної реальності, впровадження соціальних інновацій, вирішення соціальних проблем.

– Інноваційність, як одна зі складових соціального підприємництва, серед керівників не є широкомасштабним явищем. Здебільшого інноваційність проявляється в створенні нових послуг.

– Економічна сторона соціального підприємництва відображає економічну обстановку в країні. Нині керівники зіткнулися з деякими труднощами, в тому числі з нездатністю відкриття філій підприємства.

– Здебільшого керівники приватних закладів не прагнуть до взаємодії з органами місцевого самоврядування.

Всі учасники дослідження тією чи іншою мірою знають інших керівників приватних закладів дошкільної освіти. Слід зазначити, питання було поставлене про зв'язки саме з соціальними підприємцями, проте всі респонденти розглянули в цій ролі своїх колег, «інших керівників приватних закладів дошкільної освіти», що повертає нас до твердження про відсутність єдиного трактування поняття «соціальне підприємництво».

Поліна ФЕСОВЕЦЬ
Національний Авіаційний Університет, м.Київ
Марина РАДЧЕНКО,
кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З НЕПОВНИМИ СІМ'ЯМИ

Дитячо-батьківські взаємини вважаються одним з головних чинників розвитку особистості. Повноцінний розвиток особистості дитини в сім'ї можливий при сприятливих умовах, які в свою чергу, залежать від типу дитячо-батьківських відносин, що склався в сім'ї.

Мікроклімат в родині - це основа фізичного, психічного, емоційного розвитку дитини [Маннапова К. Р, 2018].

Сімейні умови, до яких відносять соціальний стан, професійний статус, матеріальне становище, рівень освіченості батьків, значною мірою впливають на те, яким чином складеться життєвий шлях дітей. Крім свідомого виховного впливу з боку батьків, на дитину впливає і загальна внутрішньосімейна атмосфера, причому ефект цього впливу накопичується з віком, формуючи вже дорослу особистість.

Таким чином, батько і мати не можуть бути взаємозамінними у вихованні, внаслідок чого діти в таких сім'ях досить часто багато чого недоотримують. Крім того, підвищена зайнятість одного з батьків на роботі та повна відсутність у сім'ї - другого, матеріальні та інші труднощі нерідко призводять до бездоглядності дітей з усіма наслідками, що звідси випливають.

У контексті зазначеного вище, варто також додати, що на сучасному етапі в Україні для неповних сімей, в першу чергу, соціальні труднощі, які пов'язані з наявністю одного трудового доходу в сім'ї, і через це з малозабезпеченістю. Адже в тих випадках, коли самотня мати не отримує фінансової та психологічної підтримки и з догляду за дитиною та виховання її з боку родичів, їй дуже важко працювати у режимі повної зайнятості. У зв'язку з цим можливості виховання дитини в неповній сім'ї обмежені таким фактором як утруднення контролю та нагляду над ним, що обумовлено необхідністю матері займатися повним фінансовим забезпеченням сім'ї [Лакуста Т. Д., 2020].

Одинокі батьки беруть на себе велику відповідальність за виховання дітей і при цьому не можуть розраховувати на особистісну підтримку, яка зазвичай існує в традиційних нуклеарних або розширених сім'ях. Тому організація виховання дитини для таких батьків стає серйозною проблемою, оскільки мати або батько в них позбавлені подружньої опори та необхідної допомоги у прийнятті рішень. Батьки з неповних сімей також стикаються з необхідністю пристосовуватися до численних змін, що відбуваються в їх житті, та нових моделей взаємодії з оточуючими [Попелюшко Р. П., 2022].

Значний потенціал у вирішенні розглянутих проблем, з якими стикаються неповні сім'ї, мають установи соціального обслуговування. В той же час, проблема надання неповним сім'ям якісних, доступних та ефективних послуг соціальними працівниками залишається, на нашу думку, до цього часу не вирішеною. Недоступність соціальних послуг для батьків з неповних сімей пов'язана з об'єктивними причинами, такими як незручний режим роботи, відсутність вечірніх прийомів у всіх установах, брак інформації про спектр соціальних послуг, права на пільги, виплати, компенсації для різних категорій громадян. Це обумовлює пошук змістовних та ефективних шляхів роботи соціального працівника з неповними сім'ями [Пастощук Г. Д, 2018].

Розглядаючи зміст роботи соціального працівника з неповними сім'ями, слід відзначити, що серед методів, що дозволяють реалізувати завдання підвищення ефективності процесу соціальної роботи з цією категорією родин, пропонують використання таких як [Коваль Л. Г., Зверева І. Д., Хлебик С. Р, 1997]:

- методи соціального консультування - організована конструктивна взаємодія сім'ї та соціального працівника з питань розуміння особливостей життєвої ситуації, пошуку резервних ресурсів родини, сприяння адаптації до соціуму, реалізації їх законних прав та інтересів;

- методи соціально-побутової реабілітації – включають комплекс методів, прийомів та практичних побутових процедур, що сприяють досягненню неповною сім'єю незалежності у соціумі.

- методи соціальної інтеграції – спрямовані на придбання членами неповних сімей, особливо дітьми, важливих навичок спілкування, соціального досвіду у різних життєвих ситуаціях, уміння будувати свої відносини один з одним та оточуючими людьми.

- методи соціальної терапії - сприяють вирішенню проблеми соціальної ізольованості неповних сімей, заснована на соціальному прийнятті, визнанні, схваленні результатів творчої діяльності.

Серед дієвих методів соціальної терапії в зарубіжній системі соціального обслуговування варто відзначити такі як: казкотерапія, ізотерапія, фонова та інтегративна музикотерапія, анімалотерапія, трудотерапія [Титаренко І. О., 2019].

Дослідники зазначають, що в соціальну роботу з неповною сім'єю повинні бути включені [Титаренко І. О., 2019]:

- батьки дитини, а також, за потреби, найближчі родичі;
- спеціалісти державних та недержавних установ (соціальні педагоги, психологи навчальних закладів, класні керівники, соціальні працівники, працівники благодійних організацій, волонтери тощо);
- діти.

Вибір методів та технологій роботи з неповною сім'єю буде в кожному окремому випадку індивідуальним, та буде обумовлений особливостями особистості одного з батьків в такій сім'ї, складності його соціальних проблем.

Аналіз досвіду роботи установ з надання допомоги неповним сім'ям демонструє, що вирішення цієї проблеми має одночасно здійснюватися за багатьма напрямками. Використання інноваційних, відповідних часу технологій соціальної роботи з неповною сім'єю сприятиме забезпеченню, збереженню та зміцненню фізичного, психологічного, соціального, морального здоров'я дітей з неповних сімей; формуванню у них соціально значущих орієнтацій і установок у життєвому самовизначенні; організації спортивно-оздоровчої, дозвільної та інших видів спільної діяльності з неповних сімей, що є умовою успішної інтеграції їх у суспільство.

Соціально-терапевтичний вплив при цьому буде залежати не лише від організаційної структури соціальної установи, її кадрових можливостей, але і від особистих якостей соціальних працівників. Світова практика свідчить про те, найбільш важливим для соціального працівника при роботі з неповною сім'єю є володіння теоретичними та практичними знаннями в галузі медицини та здоров'я, оскільки незалежно від спеціалізації та місця роботи, він бере участь у вирішенні проблем індивідуального та громадського соціального здоров'я особистості. Організуюючи та здійснюючи процес соціально-терапевтичного впливу на батьків в неповній сім'ї, соціальний працівник повинен мати комплексну теоретичну підготовку і спиратися у своїй діяльності на певну концептуальну схему. Його втручання у проблему має бути ефективним на всіх рівнях її існування та функціонування [Циткілов П. Я., 2010].

Отже, неповні сім'ї за формальною ознакою здебільшого відносяться до категорії тих, хто потребує підвищеного соціального захисту, що об'єктивно пов'язано з наявністю в них багатьох матеріальних, психолого-педагогічних, житлово-побутових та інших проблем. Саме тому вирішення проблем даної категорії громадян нашої держави на сьогоднішній день є однією з найважливіших необхідних дій соціальної політики України, соціальних установ, спеціалістів із соціальної роботи та громадських організацій. Для повноцінного, активного життя дітей з неповних родин необхідним є залучення їх до суспільно-корисної діяльності, а також розвиток та підтримка зв'язків зі здоровим оточенням, державними установами різного профілю, різними громадськими організаціями та управлінськими структурами.

Леся ХОМЕНКО-СЕМЕНОВА,
Кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний авіаційний університет, м.Київ

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ СУСПІЛЬСТВОМ

Глобалізація і революція в комунікаціях суттєво змінила світовий медіапростір. Течії інформації надзвичайно збільшилися в обсязі і набули можливостей – обминати державні кордони й у «вірусному» темпі поширюватися соціальними мережами.

Зростання обсягу інформації дозволяє не лише формувати громадську думку, а й маніпулювати нею. Саме тому медіаграмотність населення стає головним засобом уникнення пропаганді і маніпуляції за допомогою інформації.

Оскільки мета інформаційної війни - послабити моральні і матеріальні сили супротивника або конкурента та посилити власні. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини як в ідеологічній, так і в емоційній формах.

Сьогодні ми бачимо, як інформаційна війна та пропаганда стають основою початку реальної війни. Наша країна стала жертвою інформаційних воєн агресора, які тривають упродовж століть та стають засобом вирішення загарбницьких планів.

Термін «інформаційна війна» з'явився багато пізніше терміну «пропаганда». Пропаганда означає поширення поглядів, фактів, аргументів і деталей, у тому числі завідомо неправдивих, з метою формування публічної думки або для інших цілей, які переслідують пропагандисти.

Термін «пропаганда» почав широко використовуватися тільки перед першою світовою війною та в її добу. Термін «інформаційна війна», своєю чергою, був визначений лише в другій половині 20 століття. Ключова відмінність між пропагандою та інформаційною війною, на наш погляд, полягає у тому, що пропаганда ведеться безперервно, тоді як інформаційна війна – лише в окремі періоди, які, як правило, передують або збігаються з гібридною або холодною війною. Пропаганда підкреслює позитивні образи «нас», інформаційна війна підкреслює негативні образи «інших».

Оскільки маніпулювання стоїть у центрі інформаційних воєн і пропаганди та є системою засобів ідеологічного й соціально-політичного впливу з метою зміни мислення й поведінки людей всупереч їх інтересами, виділяємо два основних його види: оперативне та стратегічне.

Своєю чергою, оперативна (або ситуаційна) маніпуляція полягає в тому, що, використовуючи вже наявні в свідомості людей цінності, потреби, стереотипи, звички, маніпулятор змушує їх сприймати ту або іншу соціальну інформацію так, як йому вигідно, й спрямовує їхні соціально значущі дії у потрібне для себе річище.

Стратегічна маніпуляція полягає в тому, що упродовж багатьох років у свідомості людей формуються ті цінності, потреби, ідеї, стереотипи, звички, які й самі по собі сприяють підтримці стабільності вигідного маніпуляторowi політичного й економічного ладу й можуть бути використані в оперативній маніпуляції, якщо з'явиться така потреба.

Серед засобів маніпуляції, які застосовують сучасні ЗМІ також є: прийоми лінгвістичного маніпулювання (слова-синоніми, що передають різні відтінки, а тому й формують різне ставлення); музичний супровід; викривлення масштабів подій та часу; звернення до негативних рівнів свідомості; «метод Геббельса».

Сьогодні інформаційна війна заповнила наш простір. Кожен громадянин України так чи інакше став її жертвою, саме тому на перший план виходить інформаційна безпека людини, яку ми вбачаємо в стані захищеності психіки та здоров'я людини від деструктивного інформаційного впливу, що призводить до неправильного сприйняття нею дійсності та погіршення її фізичного стану.

Вирішити проблему уникнення маніпуляцій інформаційними війнами дозволить забезпечення медіаграмотності населення й розвиток критичного мислення, яке сьогодні стає необхідним критерієм існування особистості в інформаційному просторі.

Тетяна ЧЕРНОВА,

кандидат педагогічних наук,

*доцент кафедри технологічної освіти факультету технологій та дизайну,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ПЛАТФОРМ У ПРОФЕСІЙНОМУ САМОРОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ

Використання дистанційних платформ у навчанні та саморозвитку здобувачів освіти, у тому числі соціально-педагогічної сфери, в останні роки стало все більш популярним. Це пов'язано з розвитком інтернет-технологій, які гарантують якісну освіту та професійний саморозвиток віддалено, без необхідності відвідувати освітній заклад або курси в очному форматі.

Незважаючи на жакливі події останніх років: глобальна пандемія COVID-19 та епідемія, війна, зовнішня та внутрішня вимушена міграція внаслідок війни та окупації створили можливість швидкого впровадження дистанційних платформ в освітній процес. Увагу всього людства привернуто до технологій дистанційного навчання (ДН), які стали єдиною доступною формою в системі формальної, неформальної, інформальної освіти та невід'ємною частиною навчального процесу. Їх завдання – допомогти викладачу правильно організувати освітній процес у закладі вищої освіти (ЗВО), а здобувачам – ефективно здобути необхідні знання, розвинути творчі та інтелектуальні здібності (Н. Корильчук, М. Первак, Т. Чернова, 2023).

На початку війни організувати ДН здобувачів освіти у ЗВО було складно через бойові дії, відсутність зв'язку, наявність стабільного Інтернету та інші проблеми. З часом у більшості ЗВО України з'явилась можливість проводити дистанційні заняття, хоча більшість питань залишаються невирішеними серед яких: аварійні та стабілізаційні відключення електроенергії, відсутність зв'язку, погане підключення до Інтернету через роботу з укриттів, підключення студентів з-за кордону. Саме тому виникає необхідність пошуку нових шляхів підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, здатних розробляти та впроваджувати інноваційні соціально-педагогічні проекти, здійснювати пошук інноваційних методів надання соціальної підтримки, досягнення освітньої мети в суворих умовах війни, пошуку нових, потужніших дистанційних платформ. У цьому контексті платформи дистанційного професійного саморозвитку стали порятунком в наданні освітнього контенту великій кількості здобувачів освіти та в проведенні індивідуальних освітніх заходів.

Теоретико-методологічну основу даного питання складають напрацювання вітчизняних та іноземних науковців, серед яких: (Н. Дика, О. Глазова, 2018), (М. Шерман, Є. Пуховський, Ю. Камбалова, І. Клірова, 2022), (Д. Шпренгер, А. Шванігер, 2021), (Ю. Цехмістер, 2022) та інші. Вчені відмічають, що в умовах війни вдалося переосмислити не лише нові цифрові, дистанційні та педагогічні можливості, а й основні цілі освіти та те, як її оновлене бачення можна використати для розробки та впровадження інструментів ДН. Все це дало можливість провести аналіз дистанційних платформ для професійного саморозвитку здобувачів ЗВО в контексті воєнних реалій та обґрунтувати перспективи їх розвитку в повоєнний період.

Дистанційне навчання – це «нова форма організації навчального процесу, що поєднує традиційні та новітні інформаційні технології навчання, заснована на принципі самостійного здобуття знань, переважно з використанням телекомунікаційного принципу доведення основного навчального матеріалу до студента та інтерактивної взаємодії між студентами та викладачами як безпосередньо в процесі навчання, так і при оцінюванні знань і вмінь, набутих ними в процесі навчання» (М. Садегі, 2019).

На сьогодні найбільш прийнятним засобом онлайн-навчання студентів є дистанційні платформи – це інструменти, які можуть мати багато переваг при інтеграції у програми шкільної, університетської освіти та післядипломної освіти (Н. Дика, О. Глазова, 2018). Вони можуть не лише підтримувати індивідуальні або спільні освітні процеси, а й надавати

здобувачам соціально-педагогічної сфери доступ до низки ресурсів і дискусій на актуальні освітні теми.

Ми можемо виокремити основні сервіси та платформи, за допомогою яких був організований такий вид навчання майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери у ЗВО, зокрема на факультеті технологій та дизайну в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова:

1. Zoom, Google Meet, Google Hangouts, Microsoft Teams, Skype – платформи, які активно застосовуються для проведення онлайн-занять;

2. Google Classroom, «Нові знання» – онлайн-платформи, які застосовуються як електронні класні журнали та щоденники з можливостями ДН;

3. Google Forms, «Всеосвіта», «НаУрок» – платформи, за допомогою яких можна легко і зручно створити тести, самостійні роботи або ж використати готові розробки;

4. Coursera, EdX, EdEra, Prometheus, Skillshare, Udemy, Khan Academy, Futurelearn, Teachable, Moodle – відкриті платформи з великою кількістю онлайн-курсів для саморозвитку та управління самонавчанням, для підвищення кваліфікації та створення власних освітніх програм.

5. Інструменти штучного інтелекту – пошукові платформи ChatGPT, Perplexity AI, Hebbia, Clickable.so, Booth.ai, Elevenlabs.io та ін.

6. Відкриті соціальні мережі та закриті месенджери.

Дані платформи є зручні, доступні та багатофункціональні. До основних переваг можна віднести:

- можливість проводити відео-конференцію для великої аудиторії слухачів;
- централізовано залучати та вилучати учасників;
- не використовують рекламу;
- дають можливість застосовувати Google інструменти;
- одночасне поєднання інструментів;
- можливість використання у змішаному форматі;
- доступ викладача та здобувача освіти 24/7.

Щоб навчатися он-лайн, здобувач освіти має бути мотивованим і організованим, навчитися самостійно контролювати самоосвітній процес. Такий спосіб навчання складний, тому що доводиться витратити багато часу на пошук необхідної інформації та самостійно відсіювати непотрібну та аналізувати її.

Дистанційні платформи є досить новим інструментом навчання і все ще потребують значного вдосконалення. Але необхідно наголосити в перспективі на можливості поєднання он-лайн та офлайн навчання в організації освітнього процесу. Підтримання високої якості освітніх послуг вимагає змін у технології проведення занять зі студентами в режимі он-лайн та освоєння нових платформ.

Отже, дистанційне навчання, організоване з використанням сучасних цифрових онлайн-інструментів, створює всі умови для проведення занять, перетворюючи навчання здобувачів освіти в захоплюючий та продуктивний процес, при цьому підтримуючи якість навчання.

Для України в недалекому майбутньому дистанційне навчання – це невід’ємна частина освіти майбутнього, яке буде тільки вдосконалюватися, що вплине на поширення та розвиток дистанційних платформ та онлайн-освіти в цілому.

Катерина ЧЕРПТА
студентка, ВСП ЗВО «ВМУРЛ «Україна»
Житомирський економіко-гуманітарний інститут

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДІЮ ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ

Актуальність дослідження полягає у тому, що молодь – майбутнє нашої держави, від напрямку, мислення та поведінки залежить яким буде майбутнє громади. Соціальне самопочуття молоді є головним показником розвитку місцевої громади, а проблема формування свідомості – однією з провідних завдань. Щоб формування молоді відбувалося адекватно в процесі розвитку, необхідно визначити її роль за місцем проживання, з'ясувати всі труднощі та проблеми.

Молодь – це категорія населення України віком до 36 років. Це покоління перехідного періоду, що живе в епоху бурхливих і глибоких перетворень, в роки суворих потрясінь та нових можливостей, особливо в сучасних умовах воєнного стану країни. Соціальна робота з молоддю має давню історію і ґрунтується на підходах соціалізації особистості, що сформувався на основі теорії соціальної роботи. Перетворення в державі та кризові стани економіки і зміни у суспільному житті спричинили необхідність появи різних соціальних інститутів, що реалізують соціальний захист молоді, які відповідають потребам і вимогам сьогодення, соціальним запитам юнаків і дівчат. Одним із напрямків діяльності соціальної роботи з молоддю є вирішення питань соціальної допомоги, надання соціальних послуг, профілактики та реабілітації молоді, що її потребують.

Основним завданням соціальної роботи є вироблення у молоді здатності до самостійного вирішення життєвих проблем, адаптації до нових соціально-економічних та політичних умов і брати участь у громадському самоуправлінні. Суб'єкт цього виду діяльності – соціальні служби для сім'ї дітей та молоді, що являються сукупністю державних і недержавних структур, спеціалізованих закладів з надання допомоги й захисту, підтримки та ініціатив молодих людей.

На державному рівні функціонує Український державний центр соціальних служб для сім'ї та молоді. На місцевому рівні в кожному регіоні діють соціальні центри.

Особливу увагу вони приділяють таким завданням для молоді: надання різноманітних соціальних послуг; соціально-медичної, психолого-педагогічної, правової, інформаційної, консультативної та інших видів соціальної допомоги. Всі види соціальної допомоги для молоді можуть здійснюватися безпосередньо та опосередковано. Також проводиться розробка та здійснюються заходи, щодо створення необхідних умов, достатніх для комфортної й успішної життєдіяльності різних категорій молоді. Комплекс профілактичних заходів спрямованих на подолання негативних явищ впроваджуються через програми, змістом яких є відновлення соціальних функцій, морального, психічного й фізичного та емоційного стану молоді. Надається допомога молоді, що зазнала жорстокості та насильства від подій екстремальної ситуації через воєнний стан. Здійснюється міжнародне співробітництво, вивчається й поширюється міжнародний досвід роботи з питань соціальної підтримки молоді. Проводиться співпраця з центральними та місцевими органами самоврядування, підприємствами, установами, громадськими організаціями, фізичними особами у вирішенні питань соціального розвитку молоді. Налагоджується сприяння молодіжним організаціям та окремим громадянам у освітньо-культурному й фізичному розвитку, через волонтерську участь в допомозі в трудовій та суспільно-корисній діяльності.

Важливою є регіональна молодіжна політика, основні форми і методи роботи на місцях переважно є спільними для всіх регіонів. Обмін соціальними проектами, наставництво та багато інших форм сприяння становленню і розвитку молоді, інші (молодіжні біржі та центри проектування, молодіжні бізнес-інкубатори, центри розвитку, служби «Телефону довіри» та ін.) набули поширення в Україні.

Водночас регіональний та адміністративно-територіальний поділ України, специфіка окремих регіонів вимагають особливостей у підходах до соціальної роботи з молоддю. Вони полягають у виділенні пріоритетних напрямів діяльності, активності, що ґрунтується на нинішній ситуації.

Громади всього світу занепокоєні загостренням соціальних, політичних, екологічних та економічних проблем, незважаючи на реалізацію спеціальних програм, націлених на їх вирішення. Негайного вирішення потребують проблеми воєнного стану, екологічних катастроф, соціального сирітства, злочинності, погіршення доступу до якісних медичних послуг, наркоманія серед молоді, насильство над жінками й дітьми, а також етнічних, релігійних і всіляких ідеологічних проблем. У суспільстві зростає усвідомлення того, що працівники соціальної сфери не можуть самостійно розв'язати сплетіння взаємопов'язаних проблем громад. Результативність програм значною мірою залежить від активної участі всіх соціальних структур, формальних і неформальних громадських, пересічних громадян, благодійних організацій. Для реалізації соціальних програм важливими є сталі взаємини та соціальні мережі. Через соціальні мережі у територіальних громадах, є завданням, до виконання якого мають долучатися та контролювати всі сектори. В межах громади можливо найбільш ефективно вирішувати нагальні проблеми здорового способу життя молоді та потреби соціального благополуччя, тощо.

В Україні проблема дітей та молоді традиційно була об'єктом уваги представників різноманітних суспільних дисциплін, перш за все, педагогів і соціологів, психологів, соціальних працівників. Науковці, що розглядали тематику: Л. Ази, Н. Бегеки, В. Гіргінова, В. Казачкова, П. Кравчук, Н. Ніколаєвського, І. Тарапова, Є. Якуби та ін. Вчені тематики, орієнтованої на вищу школу України (А. Алексюк, В. Андрущенко, І. Зязюн, Б. Коротяєв, В. Курило, Н. Ничкало, С. Савченко, С. Харченко та ін.).

Для допомоги молоді досягнути вершин у духовно-моральному і професійному розвитку, потрібно знати їх вікові, індивідуальні, соціальні особливості та умови психічного розвитку. Періоди в житті людини, що характеризується оволодінням усім різноманіттям соціальних ролей дорослої людини є юність та молодість. Головними сферами життєдіяльності молоді є професійна визначеність, особистісне зростання та самоствердження, розвиток інтелектуальних здібностей, духовне збагачення, моральне, естетичне і фізичне самовдосконалення.

Отже, проведення соціальної роботи з молоддю за місцем проживання системою центрів соціальних служб, діяльність яких спрямована на відродження зруйнованих екологічних, соціально-економічних, політичних, медико-реабілітаційних, правових, психолого-педагогічних та інших чинників на сучасному рівні становлення та розвитку молоді, її самореалізацію. Соціальне середовище для молоді – це сукупність суспільних, духовних та матеріальних умов, факторів, відносин, в яких існує особистість і які так чи інакше впливають на її свідомість, діяльність і поведінку молоді. Саме соціальне середовище формує певні очікування щодо поведінки молоді.

Ірина ШАПОВАЛ

*викладач, Відокремлений структурний підрозділ
«Васильківський фаховий коледж
Національного авіаційного університету»*

КУЛЬТУРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

З кожним днем збільшуються та розширюються категорії та кількість людей які потрапляють під сферу впливу соціальної роботи та з якими контактують соціальні працівники.

Соціальна робота — специфічний вид професійної діяльності уповноважених органів з надання державного і недержавного сприяння людині з метою забезпечення матеріального,

соціального, культурного рівня її життя, надання індивідуальної допомоги людині, родині чи групі осіб. (Л.Тюптя, І.Іванова, 2008)

Соціальна робота має декілька соціальних аспектів, одним з яких являється культурний. Головним змістом культурного аспекту соціальної роботи являється повага до традицій, переконань, культурних цінностей окремої країни, соціальної групи, спільноти, світових культурних надбань і цінностей.

Роботу соціального працівника, етичні норми і принципи соціальної роботи викладено в праці "Етика соціальної роботи: принципи і стандарти", схваленій Міжнародною федерацією соціальних працівників (МФСП) 1994 року. Праця складається з преамбули, де у стислій формі обгрунтовано важливість етичної обізнаності як складової частини професійної практики соціальних працівників, а також двох важливих документів: "Міжнародної Декларації етичних принципів соціальної роботи" та "Міжнародних етичних стандартів соціальних працівників".

У "Міжнародній Декларації етичних принципів соціальної роботи" подано етичні принципи професії соціального працівника, окреслено проблемні галузі, рекомендовано загальні методи розв'язання етичних проблем.

"Міжнародні етичні стандарти соціальних працівників" базуються на положеннях "Міжнародного Морального кодексу професійних соціальних працівників", прийнятого МФСП 1967 року. У вступі до цього документа задекларовано, що соціальна робота ґрунтується на різних гуманістичних, релігійних та демократичних ідеалах і філософських концепціях, мета яких — задоволення суспільних потреб і розвиток людського потенціалу.

Саме тому соціальні працівники:

- мають служити людині заради її добробуту і реалізації її можливостей;

- розвивати і використовувати обґрунтовані знання з поведінки людини і соціальної поведінки;

- сприяти розвитку ресурсів, які б відповідали індивідуальним, груповим, національним і міжнародним потребам і прагненням;

- бути відданими справі заради досягнення соціальної справедливості.

Цими нормами передбачено "зберігати цінності, етичні принципи, знання і професійні методи соціальної роботи, сприяти їх уточненню й удосконаленню", підтримувати професійні стандарти практики і намагатися розповсюджувати їх.

Звичайно, норми професійної етики встановлюють певні межі діяльності соціального працівника, вони підказують йому, що дозволено і чого не можна робити при виконанні своїх службових обов'язків. У той же час запорукою дотримання цих норм є наявність у соціального працівника таких моральних якостей, як гуманістичні установки, альтруїзм, особиста відповідальність, достатній рівень інтелекту, емоційна врівноваженість, ввічливість, тактовність, простота, порядність, доброта й відчуття справедливості, почуття власної гідності, нарешті, високий рівень особистої культури.

Отже, питання етичного плану, зокрема питання спілкування, стають особливо актуальними і соціально значимими, що, своєю чергою, зумовлює необхідність пошуку шляхів підвищення ефективності виховання соціальних працівників. Формування принципів професійної етики та етичних норм поведінки у соціальних працівників неможливе без виховання відповідних переконань.

Соціального працівника часто і слушно називають «лікарем душі» та психологом. Жодна професія немає стільки сторін зіткнення з людською долею, як соціальна, вони повинні опановувати основи психології, культури спілкування, оскільки професійна діяльність соціального працівника починається саме зі спілкування з клієнтом. Від мистецтва спілкування великою мірою залежить результат подальшої роботи соціального працівника. Спілкування малознайомих чи незнайомих людей спочатку передбачає міжособистісні сприйняття одного іншим, у яких проявляються як пізнавальні так і емоційні компоненти. За будь-якого виду спілкування багато залежить від культури та морального образу людей: одні ввічливі і намагаються зрозуміти, допомогти іншим, інші грубі, нетактовні, прагнуть позбутися співрозмовника, ставляться до нього без поваги і навіть образливо.

Вміння спілкуватися – свідчення культури і самоповаги, оскільки людина, яка поважає себе і любить свою професію, усвідомлює свій високий гуманістичний обов'язок, не може дозволити зневажливо ставитися до іншого, ігнорувати його страждання та переживання.

Формування комунікативних навичок потребує часу і терпіння. Необхідно керувати собою у будь-яких ситуаціях. Потрібно бути доброзичливими, тактовними, витриманими. Потрібно пам'ятати, що особа, яка випромінює доброзичливість, оптимізм, притягує людей як магніт. Ввічливість та привітність – одне з провідних правил усіх соціальних працівників.

З огляду на специфіку професії соціального працівника існує гостра потреба у професійній етиці, у єдиних і правилах, якими міг би керуватися кожен співробітник.

Професійна етика виконує безліч функцій, що сприяють якісному виконанню соціальним працівником своїх обов'язків. А існуючі проголошені етичні засади задають орієнтири у діяльності кожного соціального працівника.

Тим не менш, дані норми застосовні не у всіх ситуаціях, з якими стикається працівник соціальної сфери. Більшість труднощів соціального працівника обумовлено необхідністю вибору між двома чи більше суперечливими зобов'язаннями. Проблемні галузі та етичні дилеми далеко не завжди є спільними для різних країн через відмінності в культурі та державному управлінні. Кожна національна асоціація соціальних працівників має заохочувати дискусії з метою з'ясування найважливіших питань та проблем, характерних для цієї країни. І соціальний працівник завжди має бути підготовлений до неоднозначних моментів та ситуацій, у яких йому доведеться керуватися своїми власними моральними принципами та цінностями.

Софія ЧЕСАНОВСЬКА

*здобувач вищої освіти 2-го (магістерського) рівня,
Освітня програма «Соціальна робота»*

Наталя НОВІКОВА

*старший викладач кафедри соціальних технологій
Національний авіаційний університет, Київ*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

У період соціальних змін питання гендерної ідентифікації набуває все більшої актуальності. Суспільство потребує переосмислення традиційних уявлень та стереотипів стосовно ролей чоловіка і жінки, в яких є усвідомлення того, що такі якості як сила та слабкість, самостійність і залежність, активність та пасивність можуть бути притаманні всім людям залежно від певних умов та ситуацій.

Розвиток держави залежить від спільної справи та відповідальності чоловічого і жіночого населення адже наразі немає успішних країн, де б заперечувалася рівність. Тобто країни з високим рівнем життя, як правило, де ті, в яких один з основоположних принципів це рівність прав та можливостей жінок та чоловіків є основоположним складовою сприйняття світу.

Міжнародний та вітчизняний досвід розвитку гендерної рівності розкритий у працях Т.Мельник, Л.Кобелянської, Т.Марценюк, О.Сурніної-Далекорей, С.Оксамитної, М. Скорик та ін.

Появу поняття «гендерна рівність» можна пов'язувати з IV Всесвітньою конференцією зі становища жінок (Пекін, 1995 р.). Підставою для такого твердження є заява Голови конференції стосовно загальноприйнятого тлумачення терміна «гендер». У ній йдеться, що в процесі 19-го засідання Комісії зі становища жінок, яка діяла як підготовчий орган Конференції, виникли питання щодо значення терміну «гендерний» у контексті Платформи дій Конференції.

Завершуючи розгляд історії формування понять гендер, гендерна рівність, можна дійти таких висновків:

– точне і вичерпне визначення цих понять є науковою проблемою з огляду на динамічність сучасних процесів розвитку суспільних відносин, які вони окреслюють;

– ці поняття окреслюють певний ідеал, у напрямі досягнення якого повинен відбуватися прогресивний та ефективний розвиток як окремих країн, так і людства загалом;

– визначальна роль у формуванні розуміння гендер, гендерної рівності та визначенні шляхів і механізмів її законодавчого закріплення і втілення в реалії буття суспільства належить міжнародним інституціям та міжнародним правовим актам, які є результатом осмислення загальнолюдського досвіду в цій сфері;

– забезпечення гендерної рівності на національному рівні повинно ґрунтуватися на врахуванні гендерних відносин, які склалися в цьому суспільстві протягом його попередньої історії, з метою вироблення найефективніших механізмів усунення гендерних стереотипів та упередженостей;

– забезпечення й утвердження гендерної рівності, будучи показником успішного розвитку сучасного суспільства, повинно бути одним із пріоритетів у діяльності органів державної влади, політичних партій, громадянського суспільства [1]

Цілі сталого розвитку 2016-2030 (ЦСР), які сьогодні є орієнтиром для всіх країн, що входять до ООН, встановлюють національні показники розвитку і включають 17 цілей і 169 конкретних завдань. Перелік ЦСР був офіційно затверджений на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН в кінці вересня 2015 року Відповідно до цілі № 5 ЦСР «Гендерна рівність», Україна взяла на себе зобов'язання створити умови для ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок і дівчат. Гендерна рівність лежить в основі ЦСР: більше 25% всіх завдань безпосередньо чи опосередковано стосуються гендерної рівності та розширення повноважень жінок і дівчат, в Україні це 10 із 17 цілей, 25 з 86 завдань, 45 зі 172 індикаторів Національного плану дій «Цілі сталого розвитку України». Отже, гендерна рівність у країні – це засадничий принцип сталого розвитку демократичного суспільства.[2]

Ефективне впровадження гендерної рівності базується на таких принципах:

- *визнання (recognition)*. Гендерні питання пронизують усі аспекти структури: її системи управління, кадрову політику, організаційну культуру, методи роботи та завдання від стратегічного планування, розробки та впровадження до оцінювання результатів діяльності. Визнання цього факту необхідне для подолання системних бар'єрів на шляху до гендерної рівності;

- *різноманітність та взаємозв'язок (diversity and intersection)*. Діяльність впливає на жінок та чоловіків по-різному, але не всі жінки і чоловіки зазнають однакової форми дискримінації чи маргіналізації за ознакою статі. Деякі підгрупи чоловіків або жінок можуть потерпати від специфічних проявів гендерної нерівності, які повинні бути визнані та задокументовані для їх ефективного подолання;

- *рівність (equality)*. Гендерна рівність вимагає захисту та забезпечення прав людини для всіх: дітей, молоді, осіб дорослого віку. Рівність також передбачає забезпечення рівних можливостей;

- *справедливість (equity)*. Необхідно розробляти конкретні заходи щодо осіб статі, яка зазнає більших утисків, для усунення нерівності між статями, сексистсько-стереотипних поглядів та дискримінації. Справедливість компенсує нерівні можливості та гарантує справедливий діяльність структури (справедливість створює умови до рівності);

- *розширення можливостей та інституції (empowerment and agency)*.

Індивідуальне та колективне розширення можливостей є важливим для хлопців, дівчат, молодих і дорослих жінок та чоловіків для задоволення їхніх основних потреб, а також їх довгострокових стратегічних інтересів. Організація повинна підтримувати процеси, що підвищують впевненість у собі жінок та чоловіків, розвивають їхню самостійність та допомагають встановлювати і досягати власні цілі;

- *участь і паритет (participation and parity)*. Рівна участь чоловіків та жінок усіх вікових груп як «агентів змін» в усіх процесах є важливою для досягнення гендерної рівності;
- *партнерство між жінками та чоловіками (partnership between women and men)*. Розширення прав і можливостей жінок не означає виключення чоловіків. Йдеться про встановлення партнерських відносин між жінками та чоловіками, які б наділили можливостями обидві статі. Це означає, що однаково важливу роль у розбудові більш рівноправних колективів відіграватимуть як чоловіки, так і жінки.

- *соціальна справедливість (social justice)*. Гендерна нерівність підживлює бідність, проте заходи з подолання бідності не можуть самі по собі зменшити гендерну нерівність. Поєднання зусиль для досягнення соціальної справедливості мають обов'язково враховувати гендерну складову.[3]

Тому, можна зробити висновок, що гендерна рівність спершу потребує визнання, так як гендерні питання пронизують усі аспекти державної структури. Для успішного розвитку держави має велике значення усвідомлення необхідності рівних прав та можливостей для кожної людини, без огляду на її статеvu належність. Гендерна рівність зменшує вплив стереотипів у суспільстві, змінює погляд на цінність ролей і види діяльності, які вважають жіночими або чоловічими, в результаті чого є основоположним принципом розвитку демократичного суспільства.

Ірина ЯСТОЧКІНА

кандидат психологічних наук, доцент,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ

ІНТЕРНЕТ-КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА

В сучасних реаліях Інтернет-ресурси набувають дедалі більшої популярності як засіб комунікації, швидкої передачі інформації, інструмент презентації та реалізації професійних послуг. У зв'язку з цим дистанційне консультування набуває все більшої популярності та стрімко розвивається протягом останніх десятиріч. Однією з головних причин цього є стрімкий розвиток інформаційних технологій. Інтернет-консультування, як і інші види дистанційних послуг, є реакцією людини на зміни умов її життя, на розвиток революційних технологій у сфері інформації та електронної техніки.

В усьому світі швидко розвиваються види дистанційної психолого-педагогічної допомоги через різні засоби на основі текстової комунікації, які називаються психотерапією онлайн, інтернет-консультуванням, онлайн-консультуванням, кібертерапією.

Інтернет-консультування динамічно розвивається і в умовах 21 століття. Для сучасних дітей і молоді це звичний спосіб спілкування, тому результат консультації може бути не менш ефективним, чим після безпосереднього спілкування.

За прогнозами фахівців інтернет-консультування залишатиметься актуальним і у майбутньому. Для цього існують, як мінімум, два важливі чинники. Перший чинник полягає у постійному розвитку і дедалі більшій доступності Інтернету. Кількість користувачів Інтернету – близько 5,16 мільярда осіб (64,4% населення планети). Другим чинником є помітна на сьогоднішній день у молодіжному середовищі соціально-психологічна тенденція, що виражається в прагненні молодих людей саме до віртуального спілкування засобами соціальних мереж (О.Виноградна, 2015).

Інтернет-консультування, як правило, здійснюється в межах клієнт-центрованої парадигми, започаткованої К. Роджерсом (К. Rogers, 2016). Вихідними принципами цього підходу є:

- віра в наявність у кожної людини конструктивного прагнення до повної реалізації наявного потенціалу;
- надання клієнтам можливості і свободи навчатися;

- безумовне позитивне ставлення до клієнта, його цілей і цінностей;
- визнання за клієнтом права на самостійні рішення.

Одна з головних переваг Інтернету – це можливість для людей спілкуватися між собою на відстані, за бажанням – з повною анонімністю. Причому завдяки можливостям Інтернету це спілкування може проходити в режимі реального часу.

У процедурі інтернет-консультування клієнт може вирішувати свої особистісні проблеми ефективно й у своєму власному темпі і ритмі.

Інструменти для проведення психолого-педагогічних консультацій обираються найбільш зручні з існуючих:

1. Консультації телефоном (за допомогою додатків у смартфонах, коли абонент відправляє sms із запитом).

2. Консультації через E-mail.

3. Консультації через Skype.

Форми роботи інтернет-консультантів можуть бути такими:

- онлайн-консультації (робота в режимі реального часу);

- офлайн-консультування (консультаційне листування з можливістю відкладеної в часі відповіді).

Натомість, кожна з цих форм може успішно реалізовуватися як в індивідуальному, так і груповому консультуванні (В. Мицько, 2018).

Онлайн-консультування може практикуватися через різні альтернативні комунікативні канали. Ці канали відрізняються один від одного за параметрами синхронності (синхронна або асинхронна комунікація), способу (індивідуальна або групова комунікація), типу комунікації (друкований текст або візуальна або/та голосова комунікація). Також різним є ступінь залучення людини (пряма людська взаємодія, самодопомога при використанні інформації або інструкцій, опублікованих на веб-сайті або онлайн інтерактивне програмне забезпечення) (Ю. Іванко).

Цінністю інтернет-консультування для фахівців є досвід дистанційного спілкування, розуміння людей без очного контакту, їх психологічна оцінка на підставі лише інформаційних даних. Цінність інтернет-консультування для клієнтів – його швидкість, доступність, конфіденційність. Система інтернет-консультацій покликана допомогти людям, які не мають можливості скористатися очними консультаціями або бояться першої консультації.

Онлайн-консультування має ряд переваг у порівнянні зі своїми традиційними видами:

- передусім, дистанційне консультування забезпечує практично повну анонімність та конфіденційність: клієнт може підписатися вигаданим ім'ям, не видно його зовнішність. Це важливо не само по собі, а з точки зору виникнення у нього почуття захищеності, упевненості, він стає відкритішим в обговоренні проблемних питань;

- цей вид консультування зручний у чисто практичній площині: клієнтові не треба виходити з дому, економиться час і т.п. Клієнт обирає найбільш зручний час для проведення консультації;

- оперативність зв'язку: сторони зв'язуються у слушний для них час і так часто, як це може бути доцільно. Процес консультування може відбуватися з будь-якого місця, де є комп'ютер або смартфон;

- учасники діалогу в ході набору тексту мають можливість точніше сформулювати свої думки. Для консультанта з'являється додатковий час, що б підібрати відповідні тести, завдання, вправи, ретельніше продумати свої подальші дії;

- перевагою дистанційного консультування є можливість для фахівця працювати одночасно з різними людьми (парами, сім'ями), що знаходяться у різних містах і навіть країнах. У цьому випадку консультування проходить у вигляді конференцій;

- у клієнта з'являється можливість широкого вибору серед фахівців;

- вартість онлайн консультації нижча за очну консультацію;

- важливим аспектом у консультуванні є документування отриманої інформації. Під час консультації клієнт одержує значний обсяг нової інформації, яку не завжди можна засвоїти

одразу. При спілкуванні онлайн можна перечитувати історію консультацій скільки завгодно, освіжаючи в пам'яті і відкриваючи для себе нові межі власного світогляду (Н. Афанасьєва, 2013).

Не дивлячись на безліч переваг щодо застосування онлайн-консультування з клієнтами варто також сказати і про деякі вагомі обмеження, недоліки, які притаманні даній формі консультування, особливо через електронну пошту, чати:

- Відсутність безпосереднього візуального контакту між клієнтом і консультантом. Труднощі у відстежуванні змін в емоціях того, хто звернувся за допомогою (відсутня емоційно-чуттєва складова соціальної перцепції).

- При консультуванні за допомогою Інтернету існує ризик обриву з'єднання, який веде до втрати повідомлень.

- Виникнення непорозумінь у зв'язку з відсутністю невербальної інформації про клієнта.

- Можливі значні затримки в отриманні повідомлень при великих різницях у часових поясах.

- Відсутність точної інформації про професійний рівень консультанта. Так, досить часто у клієнта немає можливості достовірно переконатися в кваліфікації та рівні підготовки інтернет-консультанта.

- Погана якість технічних засобів.

- Мовна обмеженість інтернет-комунікацій, зумовлена приналежністю користувачів до певного соціокультурного простору (О. Виноградна, Т. Вілюжаніна).

Вищезазначені чинники негативно позначаються на процедурі надання якісної допомоги засобами інтернет-консультування.

Існує кілька моделей, способів надання психолого-педагогічної допомоги в Інтернеті. Ці способи визначаються залежно від потреб клієнта. Найчастіше пропонуються індивідуальне консультування або участь у форумі, який підбирається залежно від вікової категорії клієнта та його особистісних переваг. Онлайн консультанти можуть допомогти людині розібратися в собі, працюють з неважкими психологічними травмами клієнтів, допомагають їм вирішувати конфліктні ситуації в житті тощо.

Досвід інтернет-консультантів свідчить, що основними напрямками їхньої роботи є:

- допомога у пошуку клієнтом самого себе (екзистенційні проблеми);

- робота з нескладними кризовими станами людини;

- допомога у вирішенні конфліктних ситуацій в сім'ї та колективі (В. Мицько).

Онлайн-консультація, звичайно, має безліч позитивних моментів, проте консультант завжди повинен пам'ятати, що разом з новими можливостями спілкування з клієнтом, така форма консультації може бути недостатньою для досягнення бажаного для клієнта і самого фахівця результату.

ЗМІСТ

БАХТІЯРОВА Халіда, ЛОВГА Роман ПРОБЛЕМАТИКА ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РІВНЯ ПРАЦІВНИКІВ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ	3
БАХТІЯРОВА Халіда, АЛЕКСЕСЬКО Богдан СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ТА МЕТОДИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ПРОФЕСІЙНО (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИЙ) ОСВІТІ	5
БАБАНСЬКА Юлія ВПЛИВ БАТЬКІВСЬКИХ УСТАНОВОК НА ПІДЛІТКІВ	8
БИБИК Дар'я МІСЯ І РОЛЬ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ЗМІН	9
БЛІНОВ Олег МАНДАЛОТЕРАПІЯ В РЕАБІЛІТАЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ АВІАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ	11
VASYLIUK Tamara, SHYMKO Iia PECULIARITIES OF ORGANISING SOCIAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES WITH CHILDREN IN MODERN CONDITIONS	13
ВАКУЛЕНКО Олена, РОМАНОВА Наталія ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	16
ВАССЬЧКО Тетяна ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ СІМЕЙ	21
ГАЙДУК Наталія ФОРМУВАННЯ ЕМПАТІЇ У ДОШКІЛЬНИКІВ	22
ГАЛЄВА Катерина, ГОРОДИСЬКА Юлія ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА СТРАТЕГІЇ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ У СИТУАЦІЇ КРИЗИ	25
ГОРОДИСЬКА Юлія ПЛЕЙБЕК-ТЕАТР ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ТРАВМАТИЧНИЙ ДОВІД ПІД ЧАС ВІЙНИ	26
ДАРАДУР Ольга ЗАРУБЖНІ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ФОСТЕРНОЇ СІМ'Ї	28
ДЕМЧЕНКО Ірина, РЕВНЮК Наталія СПЕЦІАЛІЗОВАНІ СЛУЖБИ ЯК СПОСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ	31

ДЕЦЮК Тетяна, РИЖЕНКО Катерина ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО УМОВ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	33
ДІМОВА Ольга РОЛЬ РЕКЛАМИ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	36
ДУБИЧ Клавдія, ДАНИЛОК Катерина СУЧАСНІ ПРОБЛЕМНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ ПІДГОТОВКОЮ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	39
ЄЛЬНИЦЬКА Людмила ОХОРОНА ПРАЦІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	42
ЗАЙЦЕВА Інна, ІВЖЕНКО Інна АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФОРМА КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ	43
ЗАХАРОВА Наталя ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО РІЗНОВЕКТОРНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	45
КОТУКОВА Olena PROFESSIONAL ROLES OF A SOCIAL WORKER IN AVIATION INDUSTRY	47
КИЇВСЬКА Наталія СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	49
КЛІЩ Катерина ВІЙСЬКОВА СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	51
КОНСТАНТИНОВА Марія ТРЕНІНГ ЯК ФОРМА АКТИВНОГО НАВЧАННЯ	52
КОРОТКА Анастасія, НОВІКОВА Наталя ОСОБЛИВОСТІ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ	55
КУНИЦЯ Тетяна ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У ДІТЕЙ З СІМЕЙ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ: ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ	57
КУРОВА Мар'яна, НОВІКОВА Наталя ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	60
МАКОШИНА Тетяна ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	61

МАНОЛОВА Ганна ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	63
МАРТИНЮК Анастасія ДЕВІАНТНІ ПРОЯВИ В БАТЬКІВСТВІ	66
МЕН'Ї Ян ВПЛИВ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ОСОБИСТІСТЬ СТУДЕНТА	67
МІХЕСЬВА Оксана СОЦІАЛЬНА ОПІКА НАД ДІТЬМИ В УМОВАХ ВІЙНИ	69
МУЗИКА Іванна, РАДЧЕНКО Марина СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДОЮ СІМ'ЄЮ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	70
НЕЇЖПАПА Людмила ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ЗДОБУВАЧІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	72
НОВІКОВА Наталя, ПАЗИНЯК Іван СОЦІАЛЬНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	74
НОВІКОВА Наталя ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ПАСАЖИРІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ АЕРОПОРТУ	75
ОВЕРЧЕНКО Леся КОМПОНЕНТИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ	77
ПІДВАЛЬНА Юлія СОЦІАЛЬНА РОБОТА З БЕЗРОБІТНОЮ МОЛОДЦЮ	78
ПЕТРЕНКО Тетяна ВИКОРИСТАННЯ КОУЧИНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ	79
ПЕРЕХРЕСТ Олена ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В КОЛЕДЖІ	82
ПЕТРОВСЬКА Катерина ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ НАДАВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ЦИФРОВУ ЕРУ	84
POVAZHNA Maria, VITCHENKO Anastasia ONLINE RESOURCES IN STUDENTS DISTANCE EDUCATION	87

ПОПОВА Анастасія, РОМАНОВ Роман ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ З ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ	92
ПРОЖОГА Ірина ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ МЕТОДОМ ПСИХОДРАМИ	95
РАДЧЕНКО Марина СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА СІМ'ЯМ В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ	97
РУБАН Ася ВПЛИВ НЕФОРМАЛЬНИХ ГРУП НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА	100
SEIDEL Alona SUPERVISION FOR SOCIAL WORKERS WHO DEAL WITH CLIENTS ACUTE TRAUMA AND PTSD	102
САДОВА Світлана СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	105
САНЖАРОВЕЦЬ Валентина ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	107
САНЖАРОВЕЦЬ Крістіна ФОРМУВАННЯ МОЛОДІЖНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	108
СЕРГІЄНКО Ірина СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ГРУП СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ	110
СТУПАКОВА Валентина ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ СУЧАСНИХ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР ДОЗВІЛЛЕВОЇ ТА НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ	111
СУХИЦЬКА Наталія СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	114
ТІМКІН Іван ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ	116
ТИМОШЕНКО Інесса ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	118
ТУРГЕНЄВА Анастасія СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В ОСВІТІ	120

ФЕСОВЕЦЬ Поліна, РАДЧЕНКО Марина ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З НЕПОВНИМИ СІМ'ЯМИ	121
ХОМЕНКО-СЕМЕНОВА Леся ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ СУСПІЛЬСТВОМ	123
ЧЕРНОВА Тетяна ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ПЛАТФОРМ У ПРОФЕСІЙНОМУ САМОРОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ	125
ЧЕРШТА Катерина СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДДЮ ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ	127
ШАПОВАЛ Ірина КУЛЬТУРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	128
ЧЕСАНОВСЬКА Софія, НОВІКОВА Наталя ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ	130
ЯСТОЧКІНА Ірина ІНТЕРНЕТ-КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА	132

ЗБІРНИК ПРАЦЬ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міжнародної науково-практичної конференції
«ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ»

в рамках V Міжнародного симпозіуму
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ДИСКУРС ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ:
НАУКА, ОСВІТА, КОМУНІКАЦІЯ
22 березня 2023 р.

Укладачі:
ПРОЖОГА Ірина Валентинівна
РАДЧЕНКО Марина Ігорівна

В авторській редакції

Комп'ютерна верстка
ПРОЖОГА Ірина Валентинівна